

Religion 1. in Society

Vallás
a társadalomban

Szilágyi Tamás – Szilárdi Réka

ISTENEK ÉBREDÉSE

Az újpogányság
vallástudományi
vizsgálata

JATEPress
Szeged 2007

SZEGEDI
EGYETEMI
KIADÓ

VALLÁS A TÁRSADALOMBAN – RELIGION IN SOCIETY – 1
ISTENEK ÉBREDÉSE

Vallás a társadalomban – Religion in Society – 1

Az istenek ébredése a társadalom fejlődésével jár együtt. A modern társadalom kialakulásával az istenek szerepe megváltozik, és a társadalom életében egyre kevésbé játszanak szerepet. Az istenek ébredése azonban nem jelenti azt, hogy az istenek teljesen eltűnnek a társadalomból. Az istenek továbbra is jelen vannak a társadalom életében, és a társadalom életében továbbra is játszanak szerepet. Az istenek ébredése tehát a társadalom fejlődésének egy fontos jele.

A Szegedi Tudományegyetemen 1996 óta folyik a magyarországi és kelet-közép-európai kortárs vallási jelenségek oktatása és kutatása. Kollégáink és tehetséges hallgatónk egyre többen írnak ezekről a témákról, illetve fordítanak le ideillő alapműveket. Ezeket adjuk ki folyamatosan a „Vallás a társadalomban – Religion in Society” könyvsorozatban.

X 56 123

◇
Vallás a társadalomban – Religion in Society – 1

Szilágyi Tamás – Szilárdi Réka

Istenek ébredése
Az újpogánység
vallástudományi vizsgálata

JATEpress

Szeged 2007

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000615703

Sorozatszerkesztő:
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

© Szilárdi Réka és Szilárdi Tamás 2007
© JATEPress 2007

Támogatta:
Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszék
Renovabis

X 56123

Minden jog fenntartva.
Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni,
adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel
– elektronikus, mechanikus, fényképezési úton –
vagy más módon közölni a kiadó engedélye nélkül.

◇
Tartalom

Bevezetés	9
Vallási kínálat	13
Mi az újpogányság?	17
A „pogányság” kifejezés jelentéséről és használatáról	18
Az „új” pogányság	19
Az új pogányság legáltalánosabb jellemzői	21
A pogányság egy lehetséges tipologizálása	23
Neopogányság és a New Age	25
A sátánizmus	30
A neopogányság definíciója	31
Az újpogányság és a pogány metakultúra	32
Jelentősebb neopogány irányzatok. Történeti áttekintés	39
Mágia a modern korban	39
Wicca: a Nagy Istennő kultusza	42
Ásatrú	45
Druidizmus	48
Neopogányság a kelet-európai régióban	51
Magyar neopogányság	59
A magyar neopogányság gyökerei	59
Magyar neopogány csoportok	62
Az eredet bűvöletében	64
Ellopott századok és a Föld szívcsakrája	65
Telepesek a Szíriuszról	68
Magyarországon bejegyzett egyházak	69
Nemzeti hagyományok alapján szerveződő újpogány egy- házak	74

Újpogány narratíva magyar módra	79
Identitáskeresés és posztmodernitás	79
Etnikum, nemzet, vallás	84
Dokumentumelemzés	87
A vizsgálat menete, módszertana	87
Tartalomelemzés – Ősi Gyökér	90
Tartalomelemzés – Turán	93
Az eredmények összevetése, az etnicitás dimenzióinak vizsgálata	97
Összegzés, kitekintés	99
Felhasznált irodalom	103
Forrásjegyzék	109
Internetes hivatkozások	111
Idegen nyelvű honlapok	111
Magyar honlapok	111

Ha szentélyt akarunk építeni, előzőleg le kell rombolnunk egy másik szentélyt: ez a törvény, mutassatok nekem olyan esetet, ahol nem e törvény érvényesült!

(Nietzsche)

Leszálló ágba lévő civilizációkra úgy száll az alkony, mint nemes büntetés tanújele. Az irónia micsoda kéjét is érezheti annak láttára, hogy miután hosszú századokon át ő szabta meg a hatalom előírásait és az ízlés kritériumait, végül kimarad a világ alakulásából! Egy egész világot visz mindegyikük a sírba. Mit érezhetett az utolsó görög, az utolsó római? Lehet-e nem rajongani a hatalmas naplementéért? Az agónia bája, ami egy civilizációt körüleng, ha az már minden kérdéssel szembenézett, és csodálatosan meghamisította valamennyit, több látnivalóval szolgál mint kezdeteinek szeplőtlen bárgyúsága.

(Cioran)

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben különös események tanúi lehettek a nyugati társadalmak vallási jelenségeinek alakulását figyelemmel kísérő kutatók. A hatvanas-hetvenes években bekövetkező nagy „spirituális robbanás” eredményeképpen, a számtalan modern, a kor szelleméhez igazított tanítással bíró kultusz, szekta és mozgalom mellett, megjelent egy izgalmas vonulat, amely egyes archaikus vallási formák újjáélesztését tűzte ki céljául. Igen változatos tradícióig nyúlnak vissza ezek a csoportok: léteznek hívei a Mithrász-kultusznak, mások a prehistorikus idők természetvallásaihoz térnek vissza, de a nagy ókori vallási kultúrák (görög, római, germán, kelta) követőit is megtalálhatjuk közöttük, akik mára az Egyesült Államoktól a közép-kelet európai országokig, mindenhol fellelhetők. Könyvünk tárgyául ezt az újpogánysággént ismert vallási jelenséget választottuk. Témaválasztásunkban fontos szerepet játszott e jelenség globális elterjedtsége, követői számának dinamikus növekedése világszerte – köztük hazánkban is –, ami azt jelzi, hogy egy olyan fenoménnel állunk szemben, ami a következő évtizedek egyik meghatározó vallási irányzataként, a vallástudomány kiemelt figyelmére kell számot tartson.

A statisztikai adatok szerint (Török 2004: 34) Magyarországon az új vallási mozgalmakhoz tartozók létszáma nem haladja meg a lakosság egy százalékát, ezen belül pedig az általunk vizsgált úgynevezett újpogány csoportok tagjainak száma elenyésző. Ugyanakkor izgalmasnak ítéljük azt a felvetést, hogy az ennek a nemzetközi szinten jelenlévő irányzatnak, egy olyan sajátos magyar vonatkozású ága alakult ki, amely a vallási és a nemzeti identitás összefonódásának tekintetében, és esetlegesen a politikai preferenciák szempontjából nézve érdekes trendeket mutathat.

További indokunk a témaválasztással kapcsolatban az, hogy a kortárs hazai vallástudományi szakirodalom adós marad a jelenség elemző bemutatásával, és sajnos kijelenthető, hogy Magyarországon úgy a nemzetközi, mint a magyar újpogányság a szakmai érdeklődés perifériáján helyezkedik el.

Amikor tanulmányunk megírását terveztük, terminológia tisztázatlansága volt az első probléma, amellyel szembesülnünk kellett. Az újpogány elnevezés egy nagyon általános gyűjtőfogalom, amit számos esetben olyan

csoportok besorolására is alkalmaznak, amelyek ősi „pogány” gyökerei rendkívül kétségesek, és csupán a szóhasználat zavara folytán aggatják rájuk ezt a címkét. Emiatt szükségesnek láttuk, hogy az első néhány fejezetet a fogalmak pontosításának szenteljük, és az újpogányság általános jellemzésén túl egy olyan definícióját adjuk meg az újpogány, újpogányság¹ kifejezéseknek, ami túllépve a kortárs értelmezéseken, melyek az okkultizmusra, sátánizmusra valamint a modern természetvallásokra vonatkoztatva egyaránt használják a neopogány megnevezést, egy ténylegesen újpogányságként kategorizálható jelenségcsoportot jelöl kizárólagosan.

Tanulmányunkban elsőként az újpogányság meghatározásait és jellemzőit, majd legjelentősebb irányzatait vesszük sorra, ezt követően a középkelet európai neopogány mozgalmakat ismertetjük. Külön fejezetben tárgyaljuk a jelenség magyarországi megjelenését; történeti gyökereit, illetve legfontosabb képviselőit és gondolatköreit. A bejegyzett egyházak tekintetében kitérünk az alapítás körülményeire, valamint a hittartalmi ismertetésekre, illetve részletesebben két olyan mozgalomra, amelyekben a vallási elemek szövedéke specifikus identitáskultúrával párosulhat. A következő nagyobb rész a neopogányságot olyan szellemi orientációként vizsgálja, amelyben megjelenik annak identitásformáló szerepe is, az utolsó fejezetet pedig két orgánium kavlitatív elemzéseinek eredményei alkotják.

Szeretnénk néhány szót a módszertani megfontolásoknak is szentelni: a kutatási témához való hozzáállásunk alapvetően vallástudományi ihletettégű, s ekképpen meghatározza a vizsgálat egészét. A vallástudomány tárgya a vallás, illetve a vallási sokféleség, célja az egyes vallások különböző szempontú megközelítése, amelyben más – más szaktudományok (mint antropológia, néprajz, lélektan, szociológia stb.) módszertani sajátosságai segítik. Általánosságban elmondható, hogy az ember által művelt tudományok egyike sem mentes teljesen a szubjektivitástól, és ez különösen igaz a vallástudományra, mivel a tárgyát illetően sok esetben csak bizonyos pontig marad meg az objektivitás. Ha a vallástudományt összevetjük más – szintén vallásokkal – foglalkozó tudományterületekkel, a következő pontok mentén tapasztalunk különbséget: vallási érintettség, egzisztenciális involváltság, a vallási igazságtartalmak értékelése (Máté-Tóth 1999). A vallástudomány mindhárom szempontot illetően semleges álláspontot képvisel, ennyiben tehát objektív, azonban módszertani sajátosságát jellemzi az a dinamika, ahogyan belülről érintve próbálja tárgyát megragadni. Azaz anélkül, hogy

¹ Tanulmányunkban – a durva szóismétlések elkerülése végett – a pogányság, újpogányság és neopogányság kifejezéseket azonos értelemben használjuk. Ahol az ettől eltérő értelmükre akarunk utalni, a szövegben egyértelműen jelezzük.

az igazságtartalmakat vizsgálná, elfogadja az öndefiníciókat, és az ebből adódó sajátos belső logikai hálózatot, kiindulópontját pedig innen eredezteti, mivel az adott vallási szövedékek rendszerét csak innen értheti meg. Tehát egyfajta távolodás és közeledés, érintettség és objektivitás valósul meg a kutatói magatartásban, amelyet a vizsgálatban is alkalmazni kívánunk. A nemzetközi szakirodalom ezt „emic-etic” elméleti disztinkciónak nevezi, amelyben az „emic” a hívő nézőpontját jelenti, azaz amit egy adott vallás képviselője saját hitéről és vallási gyakorlatáról mond. Az „emic” szint elengedhetetlen egy olyan vallástudomány számára, amely komolyan érdeklődik tárgya iránt, s amelyben a kutató nem sajnálja a fáradságot a vallásos aspektus reprezentálására, s mindezt annyira adekvátan teszi, amennyire csak lehetséges. Ideális esetben az „emic” nézőpont arról tud beszámolni, hogy mit gondolnak a hívők, miért gondolják azt, és miért tesznek dolgokat. Az „etic” perspektívája ezeknek az információknak az interpretálásaként jön létre. Az értelmezés és elemzés során, a kutató saját elméleti keretén belül bepillantást nyer témájának belső logikájába, jóllehet saját elképzelése gyakran radikálisan különbözik a hívek elgondolásaitól. Ez azonban nem jelent nehézséget, amíg az olvasók képesek elkülöníteni a két megközelítési módot (Hanegraff 1996:12).

Ugyanakkor az újpogányságnak mint vallási kategóriának a fogalma számos problémát vetett fel. Minden efféle fogalomalkotás magában hordja azt a burkolt lehetőséget, hogy az adott jelenséget, a fogalom indikálta jelentés Prokrutész-ágyába kényszerítsük bele. Így az újpogányság definíciója kapcsán kénytelenek vagyunk olyan kifejezések használatára, mint a „rekonstrukció”, „újjáélesztés” stb., amelyek azt a látszatot keltik, mintha a „pogányság” mint univerzális vallási kategória – az eredeti jelentés történeti és kulturális kontextusától eltekintve – vallástudományilag is igazolható módon foglalta volna magába azokat a vallási hagyományokat, amelyekre hivatkoznunk kell, amikor az „új” pogányság kifejezést használjuk. Vagyis a kérdés az marad, hogy a görög vallás és mitológia, kétezer év alatt kulturális-ikonná szelídült alakjai, a XXI. század elején, mint a „szent megnyilvánulásának autentikus formái” ugyanazt a szerepet tölthetik-e be a hívő életében, – és egy vallásfenomenológiai módszert szem előtt tartva ugyanúgy kell őket megközelítenünk – mintha a hellenizmus vallástörténetét dolgoznánk fel? Van der Leeuw-nek kell itt igazat adnunk: „Sohasem mondható meg biztosan, hogy mi az én megértésem, s hogy mi a megértett érthetősége”. (Van der Leeuw 2001: 585) Mindezt szem előtt tartva kell lezögeznünk, hogy az újpogányság általunk felvázolt képe sem mentes a

„prekoncepcióktól”, és kétségtelenül csak egy az értelmezési lehetőségek sokasága közül.

Végül szeretnénk köszönetet mondani Dr. Máté-Tóth Andrásnak, a szegedi Vallástudomány Tanszék vezetőjének, aki lelkesítő támogatásával és hasznos észrevételeivel segítette a munkánkat, s lehetőséget biztosított tanulmányunk közreadására.

Vallási kínálat

Az elmúlt néhány évben több olyan nagy, nemzetközi, összehasonlító kutatásra került sor, amely az értékekkel és a vallással foglalkozott. A téma iránti érdeklődés egyáltalán nem véletlen: a modernizációról folyó társadalomtudományi viták középponti kérdése, hogy a társadalom működéséhez szükség van-e központi értékrendszerre, továbbá hogy ennek a funkciónak a hagyományos vallási érték és kultúra mennyire képes megfelelni, illetve ha és ahol elvállástalanodás zajlik, akkor és ott mi kerül a vallás helyére (Hegedűs 1998).

Ma már a vallásszociológiában közismertté vált a nemrég még oly elevenen élő szekularizációs tézis vitathatósága, amelynek alapja az új, modern kor pozitivistá tudományfelfogása volt. Ezt a felfogást legáltalában két óriási hatású személyiség, Immanuel Kant és Auguste Comte gondolataival artikulálhatjuk. Előbbit a *Mi a felvilágosodás* című tanulmányában (Kant 1997) a címben szereplő kérdésre adott válaszával², utóbbit azon kijelentésével lehet fémjelezni, amely szerint a vallást felváltja a tudomány, az új „vallás” papjai pedig a társadalomtudósok, azaz a szociológusok lesznek (Comte 2000: 15–38).

A tézis többrétű kifejtését Shinertől idézhetjük, aki a fogalom hatféle jelentését különböztette meg:

„Az első a vallás olyan elhalványulására utal, melynek során a korábban szokásos vallási szimbólumok, doktrínák, valamint intézmények presztízsüket és jelentőségüket veszítik, s a folyamat ily módon egy vallás nélküli társadalomba torkollik. A szekularizáció második értelme az evilági életnek szentelt nagyobb figyelemre utal, arra, hogy a tekintet a természetfelettiről a mindennapi élet problémái felé fordul. A vallási célok és csoportok a társadalmi céloktól és a nem-vallási csoportoktól megkülönböztethetetlené válnak. A szekularizáció harmadik jelentése. A társadalom leválik a vallásról, azaz a vallás visszavonul saját szférájába, magánéleti kérdéssé válik és teljességgel benső jelleget ölt, magán a valláson kívül pedig a társadalom életének egyetlen aspektusára sincs befolyással. A szekularizá-

² „az ember kilábalása a saját maga okozta kiskorúságából”

ció negyedik értelmében a vallás olyan átváltozáson megy keresztül, amelyben a vallásos elképzelések és intézmények nem vallási formát öltenek: a valaha isteni hatalomban gyökerezőnek vélt ismeretek, szokások, intézmények tisztán ember-alkotta és csakis az ember hatáskörébe tartozó jelenségekké alakulnak át – valamiféle antropológizált vallássá. A fogalom ötödik jelentése a világ deszakralizációja: ahogyan az ember és a világ egyre inkább racionális – oksági magyarázatok s az emberi tevékenység tárgyává válik, ahol a természetfelettinek immár nincs szerepe, a világ elveszíti szakrális jellegét. Végül a szekularizáció jelentheti egyszerűen abban az értelemben is a társadalomnak a szakrálisról a szekuláris felé haladását, hogy megszűnik a tradicionális értékekhez és gyakorlatokhoz való bármiféle kötődés, az ember elfogadja a változásokat, és valamennyi döntését és tettét racionalizmus és pragmatizmus vezérli.” (Hamilton 1988: 203–204 id.).

Az elvallástalanodást több 19. századi tudós is, például Tylor, Frazer, Marx, később Freud is megjövendölte; valamennyien úgy gondolták, hogy a tradicionális vallási formák elhomályosodnak a civilizáció fejlődésével párhuzamosan, a transzcendens pedig átadja a helyét az immanensnek.

A felállított elméletet egyszerűen a valóság cáfolta: nevezetesen egyrészt a modern tudás fő jellemzője nem a letisztult racionális világmagyarázó gondolatmenet lett, hanem éppen az egyetemes megalapozások és a végső elvek nélküli töredezett tudás (Boros 1993), amelyben az emberek – az információ növekvő mennyisége ellenére – egyre nehezebben döntenek alapvető kérdésekben. A modernizmus válságára adott válaszok között pedig igen komoly helyet foglalnak el a vallásosak, azaz a modernizáció egyáltalán nem szorította ki a vallást (Kamarás 2003: 189).

Másrészt elmondható, hogy a szekularizációs elmélet azon pontja, amely szerint a tradicionális formákon túl új típusú vallási igény mutatkozik, helytállóan tekinthető bizonyos szinten, bár közel sem olyan mértékben, ahogyan azt megjósolták. A szervezett keretekhez ragaszkodó vallásosságban valóban mutatkoznak a hanyatlás jelei, de ez nem mondható el a vallásosságról általában (Tomka 1996). A vallási pluralizmus növekedése, a kiscsoportos szerveződések, a fundamentalizmus, az intézményi krízis, a privát vallásosság, a politikai, vagy civil vallási jelenségek – mind a nemzetközi, mind pedig a magyar szakirodalomban határozott érdeklődés mutatkozik ezeknek az újszerű struktúráknak a megjelenése iránt.

Magyarországon is a vallási válaszlehetőségek fellendülésének lehetünk szemtanúi a rendszerváltás után. Ahogyan azt Tomka Miklós kimutatta, a folyamatban kettős tendencia figyelhető meg: a hagyománybomlás, valamint a különböző új vallási gondolatok megjelenése tekintetében (Tomka

1995: 39–41). Ez a fellendülés pedig az „identitás piac” bővülésével jár együtt; s ennek a piacnak nem elhanyagolható a vallási dimenziója sem. A szekularizációs tézis bizonyos szinten megdőlni látszik, mindazonáltal sok esetben tapasztalható, hogy a vallási jellemzők politikai tényezőkhöz kapcsolódnak, és a vallási és nemzeti identitás valamiféle egységbe ötvöződik, különösen a posztkommunista államokban (Gereben 2000). Ezek között találjuk az újpogány irányzatokat is, amelyek, miután célképzetükből hiányzik a missziós tudat, vagy éppen a szűk körű exkluzív tagságot részesítik előnyben, így követőik lélekszáma napjainkig jelentősen alulmarad más mozgalmak híveihez képest.

◆ Mi az újpogánység? ◆

Michael York, az újpogánység ismert kutatója, a *Pagan Theology: Paganism as a World Religion* című könyvében (York 2003), a pogányságot a hatodik nagy világvallásnak nevezi. Állítása szerint a világ lakosságának csaknem hat százaléka tartozik valamilyen pogány vallási tradíció követőinek sorába, így joggal tart számot a pogánység a fenti besorolásra. Elméletének némileg ellentmondani látszanak a hivatalos adatok³ amelyek tükrében például az angolszász világban – ahol a neopogánység leginkább elterjedt-, csak marginális vallási kisebbségként tekinthetünk a pogány hitet magukénak vallókra. A magyarázat talán abban keresendő, hogy York túlzottan tág definícióval dolgozott, így az ő besorolásában pogánynak tekinthetők a Kínában őshonos népi vallások, a sintoizmus, a szibériai sámánizmus vagy a természeti népek törzsi vallásai éppúgy, mint a nyugati társadalmak újpogány irányzatai. De mi is a pogánység a szerző szerint? York némileg filozofikus megfogalmazásában a pogánység egy olyan sokalakú és kölcsönös viszony igenlése, ami az egyén vagy a közösség és az érzékelhető, élő, nem-tapasztalati valóság között fennáll. A pogánység elfogadja az isteni valóság anyagi megnyilvánulásait és lemond a megkülönböztetésről az örök és a múlandó, az anyagi és a spirituális, az evilági és a túlvilági között (York 2000: 9). A fentiek rámutatnak, hogy amennyiben pontosan

³ Felhasználva James R. Lewis, a *Marburg Journal of Religion* folyóiratban publikált tanulmányát (Lewis 2004), amely az angolszász világ népszámlálási adatait és a vallási hovatartozásra irányuló célzott felmérések eredményeit összegzi az új vallási irányzatok követőinek számára vonatkozóan, az alábbi eredmények állnak a rendelkezésünkre: Új-Zélandon a neopogánynak tekinthető irányzatok követői (*Nature and Earth-based Religions* megnevezésű irányzatok), 1996 1,722 fő, a 2001-es adatok alapján 5,862 fő; Ausztráliában, 1996-ban 7,936 fő vallotta magát valamilyen újpogány irányzat (pogánység, Wicca, egyéb természetvallások) követőjének, ez a szám 2001-ben 21,612 fő; Nagy-Britanniában a 2001-es népszámlálási adatok alapján valamilyen pogány irányzathoz (pogány, Wicca, druidizmus, kelta pogánység, Ásatru) sorolta magát 40,332 fő; Kanadában, 2001-ben 21,085 fő tekintette magát pogánynak. Az Egyesült Államokban a szigorúan az újpogánységhez sorolható irányzatok (nem számoltuk ide a santería követőit és a magukat spiritua-listának vallókat) hívei 307,000 főt tesznek ki. A végső szám az angolszász világ tekintetében 395,891 fő a 2001-es adatok alapján.

szeretnénk körülhatárolni, hogy vizsgálatunk milyen vallási csoportokat is érint, szükségessé válik a fogalmak pontos jelentésének tisztázása.

Ebben a fejezetben a pogány – neopogány kifejezések tartalmát igyekszünk pontosítani, továbbá az egyes csoportok önértelmezéseit is tekintetbe véve, megadni az „újpogányság” általánosnak és átfogónak tekinthető definícióját. A pogányság egy lehetséges tipológiáját is felvázoljuk, valamint kísérletet teszünk az újpogány jelenség univerzálisnak tekinthető jellemzőit ismertetve, annak elhatárolására a két – gyakran vele összerosott – vallási (vagy kvázi-vallási) irányzattól, a New Age-től és a sátánizmustól.

❖ A „pogányság” kifejezés jelentéséről és használatáról

A pogány kifejezés a latin *paganus* (falusi, faluban lakó, vidéki) szóból származik. Az elnevezés arra vezethető vissza, hogy a kereszténység először a városlakó népesség (az *urbanus*) körében terjedt el, míg a régebbi, hagyományos vallások – a görög és római államvallás vagy a misztériumvallások – követői vidékre, a falvakba szorultak vissza, ahol még hosszabb időn át gyakorolták hitüket. A keresztény szóhasználatban az isz. V. századtól a pogány megnevezés jelölte azokat, akik sem a keresztény, sem a zsidó vallásnak nem voltak a hívei. Az évszázadok során a kifejezés jelentése tovább bővült, és általánosan használttá vált például a keresztények által a muszlimokra vonatkoztatva, vagy éppen a protestánsok által a katolikus egyház címkézésére. Ebben a jelentésében pogány egyaránt jelentett bálványimádót, hamis istenek követőjét vagy éppen istentelent is. Napjaink közbeszédében a pogány jelzőt éppúgy használják az ateista, agnosztikus, mint a nem keresztény vagy éppen a kereszténységen belül eltérő vallási hagyományt követő személyek, és csoportok megjelölésére.

A pogányság kifejezés használata láthatóan erősen kontextusfüggő, egymástól gyökeresen eltérő jelentéstartalmakat is hordozhat. A pogányság, mint a kereszténységtől eltérő vallási hagyományok gyűjtőfogalma, véleményünk szerint kizárólag a nyugati társadalmak történeti és kulturális (alapvetően a keresztény metakultúra által dominált) kontextusában értelmezhető, és erős keresztény teológiai befolyást indukál. Ezt a meglátásunkat alátámasztja az, amit Teológiai Kiszótárban a pogányság kapcsán találunk:

„A «pogányság» teológiai és nem vallástudományi fogalom, amelyről a teológia mindaddig nem mondhat le a «nem-keresztény» szóhasználat javára, amíg fenntartja azt az igényét, hogy Jézus Krisztus

óta minden ember számára a kereszténység az abszolút vallás (...). Teológiaiilag szabatosan azt kellene mondanunk: «pogányoknak» nevezzük az olyan, történelmileg bizonyos népekhez tartozó embereket, akikhez mint «népük» tagjaihoz történelmileg még nem jutott el ténylegesen a kereszténység a maga igényével, vagy akik a saját történelmi hagyományuk nevében még elzárkóznak a kereszténység elől(...). A politeizmus ismertetőjelét legfeljebb csak a pogányság másodlagos, tényleges és kezdetleges fogalmi elemeként fogadjuk el”(Rahner, Vorgrimler 1980:572).

A tágabban értelmezett vallástudományi szakirodalom éppen ezeknek a látens teológiai „áthallásoknak” az elkerülésére használja az újpogány és újpogányság kifejezéseket a pogány vallások modern követőinek megjelenésére. Azonban ezek a fogalmi disztinkciók nem tiszták, erőteljesen függenek az adott kifejezések, kutatók által megadott definícióitól. Tényszerűen: a pogány, pogányság kifejezések továbbra is elterjedtek, számos irányzat, mozgalom öndefinícióiban találkozhatunk vele, és az angolszász szakirodalom zöme is alkalmazza az újpogány irányzatok megjelölésére (York 1995, 2003; Harvey 1996).

❖ Az „új” pogányság

Az újpogányság mibenlétének feltárásához elsőként annak néhány meghatározását⁴ szeretnénk áttekinteni, amelyek kijelölhetik a jelenség megközelítésének lehetséges irányát. A The Columbia Encyclopedia szócikke szerint az újpogányság egy politeista vallási mozgalom, amelynek követői kis csoportokba tömörülve gyakorolják hitüket, ami kereszténység előtti – többnyire egyiptomi, görög, északi (viking) és kelta – tradíciókon alapszik. Az újpogányokat két fő irányzatra osztja, úgymint természetközpontú és mágiikus csoportok (The Columbia Encyclopedia 2006).

A Hutchinson Enciklopédia meghatározása szerint a pogány gyakorlatok iránti érdeklődés felvirágzása a 19. századhoz köthető. Az újpogányságot olyan antiurbánus jelenségeként definiálja, amely gyakran meríti inspirációját a kereszténység, illetve a modern ipari társadalmak iránti ellenszenvéből. A szócikk szerint a legtöbb esetben az újpogányságot csak néhány pont köti a pogány múlthoz, mivel esetében nem beszélhetünk kontinuitásról Európában. A neopogányság tehát nem újra feltalálni akarja a múltat,

⁴ Az angol forrásnyelvű hivatkozásaink fordításai tőlünk származnak (Sz. R. – Sz.T.)

inkább úgy jellemezhető, mint igény a spiritualitás új formáinak kifejezése iránt, amely reflektál az ősi pogányok által követett sajátos mintákra (Hutchinson Enciklopédia, 2003).

A Concise Dictionary of World Religions szűkszavúan fogalmazva az újpogányságot egy napjainkban feltűnt irányzatként határozza meg, amely azért jött létre, hogy felélessze és elterjessze az ún. pogány-életformát, hogy óvja a pogányság szent helyeit és általánosságban a Földanyát. (CDWR 2000)

Christopher McIntosh „The Pagan revival and its prospects” című írásában munkadefiníciókat állít fel mind a „pogány”, mind pedig a „neopogány” kifejezésekre (McIntosh, 2004). Pogányságként jelöli meg az összes politeizmusra kiterjedő természetközpontú vallást, beleértve ebbe azokat is, amelyek a kereszténység előtt Európában léteztek. A modern újpogányság gyökereit ezzel szemben a 18. század végének és a 19. század elejének időszakából eredezteti, amikor is romantikus lelkületű költők, írók a természet dicsőítésének, és az antik pogány istenek magasztalásának új formáját fedezték fel. A neopogány áramlat továbbá az antropológiai és vallásetnológiai kutatásokból is táplálkozott, és újabb tényezőt jelentett a népi kultúrtörténet, a dalok, a táncok és a tradicionális ismeretek iránti érdeklődés is.

Margot Adler – maga is ismert újpogány – író, a Drawing Down the Moon című, az újpogányságról a nyolcvanas években írott könyvében a következőket állítja: az (új) pogányság egy olyan világnézet, amely hangsúlyozza a természet tiszteletét és az Istenivel való személyes kapcsolatot hirdeti. Habár a pogányok hajlamosak az individualizmusra és a dogmatikus gondolkodás ellen vannak, mégis általánosan vallott (elfogadott) nézet az, hogy az Isteni minden dologban benne lakozik. Nagy tisztelettel fordulnak a Föld felé, és a természettel harmóniában igyekeznek élni, ezenkívül nagy hangsúlyt fektetnek a személyes felelősségre, és arra ösztönzik az embereket, hogy bízzanak saját képességeikben és belső erejükben, hogy helyes életet tudjanak élni. Minden különleges előírás és parancsolat nélkül az egyénnek törekednie kell a jóra és tartózkodnia attól, hogy másnak a kárára legyen. Gyakorlatban, a pogányok többsége erőszakellenes, progresszív gondolkodású közösségi ember (Adler 1986: 22).

Kis-Halas Judit tanulmányában olvashatjuk: „Az újpogányság gyűjtőfogalommal azokat a szinkretikus hiedelemrendszereket és kultuszokat jelölik a mai valláskutatók, amelyek: 1. a kereszténység előtti európai hitrendszerek (druida vallás, illetve germán népek kultuszai), 2. a kereszténység előtti nem európai eredetű kultuszok (pl. Mithrasz vagy Ízisz kultusza), 3. az Európán kívüli népek, törzsi társadalmak (pl. szibériai sámánhitű népek, afrikai és latin-amerikai népek) vallásainak, hiedelemrendszereinek tudatos és sajátosan értelmezett újraélesztését kísérlik meg. (...) Az újpogányság napjainkra szinte áttekinthetetlenül heterogén vallási rendszerré nőtte ki

magát. (...) A végletekig vitt sokszínűség ellenére mégis van néhány alapvető sajátosság, amely a valláskutatók szerint valamennyi irányzatra jellemző. Első helyen a remitológizálás folyamatát kell kiemelnünk, (...) másik fontos alapelve pedig a környezettudatos gondolkodás és életmód, amely a természetet megtestesítő Istennő vallásos tiszteletében ölt kultikus formát” (Kis-Halas Judit 2005: 56).

A fentiek alapján kiviláglik, hogy általában a pogányság modern formáit értik a neopogányság alatt, olyan politeista,⁵ természetközpontú hitrendszereket, amelyek visszanyúlnak az elmúlt évezredek tradícióihoz, újjáélesztve számos rég kihalt kultuszt, és vallási gyakorlatot. Maga a kifejezés a hatvanas-hetvenes évektől terjedt el, mintegy felváltva a keresztény körök által kedvelt pogány elnevezést, amit az új irányzatok – annak, a századok alatt ráakódott negatív, jelentéstartalmai miatt – sértőnek érezttek, és nem egyszer visszaautasítottak. Napjainkra a köztudatban széles körben elterjedt és elfogadottá vált, mind a pogány, mind a neopogány kifejezés használata, melyet az egyes csoportok, irányzatok önmagukra is alkalmaznak. A közvéleményben ilyen újpogány irányzatokként élnek a Wicca követői, az ősi kelta tradíciókhoz visszanyúló modern druidizmus, az Ásatrú, ami a germánok régi vallásának rekonstrukciója, az „Istennő” számtalan megjelenési formáit tisztelő csoportok, és a mágikus praxist folytató társaságok egyaránt. Mivel rendkívül sokszínű jelenségről van szó, mielőtt definiálnánk, hogy mit is értünk neopogányság alatt, megkíséreljük az általános jellemzőit felvázolni, és kijelölni azokat a pontokat, amelyek mentén határozottan elkülöníthető ez a vallási jelenség, vele a közvélekedésben gyakran összemossott sátánizmustól és New Age-től.

❖ Az új pogányság legáltalánosabb jellemzői

A modern pogány csoportok, bár rendkívül eltérő tradíciókra vezetnek vissza eredetüket, mégis rendelkeznek néhány általános jeggyel, ami alapján leírhatjuk, jellemezhetjük őket. E közös jegyek, betudhatók annak, hogy ezek a csoportok számos elemet beépítenek mindennapi gyakorlataikba más tradíciók praxisának köréből, és kiegészítik azokat úgy, hogy a modern élet kontextusában alkalmazhatók legyenek.

⁵ Hangsúlyozzuk a fenti tárgyalásmód általános jellemzők kiemelésére törekvő voltát. Az újpogány irányzatok között tapasztalható magas fokú diverzitás okán, kijelentésünk – politeista vallási kép, mint jellemzője a neopogány csoportoknak – nem vonatkozik az *összes* pogány irányzatra, de *általánosságban* (a legjelentősebb csoportok „credóit” tekintetbe véve) igaznak tekinthető.

A legtöbb „mai pogány”, általánosan elfogad bizonyos etikai alapelveket,⁶ mint például a „tégy, amit akarsz, csak másnak ne árts” elve. Bár léteznek olyan közösségek, amelyek ennél szigorúbb szabályok szerint vezetik az életüket,⁷ de egyfajta etikai minimalizmus jegyében, ez széles körben elfogadott erkölcsi norma. Hasonló, általánosságban meghonosodott elv a Földanya nagyfokú tisztelete, a természeti környezet megóvásának fontossága. Sok csoport vallási gyakorlatából fakad a természetközelség (pl. druidák), de magyarázható azzal is, hogy az újpogány csoportok jelentős részének hitrendszere alapvetően valamilyen természetvallásra vezethető vissza. A legnagyobb pogány ünnepek is, jellemzően az évszakoknak, a természeti ciklusoknak megfelelően alakultak ősidők óta. Napjainkban a környezetvédelem harcos szószólói kerülnek ki a neopogányok közül, akik jelen vannak az ismert nemzetközi szervezetekben (pl. Greenpeace) is. A neopogányságban – szemben egyes monoteista vallásokkal – központi szerepet játszik a nemek egyenjogúságának elfogadása, aminek alapja a női és a férfi princípium egyensúlyának kiemelt fontossága, ami megnyilvánul az Isten és az Istennő egymást kiegészítő tiszteletében is. Magáról a szexualitásról is alapvetően liberálisabb elveket vallanak magukénak a pogányok, a többi vallás követőéhez képest.⁸ Uralkodó körükben a tolerancia, különösen a vallási tolerancia hirdetése, és általánosságban a dogmatikus gon-

⁶ Az egyik legnagyobb gyűjtőszervezet, a Pagan Federation összeállítása alapján. <http://www.paganfed.org/> (2006–04–05)

⁷ Ilyen, erkölcsileg szigorúbb álláspontot képviselnek egyes, az Ásatrú irányzatához kapcsolódó csoportok, amelyek kilenc nemes erény – bátorság, becsületesség, igazságosság, vendégszeretet stb.– fontosságát hangsúlyozzák.

⁸ Ez a liberális hozzáállás megmutatkozik a homoszexualitáshoz való viszonyuk kapcsán is, amely viszony a neopogány csoportok túlnyomó részénél nem tekinthető problematikus kérdésnek. A meleg, leszbikus, bi- vagy transzszexuális személyeket általában szívesen fogadják a közösségeikben. Sokan a homoszexuálisok közül éppen e nyitottság okán fordulnak a pogányság felé, elhagyván azt a vallási közösséget, amelybe beleszülettek, vagy aminek korábban esetleg aktív tagjai voltak. A Wicca követőin belül, a hagyománytisztelőbb *gardneriánus* irányzat némileg kivételnek számít, de itt sem erkölcsi ítéletként fogalmazódik meg a melegekkel szemben az, hogy általában homoszexuálisokat nem vesznek soraikba: kovenjeik férfi–nő párokból állnak, kifejezendő a két princípium egyensúlyának fontosságát. Érdekes példa lehet azonban egyfelől az ún. *dianikus* Wicca, amely a kovenjeibe kezdetekben szinte kizárólagosan nőket vett fel, akik között jelentős számban voltak leszbikusok is, másrészt a mindenféle szexuális orientációra nyitott Faery Wicca hagyomány, amelyen belül számos csak férfiakból álló koven alakult, amik közül a legismertebb talán a homoszexuális férfiakat tömörítő Radical Faeries közössége (<http://www.radicalfaeries.net/radicalfaeries> 2006–03–21).

dolkodásmódtól való mentesség jellemzi őket.⁹ Jellemzőként elmondható még, hogy több irányzat hangsúlyozza történelmének folytonosságát,¹⁰ elterjedt a politeista vagy duoteista hitrendszer, azaz számos istenségben hisznek, vagy tiszteletük egy istenpár (Isten/Istennő) köré központosul.¹¹ Sokan tömörülnek kisebb csoportokba – kovenek, körök, rendek stb. – de általában központi egyházszervezettel nem rendelkeznek,¹² és ezek a csoportok semmilyen, vagy nagyon alacsony hierarchikus struktúrával bírnak. Alapvetően a pre-keresztény múlt hagyományaiból építkező közösségekről beszélhetünk, amely közösségekben, sok esetben a vallási identitás kérdése szoros korrelációt mutat a nemzeti azonosságtudat hitbeli kinyilvánításának szándékával is.

❖ A pogányság egy lehetséges tipologizálása

Az alábbiakban egy, az újpogánysághoz kötődő szerző, Isaac Bonewits¹³ által megalkotott tipológia ismertetésével folytatjuk a téma tárgyalását. Bo-

⁹ Mindezen kijelentések megfogalmazásakor, tekintetbe vettük az egyes közösségek által hangoztatott nézetek konkrét, írott avagy elektronikus formában nyilvánosságra hozott forrásait. Kijelenthető: az újpogány csoportok jelentős része belső és külső használatra szánt kiadványaikban egyaránt a fenti megállapítások mellett kötelezik el magukat (a pogányság legismertebb, *mainstream* irányzatait tekintve)

¹⁰ Ilyenek például egyes Wicca irányzatok, amelyek esetében örökletes, családi hagyományok ápolásáról beszélhetünk, mely hagyományok anyáról lányra szálltak át, de pl. a litván újpogányok körében is elfogadott egy töretlen hagyomány-átadási láncolat feltételezése, ami a történelmi múltjuk sajátosságaiból is adódik.

¹¹ Természetesen vannak olyan közösségek, amelyek vallásukat monoteista alapokra vezetik vissza, mint pl. a magyar táloshit bizonyos irányzatai. Fenti elemzésben azonban a legáltalánosabban jellemző elemeket igyekeztünk kiragadni, a könyv szempontjából releváns, legtöbb követőt felmutató csoportokra koncentrálni.

¹² Ezért megtévesztő néha az angol *church* „egyház” elnevezés, mivel a vallás-szociológiai tipológiák szerint a neopogányság inkább a szekta vagy kultusz típusú vallási szerveződések csoportjába sorolható.

¹³ Isaac Bonewits (1949–) a hatvanas években, a Berkeley egyetemen került kapcsolatba a neopogánysággal, itt nyert felvételt a Reformed Druids of North America (RDNA), modern druida tradíciókat ápoló csoportjába. A hetvenes évek elejétől számos könyvet, cikket, tanulmányt publikált az újpogányság tárgykörében, és az elmúlt években egyetemi kurzusokat is hirdetett. Munkásságának jelentős volta, konkrétan a pogánysághoz kapcsolható ezoterikus műveken túl, új terminológiák bevezetésében nyilvánult meg. A kortárs neopogányság egyik legismertebb alakja. Az általunk ismertetett tipológia forrása. Bonewits honlapja: <http://www.neopagan.net/PaganDefs.html> (2006–03–22)

newits szerint történeti és antropológiai szempontból többféle pogányságról beszélhetünk. Az általa vázolt tipológia alapján pogányság legkorábbi formája az ún. paleopaganizmus, amely a hagyományos (törzsi) társadalmak vallási képzeteit jelöli. A paleopogányság a neopogányság mitológiai–kulturális előképe. Ilyen paleopogány vallásoknak tekinthetők például a prehistorikus időktől egészen napjainkig csaknem minden kontinensen fellelhető bennszülött törzsi vallások, a korai mezőgazdasággal foglalkozó társadalmakból ismert Földanya kultusz, a kelta és germán népek vallásai vagy a Kolumbusz előtti Amerika népeinek hitrendszerai, de olyan keleti vallások is a paleopaganizmus körébe sorolható, mint a kínai taoizmus vagy a japán sinto. Az elmúlt évezredek történelme népvándorlások, nagy hódítások, földrajzi felfedezések, népek-civilizációk felemelkedésének és leáldozásának története. A hódítók szokásainak, törvényeinek, hitének elemei beépültek a meghódítottak kultúrájába, bár a leigázottak hagyományai is hatást gyakoroltak az újonnan érkezettekre. Bonewits a mezopaganizmus kifejezéssel jelöli azokat a vallásokat,¹⁴ amelyekre kulturális befolyásuk eredményeképpen (akaratlanul vagy előre megfontoltan) hatást gyakoroltak az eltérő vallási tradíciók – főként a kereszténység, a zsidóság, a zoroasztrianizmus, az iszlám és a korai buddhizmus – képzetei, de gyakorlataikban e mezopogány vallások követői azonban igyekeznek továbbra is az alapítóik vagy elődeik hagyományait követni, vagy egyes esetekben azokhoz visszatérni.¹⁵

A mezopaganizmushoz hasonlóak a szinkretopaganizmus körébe sorolható vallási irányzatok is, itt csupán annyi a különbség, hogy ezeknél a csoportoknál a saját vallási hagyományok hangsúlyosabban keverednek a domináns vallási kultúra elemeivel. Példaként felhozható a karibi térségre jellemző santería, melyben az Afrikából rabszolgaként behurcolt jorubák vallási tradíciói vegyülnek a spanyol ajkú telepések katolikus vallásának elemeivel, vagy a vudu, ami valóságos nemzeti vallásként van jelen Haiti szigetén. A tipológiában utolsóként áll a neopaganizmus, ami azokat a mozgalmakat jelöli, amelyek a 60-as évektől elindulva kísérleteket tesznek arra, hogy újraalkossák, felélesszék vagy folytassák őseik (vagy elődeik) paleopogány hagyományait, vegyítve azokat a humanizmus és a pluralizmus eszméivel, miközben tudatos erőfeszítéseket tesznek arra, hogy amennyire

¹⁴ A tipológia ezen eleménél túl tágnak találtuk Bonewits definícióját, ami alapján az újpogány mozgalmak jelentős részét is ide kellene sorolnunk. Másfelől a vallás kifejezés használatában is bizonytalanok voltunk, mivel a mezopaganizmus körébe tartozó irányzatok – pl. a szabadkőművesség – kapcsán ez a kategória vitatott.

¹⁵ Ez a visszatérés sok esetben a „hagyományok” újraalkotását jelenti, amely folyamattal a magyar újpogányság tárgyalásánál is találkozni fogunk.

csak lehet eltávolodjanak a nyugati monoteizmus, dualizmus és puritanizmus örökségétől. (Bonewits 2005)

Paleopaganizmus	Taoizmus, Sinto, törzsi vallások, a prekolumbiánus Amerika bensülött vallásai, az ősi kelta és germán vallás
Civilopaganizmus ¹⁶	Az ókori görög és római, valamint az egyiptomi és mezopotámiai vallások
Mezopaganizmus	Szabadkőművesség, Rózsakeresztesek, Teozófia, Spiritualizmus
Szinkretopaganizmus	Vudu, Santería, Candomble
Neopaganizmus	Wicca, Asatrú, Druidizmus, Öko-feminista pogányság, neosámánizmus

Táblázat I: A neopogányság típusai

✧ Neopogányság és a New Age

A neopogányság fogalma tehát – ahogyan azt az előzőekben láthattuk – meglehetősen kiforratlan a mai valláskutatás számára. Fokozza a bizonytalanságot, hogy a közbeszédben, s nemritkán a szakirodalomban is összemosisznak a „pogány”, az „ezoterikus”, a New Age” vagy az „okkult” kifejezések. Ennek elsődleges oka az, hogy a különböző szerzők közt a mai napig nem alakult ki teljes konszenzus az említett gondolatkörök definícióit illetően mivel e fogalmak pontos határai nem teljesen ismertek, a variációs lehetőségek pedig sokfélének bizonyulnak. Úgy tűnik, hogy a legsikerebbnek azok a megfogalmazások tekinthetők, amelyek nem feltétlenül a definitív-szubsztantív meghatározását kívánják megadni a megadott jelenségeknek, hanem fenomenológiai sajátosságokkal írják körül, illetve tipologizálják az adott megnyilvánulási formákat.

Ilyen megközelítést alkalmaz Antoine Faivre, aki négy fő-, és kettő kiegészítő kritériumot határoz meg ahhoz, hogy egy irányzatot ezoterikusnak minősíthessünk. Ezek a következők: a világegyetem elemei közötti összefüggés feltételezése, a természet élő létezőként való elfogadása, a meditációs technikák használata, az átváltoztatás tapasztalata (vö.: alkímia), továbbá a szinkretista tendencia és a beavatás gyakorlata (Faivre 1998: 2–10).

¹⁶ Bonewits eredeti tipológiája nem tartalmazza ezt a típust, de számos újpogány forrás hivatkozik rá.

Az ezoterizmus ebben az értelmezésben olyan tág referenciahalmaz, amelyen belül áramlatként jelenik meg az okkultizmus (amelyben szintén a különböző fogalmak, mint mágia, gnózis stb. egybemosódása figyelhető meg), mint részhalmaz a teljes halmazon belül (Hanegraff 1996: 385).

Az interpretáció talán a New Age esetében a legnehezebb, tekintve hogy egyértelműen modern és szinkretista jelenségről van szó, hittartalmi meghatározásával nem is igen lehet találkozni. A szakirodalom sok esetben kvázi-valóságként, vagy inkább spirituális, mint vallási jelenségként definiálja (Kamarás 2003: 190) mások úgy határozzák meg, mint a vallás legindividualistább formáját (Molnár 1998: 25). A jelenség-együttes fenomenológiai megközelítéséhez Kamarás István ad hasznos támpontokat (Kamarás 2003: 194).

A neopogányság és a New Age kapcsán felmerülő alapvető probléma – vonatkozik ez főleg a lelkes, hitvédelmező szándéktól fűtött keresztény szerzőkre – a két mozgalom egybemosásának a kérdése. Valójában azonban, noha számtalan közös elem található a két irányzatban (amelyek első sorban a New Age eklektikus, több vallási hagyomány tanításait összeolvasztó jellegéből adódnak) sokkal inkább beszélhetünk a két irányzat párhuzamos létezéséről, mintsem konkrét kapcsolatot kellene feltételeznünk,¹⁷ bár az egymásrahatások nem zárhatók ki, és erre számos példát is találhatunk. A neopogányság képviselői hasonlóan látják a kérdést, de határozottan elutasítják a két mozgalom egybemosását célzó törekvéseket.

A neopogány vallások öndefinícióiban, a gyökerekre való hivatkozás-ként nem történik a New Age-re utalás, és az esetek jelentős részében nem is vállalnak közösséget az ide tartozó csoportokkal, bár elfogadnak a két irányzat esetében kapcsolódási pontokat, ilyen pl. az, hogy a New Age és a neopogány csoportok tömeges megjelenésének helye az Egyesült Államok, és a korszak is egybeesik, amikor felbukkannak: ez a 60-as évek. Mindkét mozgalom nagy jelentőséget tulajdonít a természetnek, a Földnek, igyekeznek harmóniában élni a természeti környezettel, tisztelik a létezők sokféleségét, és környezettudatos életmódot folytatnak, holisztikus világszemlélet jellemzi őket. Az ezoterikus tanításaikban is sok párhuzamot felfedezhetünk, és ezek a külső szemlélő számára egy közös eredetre, esetleg azonosságra utalnak, amit erősít az is, hogy számos vallási közösség egyértelmű besorolása igen nehéz, mivel eredetük, tanításaik, és/vagy praxisuk

¹⁷ A katolikus egyház megfogalmazta a maga reflexióit a New Age, és áttételesen az újpogányság kapcsán a *Jesus Christ the Bearer of the Water of Life. A Christian reflection on the „New Age”* címet viselő tanulmányban, ami fordításban többek között magyar nyelven is elérhető http://www.uj-jeruzsalem.hu/_hu/szoveg.php?megnyitfile=0025.dat

alapján, mind a két mozgalomhoz tartozhatnak. Továbbá vitán felül közös elem az, hogy neopogányság és a New Age is egyfajta ellenkultúráként jelenik meg, szemben a tudomány uralta nyugati társadalom racionalitásával.

Annak bizonyítása, hogy a két mozgalom esetében elkülönült tradíciókról van szó, csak összehasonlításuk révén válik lehetővé, ez azonban felvet egy problémát: általánosságban sem a neopogányság, sem a New Age kapcsán nem beszélhetünk határozottan körvonalazott vallási doktrínákról, nincsenek dogmatikus, központi hittételeik és a rituálék is közösségenként változóak. Azaz, nagyon kevés olyan viszonyítási pont marad, amelyek alapján meg tudnánk határozni a szignifikáns különbséget. Mindkét mozgalmon belül számtalan irányzattal, csoporttal találkozhatunk, amelyek annyira változatos vallási elképzelésekkel rendelkeznek, hogy igen nehéz lenne még az azonos irányzatokhoz tartozók gyakorlatain, tanításain belül is általános elemeket megragadni.

A következő táblázatban, bizonyos, a vallástudományban használt fogalmak mentén haladva teszünk kísérletet az összevetésre, párhuzamba állítva olyan részleteket, amelyekkel kapcsolatosan talán feltárulnak az eltérések. A New Age és a neopogányság esetében is, a kiemelt fogalmakkal kapcsolatban a legtipikusabb értelmezéseket vettük (Kranenborg 2001), tudva arról, hogy nem univerzálisan jellemzőek az összes csoport esetében, de az ún. főáramhoz tartozó irányzatok általánosan vallják és elfogadják ezeket.

Fogalom	A New Age értelmezése	Újpogány értelmezés
Isten	A New Age ritkán beszél kifejezetten Istenről, vagy istenekről. Az Isten személytelen, mindent átható erőként, kozmikus energiaként jelenik meg.	A neopogányságban ezzel szemben konkrét istenségeket találunk. Számos panteon létezik (germán, kelta, görög), melyek istenei specifikus funkciókkal bírnak. Hangsúlyos kultusza van az Istennőnek és a párjának, de ismertek monoteista tendenciák is.
Túlvilág és reinkarnáció	A New Age-ben nincs meg a hagyományos túlvilágképzet. Szó esik magasabb valóságról, és a szférák hierarchikus rendjéről, benépesítve felsőbb szellemi létezőkkel, akik képesek kapcsolatba lépni az emberekkel. A lélekvándorlás központi tanítás, és egy fejlődési modellként jelenik	A neopogányság esetében a reinkarnáció elképzelése szintén része a hitrendszernek, de ennek az evolúciós felfogása hiányzik, csupán egy másik testben való újjászületést jelent, és célja nem valamiféle spirituális értelemben vett megszabadulás elérése. A karma törvénye nem ismert. A

Fogalom	A New Age értelmezése	Újpogány értelmezés
	meg, ami a karma által van szabályozva.	túlvilágkép igen fejlett, egy másik valóságként fogják fel, ami a mi világunkkal párhuzamosan létezik.
A kinyilatkoztatás	Nagy jelentőséget tulajdonítanak a New Age-ben azoknak a különféle tanításoknak, amelyek természetfeletti lényektől (angyalok, szellemek) erednek, és égi csatornákon, vagy egyes kiválasztottakon keresztül jutottak/jutnak el az emberiséghez	A pogányság nem ismeri a kinyilatkoztatást. A misztikus tudást, az ősök tanításaiból, és a rituálék során szerzett személyes tapasztalataikból nyerik.
A megszabadulás	A New Age magát a megszabadulás vallásaként hirdeti. Követőjének elsődleges célja az öntökéletesítés, amely életek során át vezet, és a végén az egyén eggyé válik Istennel, a „kozmosz energiával”. A transzcendentális meditációtól, a pozitív gondolkodáson át, a jógaig számos módszer áll rendelkezésre, hogy az ember, előrelépve a spirituális fejlődés ösvényén, elérje a célját.	A megszabadulás ez a fajta képe, ismeretlen a pogányságban. A lényeg az egzisztenciális létezés intenzitásán van. A nyomatékos itt és most szemlélet, az élet örömteli voltát és annak minél teljesebb megtapasztalásának szükségességét sugallja.
A történelem	A New Age, amint azt a nevében is hordozza („Új Kor”), egy új világkorszak eljövételét jövendöli, a „Vízöntő kor” beköszöntét. Az egymást váltó korszakok (érák) ciklikusan követik egymást. Néhány csoportnál ez a várakozás összekapcsolódik egy megváltó személy (a Messiás, Ma-itreya, Kalkí), vagy az apokaliptikus vég érkezésének elképzelésével.	A neopogányságra nem jellemző az „Új Korszak” iránti vágyakozás, és határozott történelemfilozófiája sincsen. Általános az „Itt és most” ideológiája, és a hangsúly a jelenlegi életre helyeződik. A messianisztikus irányzatok nem jelentősek
Ünnepségek és szertartások	New Age nem rendelkezik saját ünnepkörrel. A New Age-hez tartozó csoportok általában mindenkinek számára nyitott találkozókat tartanak, vallási szertartásaik változatos formákat öltenek, de a pogányság gyakorlatától igen el-	A természet ciklusaihoz kapcsolódó nyolc nagy, hagyományos ünnepség megtartása jellemző a neopogány mozgalmakra. A pogányság nagy figyelmet fordít különféle, a születéshez, házassághoz, halálhoz kapcsolódó ri-

Fogalom	A New Age értelmezése	Újpogány értelmezés
	térőek. A papság intézményét nem ismerik, közösségeik tanítók, mesterek, guruk köré szerveződnek. A New Age követőit nagyban jellemzi az individualizmus, sokan önállóan gyakorolják hitüket.	tuálékra. Jellemző a hitgyakorlás zárt, közösségi formája. A beavatottak kis közösségekben, körökben, kovenekben összegyűlve végzik szertartásaikat. A papság fontos szerepet tölt be a szertartások elvégzésében, és az áldozatok bemutatásában.
Eredet	A New Age hivatkozik bizonyos vallási hagyományokra (buddhizmus, kereszténység, gnoszticizmus stb.), de ezekből csupán egyes elemeket vesz át, azokat is a saját elképzeléseinek megfelelően átgyúrva, a kor igényeihez igazítja.	A különféle csoportok a legváltozatosabb archaikus tradíciókig vezetnek vissza gyökereiket, és céljuk bevallottan hajdan volt vallási rendszerek rekonstrukciója.

Táblázat 2: az újpogányság és a New Age összehasonlítása.

A fentiekből kiviláglik, hogy lényeges pontokon, annyira eltérő felfogásokat találunk a két mozgalom esetében, amelyek kizárják azt, hogy a neopogányságot a New Age áramlatához sorolhassuk. Nyilvánvalóan különálló vallási jelenségekről van szó, amelyek egy adott korban felmerülő kérdésekre igyekeznek követőiknek válaszokat kínálni, de eltérő alapokon. A New Age, a keleti spiritualitást ötvözi, az újkori nyugati spiritizmus és teozófia tanításaival, valamint az egyes tudományágak – pszichológia, kvantumfizika, biológia – a világgépébe illeszkedő elemeivel. A New Age kiemeli az egyén szerepét, mind a saját, mind a világ sorsát érintő döntésekben, és törekszik felfogását integrálni a közgondolkodásba. A neopogány közelítésmód kevésbé „tudományos”, jobban rányomja bélyegét a tradicionalista szemlélet. A neopogány csoportok, egy, általuk kiválasztott archaikus vallási hagyomány tanításait követik, valamelyest aktualizálva azokat a modern korhoz. Kevésbé jellemzi őket az egyetemességre való törekvés, mivel egyes pogány vallások erős nemzeti gyökerekkel rendelkeznek, és ez sok esetben behatárolja követőik összetételét.¹⁸ Több irányzatban a tagjelöltnek iniciatív szertartáson kell átesnie, ami azt is jelenti, hogy tagsági körük a New Age-hez tartozó csoportokénál exkluzívabb.

¹⁸ Példaként lehetne hozni a litván Romuva irányzatot, vagy az Ósmagyar Táltos Egyházat, de a már említett csoportok, mint az Asatrú vagy Druidizmus is, elsősorban a germán és kelta eredetű népek körében találnak követőkre.

◇ A sátánizmus

Kétségtelenül a sátánizmus tekinthető a köztudatban jelenlévő modern ezoterikus-okkult irányzatok legextrémebb képviselőjének. Az írott és elektronikus média gondoskodott – a jelenséget némiképp felnagyítva és eltorzítva – arról, hogy az elmúlt évtizedek során mindenki tudomást szerezzen egyes sátánista csoportok tevékenységről¹⁹ és annak társadalomra veszélyes voltáról. A sátánizmus, mint téma, kiapadhatatlan forrásként szolgált (és szolgál) a filmes forgatókönyvírók, képregényrajzolók, és más populáris művészeti ágak képviselői számára, de a jelenség a vallástörténet szempontjából, valamint témánk, a neopogányság kapcsán sem elhanyagolható. Többek számára – főleg a már említett keresztény irányból – a sátánizmus és a pogányság analóg fogalmak, és az újpogány irányzatok csaknem mindegyikét érte már a sátánimádat vádja. A megszólított csoportok minden esetben visszautasították ezt, és valóban, a neopogányság és a sátánizmus ideológiájának az összevetése nyilvánvalóvá teszi a különbségeket.

A Sátán, a gonoszság princípiumaként és a „jó” Isten ellenlábasaként való elgondolása feltételezhetően a perzsa zoroasztrianizmus közvetítésével került a nagy monoteista vallásokba. A sátánizmus, egyfajta feje tetejére állított kereszténységként, ezt a negatív sötét erőt imádja. A „jó” és a „rossz” ilyen dialektikus felfogása viszont teljesen idegen az újpogány vallások többségétől, nem hisznek az eredendő gonoszban és magát a Sátánt, mint a judeo-keresztény mitológia alakját, vallási képzeitek körében nem tudják elhelyezni. Újpogány szerzők szerint, az egyes pogány kultuszokban jelenlévő Szarvakat Viselő Istenséget, a középkor során azonosították a Sátán figurájával, és az archaikus természetvallás követőit, mint sátánimádókat kezdték el üldözni. Ezekre az évszázados tévhitekre, valamint az általános tájékozatlanságra vezethetők vissza a korunkban megfogalmazódó vádak, miszerint a újpogányok sátánimádók volnának.²⁰ Továbbá összevetve a két irányzat alapvető etikai elveit, szintén eklatáns különbségek fedhetők fel. Az újpogányság kihangsúlyozottan toleráns, a közösség fontosságát hangsúlyozó, a segítségnyújtás, a nem ártás elvét alapvető erkölcsi princípium-

¹⁹ A legnagyobb figyelmet Roman Polanski filmrendező feleségének meggyilkolása kapta, amit a Charles Manson vezette csoport követett el.

²⁰ Ez egy közkeletű vélekedés a neopogányok körében, amit a sátánimádat vádja ellen gyakran idéznek.

ként kezelő magatartása áll szemben a sátánizmus szélsőségesen individualista, én-központú, hedonista és antiszociális elveivel.

Maga a sátánizmus nem rendelkezik a neopogánysághoz mérhető tömegbázissal. Napjaink minden valószínűség szerint legismertebb sátánista irányzata, az 1966-ban Anton Szandor LaVey által alapított Church of Satan.²¹ LaVey a huszadik századi okkultizmus egyik legszínesebb alakja volt, akinek közismert²² műveiben megfogalmazott nézetei sokakra hatást gyakoroltak. Filozófiája egyesít bizonyos, az anarchizmust és a hedonizmust egyaránt idéző elemeket, és középpontjában a lázadás áll, ami elsősorban a keresztény egyház tekintélye ellen irányul. Dicsőíti a természetes emberi ösztönök felszabadulását, és a Sátán is a buja vitalitás, a hús és az „itt és most lét” vallásának isteneként jelenik meg nála. Az általa alapított „Sátán Egyházának” rituáléi, a keresztény rítusok teátrális paródiáit idézik, melyekben fontos szerepet kap a meztelenség, de a hiedelmekkel ellentétben, emberáldozatok nem kerülnek bemutatásra. Mivel a hetvenes évekre LaVey és a Church of Satan inkább képezte részét az amerikai show business-nek, mint a vallási életnek, ezért néhányan kiváltak az egyházból, és Michael Aquino vezetésével megalapították 1975-ben Temple of Set néven a saját sátánista irányzatukat.²³ A T.o.S nagyobb hangsúlyt helyez a mágikus gyakorlatokra, és kevésbé keresi a publicitást. Alapvetően titokzatosság lengi körül, Aquino írásai, pl. csak beavatott tagok számára hozzáférhetőek.

Konklúzióként megfogalmazható, hogy a modern sátánizmus csupán egy színes terméke a nyugati ezoterikus piacnak, és habár a mágikus gyakorlata, egyes rítusai rokoníthatók pogány irányzatokéval, ez nagyrészt a sátánizmust jellemző eklekticizmusnak tulajdonítható. Az eredetükre irányuló kérdés kapcsán részükről sem történik utalás a pogányságra, és a neopogány csoportok is határozottan elzárkóznak tőlük.

❖ A neopogányság definíciója

Az előzőekben képet alkothattunk arról, melyek is az újpogányság általános jellemzői, és mely irányzatokat nem tekinthetjük ide tartozónak. Ideje

²¹ A <http://www.meta-religion.com/Esoterism/Satanism/satanschurch.htm> (2006-03-28) alapján

²² Két legismertebb műve a *The Satanic Bible* (1969) és a *The Satanic Rituals* (1972) címet viseli.

²³ A http://www.meta-religion.com/Esoterism/Satanism/church_of_set.htm (2006-03-28) alapján.

hát pontosan meghatározni – még ha egy munkadefiníció szintjén is – mit is nevezünk neopogányságnak. A későbbiek során a kifejezést az alábbi értelmezésben használjuk tehát: A neopogányság kifejezés egy gyűjtőfogalom, összefoglaló elnevezése mindazon vallási csoportok sokféleségének, melyek a legváltozatosabb archaikus (jellemzően természetközpontú) vallási hagyományokhoz nyúlnak vissza, felelevenítve és rekonstruálva az egykoron volt hiedelmeket, szokásokat, és vallási gyakorlatokat, a modern világ kihívásaihoz adaptálva azokat.

✧ Az újpogányság és a pogány metakultúra

Amikor Edward A. Tirykian a Keresztény, gnosztikus, pogány címet viselő írásában a nyugati civilizációt jellemző változások dinamikája mögötti kulturális infrastruktúra szintjeit vizsgálja, néhány sajtáságosan új fogalmat vezet be ezek elemzésébe. A kulturális szintek közül ontológiailag a legmélyebbnek a metakultúrát tekinti, ami az ő értelmezésében hitek és szimbólumok – a távoli múltban kialakított, de a cselekvők számos későbbi nemzedéke által megújított – készleteként jelenik meg. Ez általában láthatatlan és észrevehetetlen de mégis ez adja a cselekvés alapvető és végső kereteit és szimbólumait. Úgy is tekinthetjük, az informatika világából kölcsönzött metaforával élve, hogy a metakultúra egy civilizáció operációs rendszere (Tirykian 1996). A szerző három olyan metakultúrát emel ki, amelyek szerinte különösen fontos szereppel bírnak a nyugati civilizációs változások dinamikájában, ezek nála a keresztény, a gnosztikus és a pogány elnevezést kapják. Tirykian szerint bár fennáll egy alapvető konfliktus eme három típus között, mivel mindhárom dominanciára (vagy egyenesen hegemoniára) törekszik, azonban a civilizáció történelmi fejlődése során kialakultak „hallgatolagos szövetségek és kölcsönös igazodások”, nem egy esetben kettő között a harmadikkal szemben. A világhoz való viszonyulás speciális típusaiként is meghatározhatjuk eme metakultúrákat, amelyek mindegyike néhány jól elkülöníthető, ideáltipikus jeggyel bír. A keresztény metakultúrában a szimbolika központi eleme a megváltás, ami e kultúrában különféle identitások, legitimációk és motivációk alapjául szolgál. A kereszténység magában hordoz számos olyan elemet is, amelyek a modernitást elősegítették és maga is bír a modernizálásra való készséggel, példaként említhető a ciklikus időszámítás végét jelentő naptárreform, a keresztény közösség etnikai határokon túlra történő kiterjesztése stb. A gnosztikus metakultúra sokkalta képlékenyebb, kevésbé megragadható mint a keresz-

tény. Erőteljes a külső világgal szembeni ambivalenciája, világi aktivitásának központi eleme, hogy a működő társadalmi rend – és benne maga az ember is – megváltásra szorul a misztikus „tudás” és azok birtokosai révén. A gnosztikus metakultúra alapvetően változásorientált, célja „átalakítani az anyagi világot, a magasabb rendű tudást követő emberi lények tökéletesebb terve szerint”.

Tovább lépve e metakultúrák jegyeinek részletes felsorolásától, a vizsgálódásainkat a tanulmányunk közvetett tárgyát képező, pogány metakultúrának nevezett fenoménre szeretnénk fókuszálni. A pogányság Tirykian megfogalmazásában a „föld, mint a valóság őseredeti helyének ontológiai igénylése, és azoké az életerőké, amelyeket kultiválni kell, gyarapítani és kiengesztelni, a túléléshez szükséges reprodukív folyamatok biztosítása érdekében.(...) A pogány metakultúra nem a megváltásra irányul, és nem helyesli az aszketizmus vagy a világelutasítás életstílusát: a *carpe diem* a pogány kultúra manifesztációja a különböző történelmi korokban. Az e világi közösségi életre irányul, bármilyen bizonytalan is az élet ebben a világban”(uo.). A nyugati civilizáció elmúlt másfélezer évét domináló kereszténység kényszerű „érdekházasságot” kötött ezzel a pogány metakultúrával, hogy azt kordában tartsa. A pogányság „dionüszoszi” aspektusait végig bizalmatlansággal szemlélő keresztény gondolkodás engedményeket tett, kiegyezett riválisával és a pogány metakultúra számos elemét magába olvasztotta. A reformációt követő korszak jelentős filozófiai áramlatai – így pl. a racionalizmus – azonban nagymértékben hozzájárultak a pogány metakultúra kiszorulásához a nyilvános szférából. Mivel a modernitás éthoszával a pogányság, mint eredendően irracionális összeegyeztethetetlen volt, így a „világ varázstalanításának” áldozatául esett (Zárójelben jegyezzük meg: a modernitáshoz kapcsolódó folyamatok mindeközben előkészítették a pogány gondolkodás újjászületését is, amint azt az előzőekben már láttuk). Az iparosítás és az urbanizáció felgyorsult folyamatainak következményeképpen, a XVIII. és a XIX. század során a hagyományos közösségek felbomlottak és a pogány metakultúra elvesztette legfőbb háttérbázisait, továbbá a modern tudomány és az oktatás fejlődése egyaránt tovább gyengítették a befolyását. A művészet volt az, ami ismét felfedezte a pogány gondolatot – gondoljunk csak a romantika költészetére, a preraffaeliták képeire vagy Wagner operáira –, és merített jelentős ösztönzést belőle, újra beemelve egyes elemeit a domináns metakulturális kontextus narratívái közé.

A nyugati civilizációt tekintve az elmúlt időszak komoly változásokat hozott mind a kulturális, mind a társadalmi szinteken.²⁴ „Mintha elhagytuk volna a modernitásnak a nyugati civilizációt a felvilágosodástól a 60-as évekig jellemző jól ismert terepét” – jegyzi meg Tirykian, és a helyzetet értékelve megállapítja, hogy az elmúlt évtizedekben nélkülözniük kellett a három nagy metakultúra valamelyikének egyértelmű dominanciáját, de a kereszténység stabil jelenléte mellett, talán a pogány metakultúra volt az, amelyik újra betört a nyilvános szférába és a populáris kultúrába. Azonban mielőtt továbblépnénk, szeretnénk néhány mondatban rávilágítani a metakultúra és a partikuláris kultúra értelmezés összefüggéseire. Magát a kultúrát egy összetett egységnek tekintjük, ami magában foglalja egy adott társadalom gondolkodási sémáinak és kategóriáinak, ismereteinek, művészetének, vallási hiedelmeinek és szokásainak, erkölcsi normáinak valamint viselkedési modelljeinek összességét, mindazon elemeket, amelyek által az egyén és a közösség képes meghatározni a saját identitását, és képes elkülöníteni egy csoport vagy kategória tagjait másoktól. Továbbá a kultúra hordozója azoknak mintáknak, amelyek alapján az adott kultúrához tartozó egyének és közösségek kialakítják a kommunikációs és probléma-megoldási stratégiáikat, és ezeket mint e kollektív társadalmi örökség részét hagyományozzák tovább. Persze a kultúrafogalom egyetemességéről számos vita folyt az elmúlt századok során, sokan vitatják egy egységes definíció megadásának akár csak a lehetőségét is, és éppen a kultúrafogalom töredeztségét emelik ki: öltözködési kultúra, kávéház kultúra, nemzeti kultúra stb. Tirykian, az informatikai terminológiából kölcsönzött metaforájára utalva, a kultúrát (pontosabban kultúrákat) egy giga-computerként felfogott organizmus – a civilizáció – merevlemezére feltelepített programnak tekinthetjük. Némely program a háttérben fut, némelyek elengedhetetlenek a stabil működéshez és vannak olyanok, amelyek a számítógépes vírusokhoz hasonlatos szerepet játszanak. A metakultúra így, – mint „operációs rendszer” – csupán egy civilizáció alaporientációit adja meg, valójában tényleges működésének mikéntjét és irányát az éppen futó programok alakítják ki.²⁵ Ezért, amikor a pogány metakultúra előtérbe kerüléséről beszélünk az

²⁴ Elég csak a kommunista blokk összeomlására gondolni, de megemlíthetők a globalizáció felgyorsulásának kapcsán előtérbe került kérdések: a migráció, a multikulturalizmus illetve egyes ökológiai problémák stb.

²⁵ Egy konkrét példával megvilágítva: a huszadik század során néhány nemzeti-lokális kultúra, a domináns (Tirykian szerint keresztény-gnosztikus) metakultúra kontextusából, eredeti valóságmezőjéből kilépve, új irányt adott a nyugati civilizációnak: a náci Németország vagy a kommunista eszméket követő Szovjetunió győztesen átformálta a fennálló civilizáció arculatát.

elmúlt évtizedekben, nem állítjuk, hogy a partikuláris kultúrák mindegyikében – legyenek azok lokális, nemzeti vagy bármilyen más címkével illetett kultúrák – felfedezhetők egyértelműen beazonosítható vallási jegyei ennek a folyamatnak. Azt azonban állítjuk, hogy az a – jobb híján nevezzük így – szellemi orientáció, amit pogányként jelölünk, napjainkban széles körű hatást fejt ki a társadalmi, kulturális és a tudományos élet területén egyaránt. Mire gondolunk itt? Elsőként említhetjük a modern ökológiai gondolkodást, amelynek gyökerei meglátásunk szerint a pogány metakultúrában keresendők. A hatvanas években alkotja meg nagyhatású elméletét James Lovelock, az ún. Gaia-hipotézist, amelyben azt állítja, hogy a Föld úgy működik, mint egy élőlény, ami a túléléséhez szükséges feltételeket igyekszik biztosítani. Ebben a Föld-központú, holisztikus megközelítmódban egy kereszténység előtti pogány szemléletnek az elemei mutatkoznak meg, ahol a test és a tudat egyaránt integráns része volt az egyénnek, és szoros volt a természeti világgal a kapcsolat. Mint látni fogjuk, központi elem a nyugati újpogány gondolkodásban a Földanya tisztelete, és a törekvés egy olyan életre, amely a természettel harmóniában valósul meg. Lényegében „a pogányság «spirituális világa» ugyanaz, mint az anyagi világ” (Harvey 1996: 132).

Kiemelhetjük továbbá a szexualitás és különösen a gender mainstreaming²⁶ napjainkban mind szélesebb társadalmi és tudományos érdeklődést is kiváltó kérdéskörét. A huszadik század második felétől felerősödő párbeszéd középpontjában a társadalmi nem (gender) fogalma áll, ami mindazokra a társadalom által konstruált és megélt tapasztalatokra, kulturális értékekre, szerepekre és elvárásokra utal, amelyek a két nemhez kapcsolódnak. A női szerepek, a nő helyzetének valamint általánosságban a szexualitás és a nemek kérdésének radikális átértékelését generáló folyamatokban, meglátásunk szerint úgyszintén a pogány metakultúra hatását kell keresnünk. A keresztény és a gnosztikus metakultúra ambivalenciája a testiséggel kapcsolatban, a szexualitás megélésével szemben az aszkétikus életideál hangsúlyozása, évszázadokon keresztül kiszorította ezeket a témákat a társadalmi diskurzusból. Max Weber idézve: „Isten országában, amelynek eljövételét Jézus hirdeti – érdemes hangsúlyozni, hogy itt egy majdani földi birodalomról van szó –, nincs szexualitás; a hivatalos keresztény elmélet, amely éppen a belső, a nemiséget kísérelő érzelmektől viszolygott, mindig «érzéki gerjedelemnek» és a bűnbeesés következményének minősített minden szexualitást” (Weber 1987: 298). A pogányság ellenben felfogható úgy, mint a ferti-

²⁶ A *gender mainstreaming* mint szemléletmód, a nemek kérdését helyezi a középpontba, azt világítja meg, hogy mi a nők érdekeinek azonos mértékű megjelelése a politikai és társadalmi élet területein.

litás és a szexus apoteózisa. A pogány metakultúra hangsúlyosan evilági irányultsága okán, a szexualitás kérdéseit nem kezeli tabuként, azokat a maguk természetességében fogadja el. A női princípium különösen felértékelődik a pogány gondolkodásban, és a termékenység hordozójaként alapvetően átformálja a férfiak és a nők között fennálló hatalmi viszonyokat. Megjegyezzük, a modern ökológiai gondolkodás kapcsán idézett Gaia-Földanya motívum is az anyaság (közvetve a nőiség) és a természet szoros kapcsolatára utal.

A harmadik terület, ahol a pogány metakultúra hatását jelentősnek tekintjük korunk esetében, az a pluralizmus megjelenése. A pluralizmus fogalma szorosan kapcsolódik a posztmodernhez, amely áramlat az eddig említett példáinkhoz hasonlóan, szintén az 50-es, 60-as években indult virágzásnak. A posztmodern alapvetően utasította el a valóság modern értelmezését, detotalizálta az igazságfogalmat annyiban, hogy elvetette az egy igazság, vagy az igaz tudás lehetőségét és helyébe a sokféleség, az értelmezések végtelen sorának lehetőségét állította. A posztmodernben a valóság és a valóság látszata, a valóság és kifejezésének módja közötti különbségek eltűnnek, és egy szimulakrum-univerzumban oldódik fel minden. A pluralizmus mint a posztmodern alapelve, nem csupán egy, a heterogén vélemények létjogosultságát megengedő irányzat, hanem az eltérő életértelmezések és életgyakorlatok egyenértékűségének hirdetése is. A pogány metakultúrában a vallási és világnézeti pluralizmus vezérelv, és mivel a pogányság nem ismeri a kinyilatkoztatást, az „egy igazság” kérdése értelmezhetetlen a kontextusában. A pogány vallások politeizmusa radikális tüntetés az egység és a kizárólagosság hirdetése ellen. A modernitás korszakát a keresztény és a gnosztikus metakultúra dominanciája jellemezte – miként azt Tirykian állítja – a posztmodern filozófiája pedig ezzel a modernitással szemben határozza meg magát, azaz a pogány metakultúrában lel szövetségesre.

Látni fogjuk, hogy az itt felsoroltak jól összecsengenek a következő fejezetben leírt alapelvekkel: a természetközelség, a hangsúlyos ökológiai szemlélet, a vallási és világnézeti pluralizmus hirdetése, a nemek egyenjogúságának és a szexuális másságnak az elfogadása, habár nem kizárólagos újpogány specifikumok, de a modern nyugati pogány irányzatok esetében általános jellemzőknek tekinthetők. Mire következtetünk ebből? Az újpogányság – az eredet és a kontinuitás kérdéskörének kiiktatásával – felfogható úgy, mint a pogány metakultúra explicit vallási manifesztációja a korunkban.

Mindez azt implikálja, hogy ezt az újpogányságnak nevezett vallási jelenségcsoportot az eddigiekből következően nem kizárólagosan (poszt) modern „terméknek” kell tekintenünk. Mivel hivatkozási alapjait a pogány

metakultúrában találja meg, így elfogadható, hogy a szellemi gyökerei valóban a modernitás előtti időkig nyúlnak vissza. Azonban az, hogy az originálisan pogány gyökerek és a mai vallási formák és gyakorlatok között bármiféle összefüggést kellene feltételeznünk, erősen kétséges, bármilyen utalások is történnék erre egyes csoportok öndefinícióiban.

Az „újjáélesztés”, „helyreállítás”, „rekonstrukció” kifejezések, amelyek az újpogányság csaknem minden definíciójában találkozhattunk, csak partikuláris vallási formákra utalnak. Az, amit szélesebb értelemben „pogány gondolatként” vagy kifejezetten pogány metakultúráként aposztrofáltunk, nem szorul semmiféle rekonstrukcióra, hiszen ez képezi az újpogányság – mint vallási forma – megjelenésének lehetőségi feltételét, hátterét.

Hangsúlyozzuk, hogy a pogány metakultúra – az elnevezése sugallta primér vallási tartalmak figyelembe vételével is –, nem vallás, hanem „orientáció”. Azonban, mivel a vallás fontos kultúraközvetítő erő, így a pogány metakultúra szövetségést keres, megteremti a maga vallási kifejezési formáját, „manifesztálódik”. A vallás mindig az adott kultúra „nyelvén” beszél. Ha a nyugati kultúra – használva ezt az elnagyolt és túlzottan általánosító kifejezést – alapvető trendjeit vesszük tekintetbe, az újpogányság ezt a nyelvet jól elsajátította.

A posztmodern – vagy illessük bármilyen jelzővel is e mostani időszakot – korban a pogány metakultúra előtérbe került, hatást gyakorol a művészeti és társadalmi, tudományos és a magánélet területein, bár meglátásunk szerint nem önértékének jogán teszi ezt; a helyzetét illetően valószínűleg Tirykian meglátását kell elfogadnunk: „a modernitás jelenlegi szakaszában a pogány metakultúra jelentősen hozzájárul a keresztény metakultúrával való kulturális dacoláshoz és szembeforduláshoz” (Tirykian 1996).

◇

Jelentősebb neopogány irányzatok. Történeti áttekintés

◇

„Mi nem vagyunk gonoszak. Nem az Ördögöt imádjuk. Mi nem akarjuk bántani vagy félrevezetni az embereket. Nem vagyunk veszélyesek, olyan közönséges emberek vagyunk, mint te. Van családunk, munkánk, reményeink és álmaink. Nem valami sötét kultusz követői vagyunk. Ez a vallás nem egy vicc. Nem azok vagyunk, amit a tévében láttak alapján gondolsz rólunk. Mi valódiak vagyunk. Sírunk és nevetünk. Tudunk komolyak lenni, és van humorérzékünk is. Nem kell félned tőlünk. Mi nem akarunk megtéríteni, de kérünk te se próbálj megtéríteni minket. Csak add meg nekünk ugyanazokat a jogokat, amelyeket mi megadunk neked, hogy békében élhessünk. Mi sokkal jobban hasonlítunk hozzád, mint azt te gondolnád.” (Adler 1986: 453 ford. tőlünk)

A neopogány irányzatok bemutatását, mindenképpen a modern mágiával foglalkozó csoportok ismertetésével kell indítanunk, egyrészt mert a mágia általában jellemző része mindegyik mozgalom praxisának, másrészt, mert a különféle mágikus csoportosulások (és egyes személyek) nagy hatást gyakoroltak a huszadik századi pogány reneszánszra. Ezután sorra vesszük – a teljesség igénye nélkül – a legismertebb újpogány irányzatokat, rövid betekintést engedve az általuk képviselt vallási tradíciókba és újabb kori történetükbe, kellő támpontot szolgáltatva a későbbi elemzéseknek.

◇ **Mágia a modern korban**

Az újkori nyugati mágikus gondolkodás újjáéledését, egy sok évszázados folyamat eredményeképpen kell felfognunk. Bárminek tekintsük is, személytelen hatalmakba vetett hitnek, primitív tudománynak, a valóság megértésére és kézbe tartására tett erőfeszítésként, vagy a pre-logikus gondolkodásmód egyik megjelenési formájaként; a mágia, a korai „primitív” társadalmaktól kezdve, az ókor magaskultúráin át egész a jelenkorig végig-

kíséri az emberiség történetét. Modern képviselői több ezoterikus tradícióra is hivatkoznak forrásként, melyek közül legtöbbször a hermetikus hagyományt nevezik meg, Hermész Triszmegisztozra vezetve vissza. A Corpus Hermeticum-ban, egy késő ókorból származó, többek között alkímiával és asztrológiával foglalkozó gyűjteményben lelhetők fel állítólagos tanításai, amelyek közül a legismertebb, az: „Ami lent van, az megfelel annak, ami fent van, és ami fent van, megfelel annak, ami lent van” – sok neopogány csoport szemléletében foglal el központi helyet. A zsidó ezoterika, a Kabbala, a második leggyakrabban emlegetett hatás. Ez a középkorban keletkezett irányzat, gnosztikus és neoplatonista alapokon alakít ki egyfajta teozófiai rendszert, Istennek és az alkotásainak mind tökéletesebb megismerésére és leírására törekedve. A kabbalista tanok, a reneszánsztól kezdve felfedezhetők többek között Pico de Mirandola, és Agrippa von Nettesheim munkáiban, de a kabbalisták által használt számmisztika, vagy a szefirotikus fa motívuma fontos elem a kortárs mágikus gyakorlatban is. Az Európában, a középkortól kezdődően feltűnő különféle titkos társaságok öröksége szintén jelen van korunk mágikus irányzataiban, amik közül leggyakrabban a rózsakeresztesek tradícióinak folytatását vállalják fel bizonyos csoportok. Ki kell még emelni a varázskönyvek jelentőségét. Az ún. grimoire-ok, főként latin, német és héber nyelven írt változatainak sokasága keringett a középkori mágusok között, melyek köré számtalan legenda szövődött az idők során. Ezek fordításai az 1880-as évektől kerültek kiadásra, de számos új keletű varázskönyv is megjelent, köztük Charles Leland 1889-ben közzétett Aradia-ja, Crowley művei, vagy a Wicca Book of Shadows-a, amelyeknek szintén fontos szerepet kell tulajdonítania, pl. a boszorkányság megújulásában.

A kezdő lépést a mágikus tradíció újjáélesztésére Francis Barrett tette, aki megírta a *The Magus* (Barrett 1801) című könyvet és egy titkos iskolát is alapított Angliában. Azonban mégis az egykori francia papnövendék, Eliphas Levi (eredeti nevén Alphonse Louis Constant), A mágia története címet viselő műve volt az, amelyik igazán felkeltette a szélesebb közönség figyelmét a mágia iránt. Az ő egész munkássága nagy hatást gyakorolt az okkult érdeklődés újjáéledésére Európa szerte. 1888-ban alakult meg Angliában az Order of Golden Dawn (OGD) amely a mágia felvirágzásának igazi katalizátorává vált a nyugati társadalmakban. Az OGD számos olyan taggal dicsekedhetett, akik fontos szerepet vállaltak a téma napirenden tartásában, mint MacGregor Mathers, Dion Fortune, a költő W.B. Yeats, és kétségtelenül a legismertebb alak: Aleister Crowley.

Crowley 1904-es kairói tartózkodása során – állítása szerint – egy általa megidézett természetfeletti lény diktálta le neki a Liber Al vel Legis-t, a „Törvények könyvét”, amelyben megfogalmazódik a tőle legtöbbször idézett, három híres alapelv: „Do what thou wilt shall be the whole of the Law”, „Love is the Law, Love under Will”, „Every man and every woman is a star”.²⁷ Az 1910-es években kezdte el kiadni az Equinox című folyóiratot, ahol megjelent néhány írása, amelyek miatt megkereste a német alapítású Ordo Templii Orientis (OTO) nevű okkult csoportosulás, és megvádolták azzal, hogy az ő titkos rituáléikat tárta a közönség elé. Crowley miután tisztázta magát, a rend tagjává lett, majd hamarosan annak nagymesterévé választották. A Crowley által kidolgozott gyakorlatban elsőrendű szerepet játszik a szexuálmágia és a különféle drogok használata. Valószínűleg a keleti tantrából veszi át²⁸ a szexualitás kiemelt szerepkörét, és ehhez rendeli hozzá saját módszereit, egyfajta orgiasztikus kultuszt hozva létre.²⁹ 1920-ban a szicíliai Cefalū mellett alapított egy „mágikus apátságot”, ahol tanítványai körében folytatta praktikáit, de a fasizmus hatalomra kerülésekor a közösségét kiűzték Itáliából. Az OTO nagymestereként került kapcsolatba a modern boszorkányság későbbi „prófétájával” Gerald Gardner-rel, és többen feltételezik, hogy rajta keresztül a Wicca későbbi tanításaira is hatást gyakorolt.³⁰ 1947-es halála óta eszméi mit sem veszítettek népszerűségükből; írásai közkézen forognak, és számos csoport látja a gyökereit a crowleyánus, megreformált mágiában.³¹

Napjainkban a világ csaknem minden részén léteznek mágiával foglalkozó csoportok. Gyakorlóik önállóan, vagy más neopogány mozgalmak kezei között élnek változatos – fekete, fehér, természetes, ceremóniális vagy káosz – mágiájukat. Újabb irányzataik, mint pl. az öko-mágia, annak a bizonyítékai, hogy egy folyton megújulásra képes jelenséggel állunk szemben.

²⁷ „Tégy amit akarsz, ennyi legyen a törvényed csupán”, „A Törvény a szerelem, a szerelem az akaratnak alávetve”, „Minden férfi és minden nő egy csillag” (Ford. tőlünk)

²⁸ A szexuálmágiát gyakorlók napjainkban irányzataikat, a Left hand path „Balkezes ösvény” néven hirdetik, egyértelműen utalva ezzel a tantrára, amelynek egyik ága, századok óta így ismert.

²⁹ Nem ő az első, aki kombinálta a keleti szexuálmágiát a nyugati okkult hagyománnyal, Paschal Beverly Randolph már 1875-ben kísérletezett ezzel. Ő alapította Temple of Eulis-t, és az ő tanításai alapján jött létre az Ordo Templii Orientis is.

³⁰ Ez vitatott nézet, de tény, hogy a korai gardneriánus Wicca nagy hangsúlyt helyez a meztelenségre, és a szexualitásra.

³¹ Crowley az írásaiban, az angol „magic” kifejezés helyett, a maga kreálta „magick” szót használja.

◇ Wicca: a Nagy Istennő kultusza

Már a felső paleolit korból ismertek kultikus rendeltetésű, nőket ábrázoló szobrok, melyek az Istennő tiszteletének igen korai meglétéről tanúskodnak. Ezek az ábrázolások, az esetek többségében a nemi jelleget kiemelve, hangsúlyozzák az Istennő mágikus hatalmát. A földművelés elterjedésével, a föld termékenysége egyre fontosabb szerepet töltött be a korai társadalmak életében, így annak párhuzamai az asszonyi termékenységgel, a női princípium további felértékelődését hozták. „Igaz, a női és az anyai szakralitást az őskorban is fontosnak tartották, ám a mezőgazdaság felfedezése érezhetően megnöveli erejét. A nemi élet, elsősorban a nő nemiségének szakralitása összekeveredik a teremtés csodálatos rejtélyével” –emeli ki Eliade (Eliade 1995: 41).

Ezekben a mezőgazdasággal foglalkozó kultúrákban bukkan fel, a földdel szoros kapcsolatban álló, a természet női teremtő princípiumát megjelenítő Földanya vagy Anyaistennő kultusza. Az ókorból, e női istenség, funkcióikban egymáshoz igen közel álló formái ismertek: a kis-ázsiai Kübelé, a görög Gaia és Démétér vagy a római Ceres is a termékenységgel hozható kapcsolatba. Ezek a későbbiekben egyetlen, Istennő alakká olvadnak össze, akinek megjelenési formáiként különböző helyi isteneket tiszteltek. A kereszténység térnyerésével, az Istennő vallásos tisztelete háttérbe szorult, bár egyes elemei évszázadokon át megmaradtak, beépülve a néphitbe és a folklórbá. Néhány kutató rámutat a kereszténységben igen hangsúlyos Mária kultusz pogány gyökereire is, ami szintén az Anyaistennőre vezethető vissza.

Az Istennő kultuszának XX. századi újjáéledése szorosan összefonódik a modern boszorkányság, a Wicca³² megjelenésével, aminek archaikus elemei, szintén egy ősi termékenységkultuszra utalnak. A Wicca követői, a kereszténység előtti forrásokból, az európai folklórból és mitológiából merítik inspirációikat. Ők magukat, papjaikat és papnőiket, egy európai sámánisztikus jellegű természetvallás képviselőinek tekintik. A boszorkányok tiszteletének középpontjában egy természetistennő áll, a föld, a hold és a termékenység úrnője. Kihangsúlyozzák az Istennő hármasságát: a harcos szűz, az anya, és a vénasszony vagy banya, akit a sötétséggel, valamint az újjászületéssel hoznak kapcsolatba. Az Istennőt, a legtöbb követője pár-

³² Bizonyos etimológiák szerint a Wicca szó az óangol „varázsló, jövőmondó” jelentésű *wicca* kifejezésből ered, mások a *witan* „bölcsh” jelentésű szóval rokonítják, de ismertek etimologizálások, amelyek az angolszász *wicce* „boszorkány” vagy a skandináv eredetű *vitki* „varázsló” szavakban lelik meg az eredetét.

jával, a Szarvakat Viselő Istennel együtt imádja, csak néhány, a feminista irányzathoz tartozó boszorkány folytatja kizárólagos tiszteletét. Az Isten és Istennő tisztelete utal a dualitás alapelveire, arra, hogy a kozmosz kettőségekre oszlik: férfi és nő, fény és sötétség, pozitív és negatív. Ezen ellentétes princípiumok egybeolvadását jelképezi a hierogámia, az Isten és Istennő szakrális közösülése, melynek rituális utánzása – a pap és a papnő egyesülése – számos ősi kultúrában ismert volt, és a boszorkányság egyes irányzataiban, napjainkban is részét képezi a szertartásoknak (Russel 1980). A Wicca gyakorlatának szerves része a mágia is, melyet bárki űzhet, sőt kifejezett hangsúly helyeződik bizonyos varázs-praktikákra. A kultusz követői ún. kovenekbe tömörülnek, melyek teljes jogú tagjává általában egy beavatási szertartáson átesett személyek válhatnak. A hagyomány szerint a kovenek mindegyike rendelkezik a Book of Shadows-zal, egy kézzel írott varázskönyvvel, mely tartalmazza a rítusok leírásait, ráolvasásokat, varázsigéket, és titkos tanításokat. A tagok a beavatásuk után, ezt saját kezűleg jegyzik le, és az idők során kiegészíthetik megjegyzéseikkel. Nyolc fő, általuk sabbatnak nevezett, ünnepséget tartanak évente, amelyek dátumai általában közösek a többi neopogány vallás ünnepeivel. Ezek a mezőgazdasági éven alapuló fesztiválok, mint pl. Imbolc (február 1.), Beltane (május 1.), Lughnasad/Lammas (augusztus 1.), és Samhain (november 1.), emellett a téli és a nyári napfordulók (június 21. és december 21.) valamint a tavaszi és őszi napéjegylenlőségek (március 21. és szeptember 21.) idejére esnek.

A boszorkányság újjászületésének egyik előkészítője Margaret Murray volt, akinek 1921-ben megjelent könyve a *The Witch Cult in Western Europe*³³ nagy hatást gyakorolt a mozgalomra. Murray eredetileg egyiptológus volt, aki a középkori boszorkányperek dokumentumait vizsgálva dolgozta ki a teóriáját. Érvelése szerint a boszorkányságban felfedezhetők, egy kereszténységet megelőző független nyugat-európai vallás nyomai, amely egy kétarcú Szarvakat Viselő Isten és női párja, az Istennő köré központosult. Valószínűleg James G. Frazer hatására (Frazer 1998) azonosítja ezt az istenpárt a rómaiak Janus-Dianus és Diana³⁴ istenpárjával. Véleménye szerint, Európa ősi mágikus termékenységkultusza a középkor során mindvégig jelen volt a népi vallásosságban, és csak az Egyház igyekezett sötét színben feltüntetni³⁵ és üldözni a követőit. Az inkvizíció tevékenysége, a boszor-

³³ Margaret Alice Murray: *The Witch-Cult in Western Europe* elektronikus kiadás: <http://www.sacred-texts.com/pag/wcwe/index.htm> 2006–03–28

³⁴ Ez alapján nevezi a vallást „dianizmusnak”

³⁵ Például úgy, hogy a Szarvakat Viselő Istent azonosította a keresztény mitológia Sátánjával, és démoni attribútumokkal ruházta fel.

kánypercek és a tömeges kivégzések mind ez ellen az archaikus kultusz ellen vívott háború állomásai voltak. Murray-nek az elmélete váratlan sikert hozott, és a számtalan kritika³⁶ ellenére sokakra mély benyomást tett. A negyvenes évektől nagy mennyiségű, a boszorkányságot, mágiát, az ősi pogány hitet leíró, ismertető anyagról van tudomásunk. Bár vannak bizonyítékok arra, hogy néhány magát boszorkánynak nevező csoport az I. világháborút megelőzően is létezett, de igazán csak a II. világháborút követően jelentek meg a kovenek nagyobb számban az Egyesült Királyság területén.

A modern boszorkányság elterjedését döntően befolyásoló esemény, többek szerint a boszorkány „reneszánsz” igazi elindítója, Gerald Gardner a *Witchcraft today* című, nagy hullámokat kavart könyvének 1954-es megjelenése volt. Ez a könyv az, amelyik elsőként hirdeti ki nyíltan a boszorkánykovenek létezését, teljes körű leírást ad hitrendszerükről és felépítésükről, a közönség elé tárja a boszorkányok körében szerzett tapasztalatait, és bemutatja a szertartásokat, mágikus módszereket. Maga a szerző ugyancsak beavatottja volt a boszorkánytradíciónak és számos koven is alapított. Az általa lefektetett alapelvekre épülő irányzatot gardneriánus jelzővel illetik. Gardner verziója a boszorkányságról, sok elemben közös a Murray által leírtakkal, de vannak eltérések. Számára a boszorkányság egy békés természetvallás volt. Hívei kovenekben találkoztak, és papnők vezették őket. Két istenséget tiszteltek: az Erdő Istenét és a Termékenység és Újjászületés Istennőjét. Gyűléseik alkalmával meztelen³⁷ táncuk, rituális énekeik és meditációs technikáik segítségével szabadították fel a testükben szunynyadó mágikus erőket. Imádatukat elsősorban az Istennőre fókuszálták és a természet ciklusaihoz kapcsolódó nyolc nagy, ünnepnapot tartották meg Európa szerte.

A Gardner halála³⁸ után létrejött számtalan irányzaton belül, annak ellenére, hogy általában elfogadják a kétpólusú istenképet, sok esetben érezhetően nagyobb hangsúly helyeződik az Istennő tiszteletére. Különösen a feminista csoportok körében vált népszerűvé Robert Graves elmélete (Graves 1948), aki az emberiség első istenségének egy istennőt feltételez, valamint Európára vonatkozóan utal arra, hogy a kontinensen sokáig ismeretlenek

³⁶ „A történészek megszámlálhatatlanul sok és megdöbbentő hibára mutattak rá, amelyek hiteltelenné teszik az európai boszorkányság Murray által készített rekonstrukcióját. A vallástörténész ehhez csak annyit tud hozzátenni, hogy Murray meglehetősen szerencsétlen módon kezeli az összehasonlított anyagokat és általában a *Religionswissenschaft* módszerét” (Eliade 2005: 91).

³⁷ *Skyklad* (angol), jelentése: ”égbe öltözött”. A meztelenség a kovenen belüli egyenlőséget is szimbolizálja.

³⁸ 1964

voltak a férfi istenek, és az apai értékek nem játszottak fontos szerepet a vallási gondolkodásban. A hetvenes évek közepén jelent meg, először a feminista mozgalmon, majd a Wiccán belül az elképzelés, miszerint a boszorkányság női vallás. A nézet nagy vitát váltott ki mindkét táborban. Néhány feminista számára a boszorkányság tűnt túl extrémnek, és nem tudták összeegyeztetni a mozgalmuk által képviselt politikai célok komolyságával, míg a Wicca egyes hívei elutasították a kizárólag nőkből álló kovenek függetlenedési tendenciáit, az egyre szorosabbra fonódó kapcsolataikat bizonyos leszbikus csoportokkal, és fontosnak látták megtartani az egyensúlyt a férfi és a női elem között, ami központi elv a boszorkányságban. A feminista vita egyre vesztett a jelentőségéből, és néhány év multával a viharok elcsendesedtek. A nőközpontú vagy dianikus irányzat mára igen népszerű az Egyesült Államokban, számtalan kovenjük létezik, és csak legradikálisabbak azok, amelyek kizárólag nőket fogadnak a soraikba. A dianikus mellett jelentős még az Alex Sanders által alapított alexandriánus irányzat, amely lényegét tekintve alig tér el a gardneriánustól, talán csak a rituális mágia rá helyez nagyobb hangsúlyt. Mivel a Wiccának nincsenek általánosan elfogadott hittételei vagy dogmái, a különféle irányzatok meglehetősen nagy szabadsággal kezelik, bár többé-kevésbé elfogadják a Wicca alaptanításait, amelyeket saját helyi, nemzeti vagy történelmi hagyományaikhoz igazítanak. A Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban tevékenykedő csoportok elsősorban az angolszász és germán (Seax-Wicca), a kelta (American Celtic Wicca vagy a wales-i Church of Y Tylwyth Teg) valamint más (pl. finn) őshonos tradíció elemeit építik be a gyakorlatukba.

Alapelveit tekintve: a Wicca nem térítő vallás. Nem rendelkezik központosított irányító szervezettel. A kovenek vezetői vagy alapítói semmiféle hatalmat nem gyakorolhatnak a tagok felett. Az alapvető erkölcsi parancs a „tég, amit akarsz, csak másnak ne árts”. A Wicca követőit többségében nyitottság, tolerancia és a nemek egyenjogúságának hirdetése jellemzi, ami kiegészül a természeti környezet iránt tanúsított fokozott figyelemmel. A Wicca mára a legismertebb neopogány kultusszá vált, követőinek száma több százezer világszerte.

❖ Ásatrú

Az angol szakirodalom Norse religion, „északi” vagy „skandináv” vallás általános névvel illeti mindazon hitelveket és vallási gyakorlatokat, melyek a kontinens germán népeinek ősi vallásán alapulnak. Mai követőik hívhatják

még ezen kívül viking, teuton vagy germán vallásnak, de a legelterjedtebbek mégis az odinizmus és a széles körben ismert Ásatrú³⁹elnevezések.

A germán népek körében, már az i.sz. IV. században megindult a keresztény hit terjesztése, amely az első évezred végére a törzsek jelentős részénél, sikerrel be is fejeződött. Annak ellenére, hogy a keresztény egyház igyekezett a régi vallást, minden rendelkezésére álló eszközzel visszaszorítani és elpusztítani, egyes periférikus területeken – mint például Izland és Észak-Skandinávia – mégis fennmaradtak ezek a tradíciók, de nyomaik felfedezhetőek a népszokások, mesék, népköltészet szintjén az összes germán nyelvet beszélő népnél. A XIX. század közepétől, a nagy nemzeti identitáskeresések időszakában, ismét az érdeklődés középpontjába került az ősi múlt. A meglévő írásos emlékek, kimeríthetetlen kincsesbányának bizonyultak az összehasonlító nyelvtudomány és mitológiatörténet kutatói számára. A Grimm-testvérek munkái vagy Wagner Nibelung-tetralógiája, mind a téma népszerű voltáról tanúskodnak. A XX. század első évtizedei talán a legsötétebb időszakot hozták e sokat át-és túlélte vallás történetében. A 20-as évek Németországában egyre erősödő fajgyűlölő, keresztényellenes, náci szellemiség a régi germán vallásban és hagyományokban igyekezett megtalálni a létjogosultságát igazoló, megerősítő ideológiai alapot. A vallás bizonyos részeit megpróbálták átültetni fajvédő elképzeléseikbe, jelentősen elferdítve azt. A második világháború után ez a gyakorlat szinte teljes egészében eltűnt, bár ismertek ellenpéldák főleg az Egyesült Államokból, ahol egyes neonáci csoportosulások még a napjainkban is az ógermán mitológiával próbálják megalapozni filozófiájukat. Az Ásatrú radikálisan szakított a nácik által kompromittált múlttal, és napjainkban, pl. a Skandináviában létező nemzeti csoportok körében erős antirasszista hozzáállás figyelhető meg. Elhatárolódásukat a rasszizmustól, sokan az alapszabályaikba is belefoglalták.

Bár az Ásatrú követői, a többi neopogány vallás képviselőihez hasonlóan nyitottak és toleránsak másokkal szemben, az Odin-hívők mégis a radikális csoportok közé sorolhatók. Margot Adler szerint általában az odinizmus olyan embereket vonz, akik politikailag konzervatívabbnak számítanak a neopogányok többségénél, és kevésbé megértők a feminizmussal, az anarchizmussal, az övéktől eltérő szexualitás orientációval vagy az életstílusban képviselt mássággal szemben. Összességében az odinizmus követőit kevésbé jellemzi a vegetarianizmus, más neopogány irányzatoktól eltérően az alkoholt nagyobb előnyben részesítik, más tudatmódosító sze-

³⁹ Az egyik legjelentősebb, az északi hagyományok követőit tömörítő szervezet a The Troth közlései alapján, <http://www.thetroth.org> 2006–04–05

rekkel szemben, a vallás etikai dimenziójában hangsúlyt kapnak az ún. „hősi erények” és egyes harcművészetek gyakorlói is magas számban megtalálhatóak közöttük (Adler 1986: 276). A hagyományos értékek: a család, a nemzetség kiemelt szerepe, a becsületben és bátor helytállásban dicsőséges élet magasabbrendű voltának képzete, a természettel harmóniában élő emberi közösségek fontosságába vetett hit jellemzi e vallás követőit, kiemegszülve persze, az új pogányságot általánosan jellemző legfőbb morális vezérlőelvel: tégy, amit akarsz, csak másnak ne árts. Mivel ezekből a csoportosulásokból hiányzik a kizárólagosságra törekvés, egy személy akár több szervezet tagja is lehet.

Az Ásatrú jellemzője még, hogy talán leginkább politeisztikus jellegű, az összes hasonló vallási forma közül. Persze ezt a politeizmust, ne annak majd' kétezer évvel ezelőtti formájában képzeljük el; ez ma már egy modern spirituális megismerés lehetőségét kínáló utat jelent, a modern kor embere számára: „Mi egy minden alapjául szolgáló és mindent átható isteni energiában, vagy valóságban hiszünk, amely rejtve van előlünk, mivel meghaladja értelmünket. Továbbá hisszük azt is, hogy ez spirituális valóság kapcsolatban áll velünk: ahogy mi hatunk rá, úgy hat ő is ránk. Hiszünk abban, hogy ez a minden alapjául szolgáló isteni természet, Istenek, és Istenők formájában nyilvánítja ki magát. Ezen istenségekről szóló történetek, olyanok, mint egyfajta kód, egy titkos «nyelv» amelyen keresztül az isteni valóság megszólít minket.”⁴⁰(ford. tölem)

Az Ásatrú csoportok vezetői elvileg (és gyakorlatilag) éppúgy lehetnek nők, ahogyan férfiak is, valamint a vallási ceremóniák alkalmával szintén mindkét nem képviselői betölthetnek irányító szerepet. A helyi közösségek elnevezései, az angolszász területeken: kindred, hearth, vagy garth. A szertartásokat bemutató papokra a gothi, a papnőkre a gythja elnevezést használják. A nők emellett más területen is fontos szerepet játszanak, az ősi mágikus tradíció, a seidh üzői ők, amely egy erősen lunáris, feminin boszorkány mágia, amely különféle varázsképessegek mellett, jóstehetséggel ruházza fel művelőjét, aki egyfajta transzállapotba esve felfedi a jövőt. Az Ásatrú hívők szintén a természet ciklusaihoz viszonyítva tartják fontosabb ünnepeiket: a tavaszi és őszi napéjegyenlőségek, a téli napforduló ünnepe, a Yule⁴¹ (december 21.) amelyet az év legfontosabb napjának tartanak, és

⁴⁰ „What is Ásatrú”- Stepehn McNallen, az Ásatrú Free Assembly alapítójának pamfletje. (Idézi Adler 1986:276)

⁴¹ Ennek az ősi ünnepnek számos szimbóluma megjelenik a keresztény Karácsony ünnepe kapcsán, ilyen pl.: az örökzöld fa, a magyal, és az angolszász területekre régebben jellemző, Karácsonykor gyűjtött fahasáb, a Yule Log hagyománya.

a Nyárközép napja ami a Napnak és a fény diadalának ünnepe. A csatában elesett hősök előtti tisztelgés napja az Einherjer ünnepe, ami november 11-re esik. Egyes közösségek minden hónap kilencedik napján egy ünnepséget szentelnek a hősök emlékére.

Az Ásatrú a késő hatvanas években indult virágzásnak, és az 1973-as esztendő hozta meg az igazi áttörést, amikor a helyi közösséget, az Íslenska Ásatrúarfélagið-t az izlandi kormány hivatalosan bejegyzett vallásnak ismerte el, azon jogokkal, hogy papjai eskethetnek, névadási ceremóniákat stb. tarthatnak. A hetvenes évek elejétől adta közre Else Christiansen Odint címmel hírlevelét, valamint az Egyesült Államokban Steve McNallen, a korábbi katona, elkezdte publikálni a The Runestone és az évente megjelenő Althings periodikákat, amelyek szintén jelentős mértékben hozzájárultak az Ásatrú népszerűsítéséhez. Számtalan nemzeti és regionális csoportosulás jött létre, különösképpen Észak-és Nyugat Európában és az angolszász területeken. A legjelentősebb szervezetek, a McNallen alapított Ásatrú Folk Assembly, ahol az első Ásatrú rítusokat megalkották–lejegyezték az Egyesült Államokban, egy vallási naptárt alakítottak ki és rendszeres összejöveteleket tartottak. Ennek egyik elágazása, a Valgard Murray által vezetett Ásatrú Alliance szintén az Egyesült Államokban, ami egy független hívőket összefogó szervezet, valamint az Odinic Rite, és Odinhof vagy a rúnák titokzatos világába beavatást ígérő ezoterikus Rune Gild csoportok Nagy-Britannia területén.

❖ **Druidizmus**

A modern druidizmus, egy azon neopogány vallások közül, amelyek az ősi nyugat-európai hagyomány, esetükben a kelta vallási tradíció rekonstrukcióját tűzték ki célul. A kontinentális kelta törzsek vallásáról kevés információval rendelkezünk, mert habár ismertek egyfajta írásbeliséget, de az írás rituális tilalma miatt nem maradtak fenn tőlük származó szövegek (Eliade 1997: 114). Jórészt csak a görög és római szerzők munkáiban találunk vallásukra vonatkozó feljegyzéseket, valamint a régészeti emlékek, feliratok nyújtanak tájékozódási lehetőségeket. Az ír és a brit szigeteken élő kelták esetében más a helyzet: itt bőséges elbeszélő irodalom áll a kutatók rendelkezésére, ami bár meglehetősen kései,⁴²mégis értékes forrást jelent.

⁴² A kereszténységre való áttérés után született

A kelta panteon rekonstruálása nem jelent könnyű feladatot. Mivel a törzsek szétszóródva éltek Európában, az egyes területek sajátosságaihoz és a különböző életkörülményekhez alkalmazkodott kultúráik, az istenek változatos és számtalan néven tisztelt formáit hívták létre. Az általánosan tisztelt istenek közé tartozott Tarannis az ég istene, Cerunnos, akit, egy szarvasagancsot viselő férfiként ábrázoltak és Brigit⁴³ az egyik legnépszerűbb istennő, akinek Imbolc ünnepét szentelték. A kelták vallásában a hagyományos papi teendőket a druidák látták el, akik külön kasztot alkottak a társadalmon belül. Elsődleges feladatuk a valláshoz kapcsolódó rituális cselekmények végrehajtása volt, emellett az ifjúság oktatása és nevelése, és a bíraskodás is tevékenységeikhez tartozott. Julius Caesar szerint: „a druidák testületét egy ember vezeti: tekintélyének mindannyian alávetik magukat. (...) a druidák általában nem mennek háborúba, és nem fizetnek adót; honfitársaiktól eltérően, fel vannak mentve a katonáskodás és egyéb kötelezettségek alól”(Caesar: 1964: 133).

A fennmaradt írások többsége vezetőként férfiakat említ, de a druidák között nőkről is tudunk. Nem ismert azonban, hogy a női druidákat egyenrangúnak tekintették-e a hasonló szerepet betöltő férfi társaikkal, vagy tevékenységük csak egy speciális területre korlátozódott. A druidák tanításaiban központi tétel a lélek halhatatlansága, amely hitük szerint nem pusztul el, hanem a halál után egyik emberből a másikba költözik.

A druidizmus a már előzetesen ismertetett Ásatrú irányzathoz hasonlóan erősen politeisztikus szemléletű, istenségek és földöntúli lények sokaságának létezését fogadja el, de léteznek mono- illetve duoteista nézeteket valló irányzatai is, amelyek egymást kölcsönösen elismerik. Követői szerint a druidizmus egy spirituális ösvény és a létezés alapvetően szellemi voltát hirdetik: szemléletükben a természet is szakrális, isteni jelleget ölt. Hangsúlyosak a druidizmusban a halál utáni lét és a túlvilág-elképzelések, amelyek a hitrendszer egyik sarokkövét adják. A túlvilág egyfelől a halál utáni „élet” szintere, másfelől a druidák lélekelképzeléseinek megfelelően – a reinkarnáció vagy metempsychosis hite általános – átkelőhely és nyugvóhely két születés között a lelkek számára.

Etikai téren modern druidizmus, a más neopogány csoportok által általánosan elfogadott „tég, amit akarsz, csak másnak ne árts” elven túl, az általuk sokkal szigorúbbnak tekintet ősi kelta erkölcs parancsait követi, ami a becsületesség, a hűség, az igazságosság, a bátorság, a vendégszeretet és az őszinteség gyakorlásán alapul. A hitrendszer követői igyekeznek környe-

⁴³ Brigit tisztelete tovább folytatódott a kereszténység felvétele után is, Szent Brigitta alakjában

zettudatos életmódot folytatni, harmóniát kialakítani a természettel. Ökológiai szemléletük általánosan a neopogányság mainstream vonalához igazodik, de akadnak közöttük radikális környezetvédők is. Akár a múltban, négy nagy tűz-ünnepet ülnék meg a druidizmus jelenkori követői is. Mindegyik napnyugtakor kezdődik és három napig tart. A legfontosabb a Samhain (november 1.), amely a kelta újév és a Halottak Napja; az Imbolic (február 1.), a fény visszatérésének ünnepe; Beltane (május 1.) a virágzás évszakának csúcspontja; és a Lughnasad (augusztus 1.) ami az aratás ünnepe.

Az első kifejezett jele a pogány druidizmus újjászületésének egy breton újság, a Kad megjelenése volt 1936-ban, amely bejelentette a Breuriez Spered Adnevezi a „Megújuló Hit Testvériségének” megalakulását, felszólítva a bretonokat a francia állam és egyidejűleg a keresztény egyház autoritásával való szembeszegülésre és mindenkit buzdítva a pogány kelta hagyományokhoz történő visszatérésre (Harvey 1996: 18). Azóta druidák hagyományait követők száma növekedőben van, amihez hozzájárul az, hogy számos ember kísérli meg újra felfedezni a gyökereit, főleg az Egyesült Államokban, ahol sokan vallhatnak magukénak kelta eredetű ősöket. Számos csoport létezik világszerte, a legjelentősebbek az angolszász területeken működnek. Közéjük tartozik az Order of Bards, Ovates and Druids (OBOD), amelynek létrejöttével kapcsolatban két elképzelés kering. Az egyik, az 1781-ben alapított Ancient Order of Druids-tól eredeztetni, ami belső ellentétek miatt az idők során számtalan részre szakadt, de a szakadár társaságok közül 1955-re csak a British Circle of Universal Bond létezett, amiből egy újabb szakadás után létrejött az OBOD. A másik elmélet az OBOD-ot egy még régebbi, 1717-ben alapított csoport örökösének tartja.

A The Reformed Druids of North America története igen érdekesen kezdődött. A mozgalom egyfajta gúnyos riposzként indult a Northfield-i Carleton College falai között 1963-ban. Mivel a főiskola vezetése mindenkitől megkövetelte a rendszeres templomlátogatást, néhány diák kieszelte a RDNA-t, hogy visszavágjon a szabályt meghozó testületnek. Ők voltak legjobban meglepődve, hogy miután tiltakozásuk sikerhez vezetett, és fel akarták oszlatni a csoportot, a tagság milyen nagy számban döntött amellett, hogy folytatni szeretnék. A szerveződés egy természetközpontú vallásként jelenik meg, hitrendszerükben a természet mint Földanya (Earth-Mother) perszonalifikálódik. Szertartásaikat is természetközelségben hajtják végre, a többi druida csoport ünnepeivel azonos időpontban és módon. Az RDNA-ról később levált az Ar nDraiocht Fein, amely a druidizmus tudományosabb szemléletét hangsúlyozza, az ősi gyakorlat és a modernitás összehangolásának fontosságát, ami esetükben megnyilvánul a modern nyugati technika

és tudomány egyes, hasznosítható vívmányainak elfogadásában és használatában is

A druidák hite mára nem csupán egy érdekesség a múltból: ez egy ténylegesen létező vallás, amely jelentős növekedés jeleit mutatja mind a neopogányságon belüli befolyását, mind a követőinek számát tekintve, és ez előreláthatólag így marad a jövőre vonatkozóan is.

❖ Neopogányság a kelet-európai régióban

Eddigiekben az újpogány jelenség nyugat-európai és USA-beli megjelenési formáit vettük sorra, de joggal merülhet fel a kérdés, hogy mi a helyzet a kelet-európai régióval? Létezik-e a neopogányság a nyugati példák alapján megismert formában, az előzőekben tárgyalt mozgalmaknak vannak-e helyi csoportjai, és történtek-e kísérletek az itt őshonos archaikus vallási tradíciók újjáélesztésére? Talán nem meglepő, hogy mindhárom kérdésre igen a válasz.

A Vasfüggöny leomlása kelet-európában a vallási élet újjáéledését, megélénkülését hozta. A kommunista diktatúra alatt súlyosan korlátozott vallási és lelkiismereti szabadságjogokat csaknem az összes volt szocialista országban helyreállították és megerősítették, ezáltal tág teret biztosítva mindenféle vallási önszerveződésnek. A számos nyugati vagy éppen távol-keleti eredetű vallás között, amelyek a kelet-európai országokat missziós célterületként felfedezték, ott voltak az újpogány irányzatok is, de mivel esetükben nem térítő vallásokról van szó, követőik lélekszáma napjainkig jelentősen alulmarad más mozgalmak híveihez képest, tagsági körük exkluzív maradt. Bár a Wicca, az Ásatrú, vagy a kelta tradíciók nem voltak képesek igazán gyökeret verni ezekben a társadalmakban, az egyes helyi vallási hagyományokhoz kapcsolódó neopogány csoportok hamar népszerűsége tettek szert. Ezek az irányzatok – a már ismert nyugati séma alapján – archaikus vallási tradíciók újjáélesztésén munkálkodnak, de amit lényeges eltérésként a nyugati és a kelet-európai újpogány csoportok között ki kell emelni, az, hogy a keletiek esetében fokozott hangsúly helyeződik a nemzeti identitás kérdésére, és kisebb szerepet kapnak a mágikus gyakorlatok. E közösségek hangoztatják a kereszténység előtti nemzeti-törzsi hagyományokhoz való visszatérés szükségességét, és amint azt valamelyest vallási nézeteik is előrevetítik, köreikben viszonylag sok politikailag aktív, radikális jobboldali elkötelezettségű hívőt találunk. Azon törekvésük, hogy ősi hagyományokat élesszenek újjá, nem az „elvarázstalanított” világból való

menekülést jelenti, hanem a nemzeti tradíciók újrafelfedezése által, a középkelet európai társadalmakat jellemző identitásválság problémájának egyik lehetséges megoldását kínálják követőik számára. Az alábbiakban a legjelentősebb pogány szerveződések vesszük sorra a keleti régióban, kiemelve azt a néhány országot, ahol erősebb neopogány aktivitás tapasztalható.

Ha az újpogány csoportok aktivitását vesszük, a sor elejére kétségtelenül a balti régió kívánkozik. A Baltikumban működő újpogány irányzatok történetét és hitrendszerét összevetve számos hasonlóságot állapíthatunk meg. Többségük a XX. század elején virágzó közösségek utódaiként jelenik meg, történeti szálon összekapcsolják őket a szovjet rezsim alatti kegyetlen üldözések (a csoportok jelentős része száműzetésben – az Egyesült Államokban vagy Kanadában – vészelte át a kommunizmus éveit), megalakulásuk-újjaéledésük pedig egybeesik a kommunista rendszer összeomlásával. Szintén közös elem az, hogy a kereszténység előtti nemzeti vallási hagyományokhoz való visszatérés áll vallási tanításaik középpontjában, az ősi mitológia és hiedelemrendszer visszaállításán, újrafelfedezésén-propagálásán munkálkodik e csoportok csaknem mindegyike.

A balti újpogányságról beszélve, elsőként mindenképpen **Litvániáról** kell szót ejtenünk. Az európai kontinensen a litván volt az a nép, amely utolsóként vette fel a keresztény hitet, így érthető, hogy a pogány múlt emlékei is talán elevebben élnek körükben, mint a többi (sokszor másfélezer éve krisztianizált) nemzet körében. Valóban, a litvánok általában büszkék pogány gyökereikre, legtöbbször örömmel fogadják a pogány hagyományokat felelevenítő fesztiválokat, a régi vallási gyakorlatok-szokások felélesztését, mivel azokat kulturális örökségük kiemelten fontos részének tekintik. A régi litván vallás (a letthez hasonlóan) a balti vallások körébe tartozik. Náluk is megjelenik, a más archaikus vallásokból már ismert Istennő alakja, akit Zemyna néven tiszteltek, és a földdel állt kapcsolatban, de a régi panteon más istennői – Laima, Austeja, Gabija, Medeine – is nagy megbecsülésben részesültek. A férfi princípium Perkunas személyében tűnik fel a vallási képzeteikben, aki a mennydörgés, a villámlás és az eső istene, de a halállal és a termékenységgel is egyaránt kapcsolatban áll. A litván pogányságban fontos szerepet tölt be az ősök tisztelete, amely összekapcsolódik a természet ciklusait követő ünnepségekkel, és többi pogány valláshoz hasonlóan itt is nagy hangsúly helyeződik a természettel való összhangra, harmóniára törekvő életfelfogásra. A litván folklór nagy számban megőrizte az ősi vallási tradíció elemeit, így azok szinte mindvégig jelen voltak az emberek gondolkodásában-életében, és talán ezzel is magyarázható modern kori népszerűségük: csupán fel kellett fedezni egy élő hagyományt, és visz-

szatérni a mindvégig jelenlévő forrásokhoz. A régi litván vallási hagyományok követői a vallásukat egy töretlen spirituális tradíció mai örökösének vallják. Hirdetik a létezés, a létezők szentségét, amely szentség úgy a természetben, mint az emberben egyaránt az isteni erők megnyilvánulása. Szer-tartásaikat a természetben végzik, családi vagy közösségi szent helyeken.

Az újabb kori litván pogányság történetének kezdetei a XIX. század végére nyúlnak vissza, amikor egy Vydunas⁴⁴ nevű misztikus gondolkodó és a követői, elsőként elevenítettek fel pogány szokásokat és tartottak meg hagyományos pogány ünnepeket. A huszadik század első évtizedeiben ezek az ünnepek egyre nagyobb népszerűsége tettek szert, és Vydunas követőinek száma is egyre növekedett, de a szovjet invázió (akárcsak Lettország esetében) megszakította ezt a folyamatot. Fordulópontot jelentettek a hatvanas évek, amikor újjászületni látszott a mozgalom, sőt az 1967-es esztendőben alakult egy a helyi kulturális hagyományok megővésére létrehozott szervezet is Ramuva⁴⁵ néven, de a hetvenes évek elején külső nyomásra feloszlott, és csak 1988-ban indíthatta újra tevékenységét. A Ramuva keretein belül létezik egy Romuva⁴⁶ nevet viselő, kifejezetten a vallási tradíciók megőzésére, propagálására és népszerűsítésére hivatott szervezet, amely lényegében szervezi a Litvániában újjáéledő pogányság nagyobb fesztiváljait, nyári táborokat indít, folyóiratokat és könyveket ad ki. A Romuva az egyik életre hívója egy nemzetközi, az ősi nemzeti vallási hagyományokat követő csoportokat egyesítő szervezetnek, a World Congress of Ethnic Religions-nek(WCER), amelynek alakuló gyűlése is Litvániában, Vilniusban volt 1998-ban.

Lettországnak is működnek újpogány szervezetek, és ezek közül a legfontosabbak egyike a Dievturi egyház, amely az ősi lett vallási tradíciók fel-élesztésén fáradozik (Tupesu 1987, Putelis 1997). A Dievturi jelentése lett nyelven annyit tesz, hogy „emberek, akik az Isten törvényei szerint élnek”. Az ősi lett vallás, hasonlóan más pogány vallásokhoz, egy természetköz-pontú hitrendszer. A Dievturi követői szerint az embereknek tisztelniük és óvniuk kell a természetet, és vele harmonikusan együtt élve megvalósítani önmagukat. Vallási elképzeléseik nagyrészt a hagyományos forrásokból táplálkoznak: szájhagyomány útján terjedő népdalok, mesék, valamint a lettek nemzeti eposza a Lacplesis, amelynek egy természetfeletti erejű hős a

⁴⁴ A szó jelentése: „aki tisztán lát”. Vydunas eredeti neve egyébként Wilhelm Storosta volt.

⁴⁵ Az elnevezés a *romove* porosz kifejezésből jön, aminek jelentése „szent hely”

⁴⁶ A <http://www.romuva.lt>, valamint a <http://www.wwa.com/~audrius/romuva> honlapokon található információkat használtuk

főszereplője, aki éppúgy szembeszáll a gonosz hatalmakkal, mint az országba betörő kereszténység erőivel.

A Dievturi egyház – ami már 1926 óta bejegyzett vallási közösség – alapítója Ernest Brastins volt, aki a lett pogányság restaurálását tűzte ki a céljául. Lettország 1940-es szovjet megszállásáig a Dievturi széleskörű tevékenységet fejtett ki: a vallási szertartások, ünnepek megtartásán túl, könyveket adott ki, hangsúlyt fektetett a folklórkincs megővésére, és népszerűsítette a hagyományos lett életmódot. Az ország meghódítása után a szovjethatalom azonnal üldözni kezdte a Dievturi követőit, Brastins-t letartóztatták, majd 1942-ben kivégezték, és sokan száműzetésbe kényszerültek. Az emigránsok közül többen az Egyesült Államokban telepedtek le, ahol felekezetenként bejegyeztették a Dievturi-t és folytatták a hazájukban megkezdett tevékenységüket. 1989 után, a Szovjetunió összeomlását követően Lettországon is újjáalapították az egyházat és napjainkban számos közösségük létezik országszerte, folytatva a világháborút megelőzően végzett munkát. Az ősi pogány múlt kérdése a 90-es években sokak érdeklődését felkeltette, amit a Dievturi-nak sikerült kiaknáznia: könyveket, folyóiratokat adnak ki, történeti kutatásokat végeznek, hagyományörző táborokat és fesztiválokat szerveznek, és természetesen ápolják őseik hagyományait. (Wiench 1997:286–287)

Észtországban a többi balti országhoz hasonlóan, számos újpogány társaság található, amelyek a már tárgyalt irányzatokhoz hasonlóan, a kereszténység felvétele előtti, őshonos pogány vallási hagyományok feltámasztásán munkálkodnak. Ami az előzőekben tárgyalt nemzeti vallásokhoz képest eltérést jelent, az, hogy amíg a litvánok és a lettek körében a közös indo-európai vallási tradíciók kapnak nagyobb hangsúlyt, addig az észtek saját sámánisztikus finnugor hagyományait nyomatékosítják követőik körében. Már a XX. század harmincas éveiben létezett egy csoport, ami az ősi hitvilág, az észti mitológia hadistenének Taara-nak a tisztelőiből szerveződött; az ő nyomdokaikban haladva alakultak az első pogány közösségek az országban. A nyolcvanas évek végétől, a Tartuban működő a Tölet klub játszott kiemelt szerepet, az észtsországi újpogányság megerősödésében. A Tölet klub nem kapcsolódott egyik pogány irányzathoz sem, létrejöttének fő célja elsősorban az „ősi” nemzeti hagyományok, a nemzeti kultúra védelme, tanulmányozása volt. A Tölet egyfajta nyílt fórumként működött: vitaestek megrendezése, folyóiratok kiadása, előadások tartása jelentette fő tevékenységi körét. Tagsága kezdetben főleg a tartu-i egyetem diákjaiból került ki, ez később kiegészült más, az őshonos hitet követő személyekkel és csoportokkal (Västrik 1996).

Kelet-Európában azonban nem csak a balti országokban találkozhatunk az újpogányság jelenségekörével. A szláv kultúrkörben éppannyira megfigyelhetők a „virágzás” jegyei, miképp a balti népek esetében, és erre **Lengyelország** a jó példa.

A lengyelek kereszténység előtti vallását, a többi szláv nép vallási képzeteihez hasonló politeista hitrendszerként határozhatjuk meg. A panteonjuk főistene feltételezhetően egy szoláris istenség volt, és több leírás is említést tesz arról, hogy a nyugati szlávok tiszteletének középpontjában egy napisten állt. Bár a kereszténység felvétele véget vetett a pogány istenségek tiszteletének, de a régi vallás elemei – keresztény köntösben – tovább éltek. Az ország egyes területein, ahol ehhez kedvező körülmények adódtak, maga a pogányság is századokon keresztül fennmaradt a nép körében, és hiedelmek és rítusok alakjában még napjainkban is jelen van a népi kultúrában. Lengyelország területén is – hasonlóan a két balti államhoz – a XX. század elején élénkült meg a figyelem a régi pogány hagyományok iránt, mely érdeklődés először művészkörökben jelentkezett. Egyes alkotók – a legismertebb talán Marian Wawrzeniecki – témáikat szívesen merítették a lengyel folklórkincsből, és számos pogány múltat idéző elemet építettek be műveikbe. Az első igazán jelentős újpogány csoport a harmincas években jelent meg, és ennek vezetője Jan Stachniuk volt, aki az általa alapított Zadruga nevet viselő folyóiratban és az általa írt könyvekben osztotta meg a közönséggel nézeteit. Az ő követőinek egy csoportja napjainkban is létezik még Lengyelországban, és az általuk működtetett könyvkiadó rendszeresen publikál az ősi hagyományokkal, a pogánysággal kapcsolatos írásokat. A Zadruga és a köré szerveződött csoport ideológiája alapvetően meghatározta a lengyel neopogányság alakulását. Az újonnan létrejött társaságok és az általuk kiadott folyóiratok közül számos vállalja örökségüket, így például a Varsóban megjelenő Zywiol, amely szerkesztője Andrzej Wyłotek egy nacionalista pogány irányzathoz tartozik, és emellett aktív tagja egy szélsőjobboldali pártnak, de a Zadruga hatása kimutatható a szintén jobboldalinak tartott Jerzy Potrzebowski által, az ősi pogány vallás gyakorlására létrehívott csoport esetében is.

A kommunizmus bukása után, a korábbi Szovjetunió szláv nyelvű országaiban (Oroszország, Belorusszia, Ukrajna) erős újpogány szerveződés indult el. **Oroszországban**, a „birodalom” összeomlása utáni általános anomia szülte xenofób indulatok sajátos leképeződései figyelhetők meg a helyi újpogány csoportok esetében. Ennek a speciális szláv-árja vagy orosz neopogányság követőinek körében sokszor erős keresztényellenes indulatok bukkannak fel: az ortodoxia, a pravoszláv hit, mint az ősök „felsőbbrendű”

vallását elpusztító, leromboló „zsidó összeesküvés”(sic!) eszköze jelenítődik meg (Shnirelman 2002). Több esetben ezek a neopogány társaságok szélsőjobboldali, egyes esetekben szélsőbaloldali⁴⁷ politikai csoportok árnyékában végzik működésüket. Az orosz nacionalizmus, amely a bolsevik forradalmat megelőző időszakban a pravoszláv egyházban találta meg legfőbb támaszát, és ideológiai háttérét is az ortodox kereszténység jelentette, a poszt-szovjet érában már az újpogányságban lel szövetségesre. Egyre hangsúlyosabbá lesznek a pre-keresztény múlt egyes elemei, mint például a nemzeti tradíciók, a folklór, ősi vallási hagyományok: mindaz, ami originálisan szláv, eredendően orosz. Vannak követői olyan elméleteknek is, miszerint a szlávok közvetlen leszármazottai az árjáknak, és úgy a Rig-Véda, mind a Zend Aveszta szövegeinek íróit vagy első lejegyzőit, a szlávok között kell keresnünk. Persze az újpogány irányzatok sokféleségéből nem csupán szélsőséges példákat lehet kiragadni, a Nyugat és Kelet-európai megfelelőikhez hasonlóan, az orosz neopaganizmus is rendkívül sokszínű. A kilencvenes évek végén, az orosz igazságügyi minisztériumnál csaknem 41 hivatalosan bejegyzett csoportról tudnak, amely csoportok igen változatos vallási tradíciók-hiedelmek speciális koordinátarendszerében helyezik el magukat. Léteznek vallási közösségek melyek tagságának jelentős része buddhista tanításokat követ, ez egészül ki esetükben az orosz nemzeti vallás hagyományainak ápolásával; megint mások a hinduizmus és egyes jógatradíciók elemeit ötvözik a nemzeti karakterű vallásjegyekkel, de a „tiszán” pogány hagyományok követői is megtalálhatók közöttük.

Az orosz – és általánosságban a szláv – neopogány mozgalmak legtöbbször hivatkozott forrása az ún. „Veles Könyve”.⁴⁸ A Veles könyve az általános újpogány nézetek szerint az ősi szláv történelem és vallás autentikus forrásának tekinthető dokumentum, amely számos csoport hivatkozásában megjelenik, csaknem minden, szlávok lakta területen. A könyv igen kalandos történettel bír: a legenda szerint egy fehérorosz tiszt találja meg egy Harkov melletti nemesi kúriában a polgárháború idején. Az eredetileg falapokra vésett szövegek, a húszas években ennek a tisztnak a közvetítésével kerültek Jurij Miroljubovhoz, aki elsőként kezdi tanulmányozni őket: fotómásolatokat készít az eredetiről, lemásolja és átülteti mai orosz nyelvre a szöveget. A második világháborúban az eredeti falapok elvesztek. A legenda szerint egy német archívumba kerültek, ahol tűz martalékvá

⁴⁷ A neopogány Vened Unió 1994-ben a „nemzeti kommunista” Zjuganov támogatói közé sorakozott fel

⁴⁸ A később vizsgálandó magyar pogányságban az Arvisura szövegei töltenek be hasonló szerepet.

lettek; mások azt állítják, hogy a KGB embereinek a kezébe jutott az összes, akik titkos levéltárunkban őrzik a mai napig. A tudományos vélekedések a Veles könyve eredeti voltát illetően igencsak megoszlanak. Egyesek szerint a szövegeket elsőként megjelentető – San Francisco-i orosz emigránsok által alapított újság – kiadóinak és Jurij Miroljubovnak, a könyv „megtalálójának” és későbbi legfőbb propagálójának alkotásáról van szó. Más történészek úgy vélekednek, hogy a szövegek a XVIII. század során keletkezettek, megint mások szerint egy valószínűsíthetően eredeti szöveget költött át, hamisított meg Miroljubov, hogy saját történelmi – politikai nézeteihez idomítsa azt. Egy dolog tény: a Veles könyve a modern szláv újpogányság egyik legfontosabb szentirata, hivatkozási alapja és szervező ereje a nemzeti hagyományokhoz, az ősi szláv-árja gyökerekhez való visszatérést hirdető csoportok sokaságának (Shnirelman 1998).

A volt Szovjetunió országai közül, erős aktivitást tapasztalhatunk még **Ukrajna** területén, ahol napjainkban számos újpogány szervezet működik. Ezek közül az egyik legjelentősebb csoport az 1993-ban alakult Pravoszlavja, amely a kereszténység előtti ukrán „nemzeti vallás”, a pogány szláv hagyományok tiszteletének felélesztésén munkálkodik. Esetükben egy hagyományosnak tekinthető újpogány irányzatról beszélhetünk, kevés szélsőséges nacionalista felhanggal. A Pravoszlavja tagja a már említett World Congress of Ethnic Religions-nek. Érdemes megemlíteni talán, hogy az ukrán pogány reneszánsz legjelentősebb alakja Vlagyimir Sajan volt, aki már a II. világháborút megelőzően (1934-től) hirdette az ősi hit újraéledését. A háború után emigrációba kényszerült, könyveit mind külföldön publikálta. Fontosabb írásai összegyűjtve 1987-ben, Kanadában jelentek meg a *The Faith of our Ancestors* címet viselő kötetben.

A Szovjetunió széthullása után **Belorussziában** is sokan fordultak a régi szláv hagyományok, az ősi hitvilág felé. A függetlenség kikiáltását követően a belorusz nemzeti gondolat, identitástudat megerősítését (elsősorban Oroszországgal és az orosz ortodox kereszténységgel szemben) sokan az ősi tradíciók felélesztésének segítségével vélték megvalósíthatónak. A régi pogány ünnepek az összetartozás szimbólumaivá lettek: tízezrek elevenítik fel időről időre a pogány szokásokat, hagyományápolónak nevezett fesztiválok keretében.

Magyar neopogányság

✧ A magyar neopogányság gyökerei

Magyarországon történetileg az őstörténeti kutatások első fontos csomópontja a nyelvrokonítási kísérletek, valamint az ezzel összefüggő néprajzi kutatások megkezdése a 18. és 19. században. Az ebben az időszakban kidolgozott elméletek egyik fő motivációja a herderi nemzethalál víziója által kiváltott lázas igyekezet volt. Ez a felvilágosodás és romantika határán megszülető összeurópai tendencia a nemzeti tradíció és mitológia vizsgálati eredményeit hozta magával meglehetősen kiforratlan módszertani háttérrel. Ahogyan Diószegi Vilmos jellemzi: „a múlt századok magyarságát – tudósát és műkedvelő tudóskodóját egyaránt – az etimologizáló kedv tette híressé, sőt hírhedtté” (Diószegi 1978: 9).

A felvilágosodás korszakában megalapított Magyar Tudós Társaság egyik fő célkitűzése a magyar nép hitvilágának, nyelvének föltérképezése lett, s a különböző kiírt pályázatok hatására számtalan olyan munka látott napvilágot, amelyben a magyarok eredetére vonatkozó teóriákat olyan romantikus elképzelések alkották, mint például a magyar-héber, magyar-perzsa, magyar-egyiptomi rokonság. Ennek oka valószínűleg az volt, hogy a nagy hírű, ókori keleti népek rokonsága sokkal előkelőbben hatott, mint a „halzsíros” finnugor atyafiság gondolata (Békési 1991: 89–95), illetve az a „tény”, hogy a magyar nép több ezer éves dicső civilizációk leszármazottja, sokkal erőteljesebb és biztosabb nemzeti identitást alkotott meg a Habsburg Birodalmon belül élő magyarságnak. A korban élénk tudományos vita alakult ki az uráli és az egyéb (altáji, sumér stb.) rokonítás lehetőségeiről, és egyáltalán nem nehéz észrevennünk ennek a folyamatnak a mai, modernkori párhuzamait, amelyekről a későbbiekben lesz szó.

Röviden áttekintve a nyelvrokonítási kísérleteket azt mondhatjuk, hogy a 16. és 17. században a humanista közvélemény a magyar nyelvet leginkább a héberrel rokonította, majd ez a teória a 17. század második felétől kiszélesedett, és megjelent az általában „napkeleti nyelvek”-nek elnevezett kapcsolatok feltérképezése. Ide tartoznak a török, mongol, iráni, etruszk, egyip-

tomi, hettita, baszk, görög, szanszkrit, tibeti, japán nyelvekkel való összefüggést valló különböző nézetek (Bárczi, Benkő, Berrár 1978: 582–592).

A tulajdonképpeni összehasonlító és történeti nyelvtudomány a 18. században született meg: 1770-ben jelent meg Sajnovics János tudománytörténeti szempontból döntő jelentőségű munkája (*Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*), amely már a finnugor rokonságot bizonyítja, de ugyanebben az időszakban napvilágot láttak a nyelvtörténet szempontjából egyéb nagy horderejű tanulmányok is.

Míndezzel együtt a 19. század első felére a kutatások esetében (Reguly Antal kimagasló finnugor nyelvi és néprajzi gyűjtésétől eltekintve) egyrészt visszaesés volt tapasztalható, másrészt újfent előtérbe kerültek a különböző délibábos elméletek. Ennek legekleatásabb példáját talán Horváth János munkásságában érhetjük tetten, aki minden eddiginél elszántabban próbálta bizonyítani a magyar nyelv ősi voltát. Horváth és követői szerint az emberiség ősnyelve a magyar volt, állításait pedig különböző népetimológiaiakkal támasztották alá. („Pözsög a Szentírás mindenféle magyar nevektől” (Rédei 1998: 52). Ilyenek: Mózes, Simon, Áron, Babilon – Bábolna, Karthago – Kardhágó, Stockholm – Istókhalma stb.)

A század második felében a történeti nyelvtudomány új szakaszába lépett; 1856-tól megindult a Magyar Nyelvészet folyóirat (jogutódja a mai napig létező Nyelvtudományi Közlemények), amelynek szerkesztője Hunfalvy Pál, az akadémikus tudás szintjén újból megerősítette a finnugor rokonság tézisé, ez azonban korántsem jelentette azt, hogy a nyelvrokonítási láz alább hagyott volna.

A 20. század első felében a legkirívóbb nézeteket a magyar és japán (Pröhle Vilmos), a kínai (Podhorszky Lajos és Velics Antal), a görög (Aczél József), valamint az angol (Fehér István) rokonságot valló elméletek alkották, majd a II. világháború után újra kibontakoztak a magyar–egyiptomi (Baráth Tibor), magyar–maya (illetve az atlantiszi elképzelésekhez hasonló Mu kontinensi, Csicsáky Jenő), magyar–etruszk (Kur Géza), és végül Horváth János és a magyar mint ősnyelv tézisei, ez utóbbi kiegészítve azzal az állítással, hogy az ősmagyar nyelvet távoli bolygók lakosai hozták magukkal (Pál Zoltán, Pataky László, Plessa Elek).

Felsorolni is szinte lehetetlen a különböző мүkedvelő nyelvészeti doktrínákat, annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy a nyelvtudomány kialakulásától kezdve szemtanúi lehetünk egyfajta dilettáns nyelvrokonítási kontinuitásnak, amely kezdetben tudományos igénnyel formálódott, később egyre inkább vitázva, végül nyíltan elszakadva élt és él külön életet a szakudományosság ellenében. A háttérben álló érvek gyakorlatilag ugyanazok

maradtak: a finnugor nyelvrokonság „bevezetése” a magyar nép elgyökerítésére vonatkozó osztrák, majd szovjet kísérletben keresendő; a Habsburg-uralom, kiváltképp a Bach-korszak, később a szovjet rendszer által kikényszerített „halzsíros atyafiság” tévutakra vitte a magyar tudományt, és elfeledtette a magyarsággal annak dicső múltját.

Ahogy azt már említettük, a néprajz, illetve nyelvész tudósok és műkedvelők 18. és 19. századi vizsgálódásai mára akadémikus szinten elavultnak tekinthetők. A forrásanyagokat figyelmen kívül hagyó elemző jellegű néprajzi munkák, csakúgy, mint a népetimologizálás nyomán sarjadó és szárbaszökkenő nyelvészeti írások mára csupán kultúra- és tudománytörténeti érdekességnek számítanak. Ettől függetlenül bizonyos újpogány elemeket képviselő elgondolások körében még mindig tartja magát a hivatalos, akadémikus nyelvészeti állásponttal szembeni attitűd. Ennek egyik központi érve az előzőekben már említett gondolatkör, amely azóta is szívósan tartja magát, és általánosságban elmondható, hogy az általunk besorolt nemzeti hagyományok alapján szerveződő neopogány, illetve heterogén vallási elemeket egyesítő csoportok esetében azóta is több ponton fönnáll az akadémikus tézisekkel való egyet nem értés. Az említett neuralgikus pontokon túl pedig a nemzeti kultúra narratívái sokkal erőteljesebben érzékelhetőek. A könyvünkben elemzett újpogány mozgalmak, valamint az azokhoz kapcsolódó szerveződések ennek a diskurzusnak egy szélsőségesebb válfaját képviselik: nemcsak a nemzeti kultúra tekintetében, hanem egy alternatív „ős-történelemszemlélet” tekintetében is. A vizsgált mozgalmak esetében a nemzeti karakter, a hősi múlt, az eredet és kontinuitás, valamint a tradíciók hangsúlyos értelmezése a globalizált világban olyan ellenmagatartásként jelenik meg, amely a pluralista értékrenddel szemben fejeződik ki.

Különösen a '80-as évek végétől gyakrabban találkozhatunk olyan csoportokkal, amelyeknek közvetett célja a nemzeti identitás erősítése: kezdve a szélsőséges vagy kevésbé extrém politikai állásfoglalásoktól a tudományos vagy áltudományos kiadványok megjelentetésén keresztül egészen a heterogén vagy homogén vallási meggyőződésig. Nemzeti érzületről tanúskodhatnak televíziós műsorok, internetes oldalak, folyóiratok, időszakos kiadványok, hirdetések, vagy éppen különböző civil szervezetek, alapítványok, magánegyetemek, mondhatjuk tehát, hogy a „nemzeti horizont” képe korántsem mutatkozik homogénnek, legalábbis ami a szerveződési, illetve az „identitás-kínáló” szerepeket és diskurzusokat illeti.

Róna-Tas András a következőket írja: „Amikor a társadalom jelentős rétegeinek tudatában a történelem komoly megrázkódtatásai következtében romantikus légvárak építése kezdődik, érdemes a történelem hamis tudatait

szigorú vizsgálat alá venni, bármi is legyen egy ilyen vizsgálat eredménye. A társadalmi tudat tényei is történelmi tények, bármilyen indíttatásból is vizsgáljuk őket” (Róna-Tas 1991: 566).

A nemzeti identitást „kínáló” orgánumok/szerveződések közül a magyar hagyományokra hivatkozó neopogány közösségek általában a fentebb kifejtett alternatív őstörténeti/nyelvtörténeti szemlélettel rendelkeznek. Az előző fejezetben azonban láthattuk, hogy ezek a gondolatok egyáltalán nem új keletűek, tulajdonképp folytatásai egy már megkezdett eszmerendszernek.

❖ Magyar neopogány csoportok

A huszadik század első felében – amikor az őstörténet kutatás igen népszerű „tudománynak” számított – tűntek fel először szervezett újpogány csoportok, melyek közül a legismertebb, a Turáni Egyistenhívők néven ismertté vált mozgalom volt. Ez a csoport az ősmagyar vallási tradíciók és gyakorlatok újjáélesztését vállalta fel, és a harmincas-negyvenes években viszonylagos népszerűségere tett szert. Vezetője, Bencsi Zoltán, számos írását publikálta ebben az időszakban, amelyekben az újjáéledt ősi vallás tanításait igyekezett propagálni. A mozgalmat a Horthy-korszakban többször betiltották (Fazekas 1996: 64) de csak a kommunizmus megjelenésével tűnt el végleg, követői emigrációba kényszerültek vagy az üldöztetést elkerülendő, a nézeteiket feladták. Csak a rendszerváltás után, 1992-ben tértek néhányan haza az emigránsok közül, és jegyeztették be Magyar Vallás Közössége néven a mozgalom utódjának számító egyházukat, ami napjainkban is létezik.

A Turáni Egyistenhívők mozgalmanak tevékenysége csak egy – tárgyunk kapcsán kétségtelenül a legizgalmasabb – szelete volt a két háború közötti korszakban viruló, nacionalizmusra alapozott, tágabb értelemben pogánynak tekinthető szellemiségnek, amely negyven év tetszhalál után, a rendszerváltással szinte együtt jelent meg újra Magyarországon. A kortárs, ősmagyar gyökerekre hivatkozó újpogány irányzatok kapcsán korántsem beszélhetünk egységes meggyőződésről és világlétekről. Az ősi táltoshit követői között eklektikus nézettekkel bíró hívőket találunk, akik elképzeléseiben kevés vallástörténetileg igazolható elemet fedezhetünk fel. Mindezek mellett azonban jelen vannak olyan csoportok is, amelyek számára valóban a magyar vallás néphagyományunkban máig fennmaradt elemeinek megőrzése, őseink tudásának, gyógyító tudományának továbbörökítése a fontos, és ezeket az évezredes tradíciókat igyekeznek könyvek, előadások,

szervezett táborok keretében a szélesebb közönséggel is megismertetni. Magyarországon a bejegyzett egyházak között is könnyen találunk újpogánynak tekinthető vallási közösségeket,⁴⁹ amely arra utal, hogy a jelenség egyre kevésbé tekinthető marginális tényezőnek, kulturális téren dinamikus terjeszkedése figyelhető meg. A hazai pogányság esetében nem beszélhetünk egységes világképről és a magyar újpogányság nem minden esetben ölt szervezett vallási formákat sem. Azonban létezik egy originálisan magyar újpogány szellemi orientáció, aminek a hatása messze túlmutat a pogánynak tekinthető vallási közösségek közvetlen tagsági és támogatói körén.⁵⁰ Ezt a szellemi orientációt néhány – emblematikus figurák köré csoportosítható – irányzat határozza meg, a modern magyar pogányság ezekből meríti inspirációit, és vallási nézeteik forrásaként ezekre hivatkozik.

Domokos Péter Rédei Károly Östörténetünk kérdései című munkájának előszavában a következőket írja: „A 20. század utolsó évtizedeiben a politikai (...) változásokkal összefüggésben környezetünkben hihetetlenül, sőt ijesztően felhangosodtak és szaporodásnak indultak az áltudományos tanítások, nézetek, 'iskolák' mind a társadalom-, mind a természettudomány területén. Mindez összefügghet a kiszámíthatatlanul átalakuló világgal, megrendült ideológiákkal, értékrenddel, a tömegesen jelentkező lelki- és személyiségzavarokkal. Ez a magyarázata egyébként a rengeteg és egyre agresszívebb kis szekta gyors térhódításának is.” (Rédei 1998: 9)

Az idézett rész utolsó mondata kissé túlzó és leegyszerűsítő, mindazonáltal az állapotleírást illetően tartalmaz bizonyos részigazságokat. Mint ahogyan a könyv egy későbbi –már Rédei által írt- fejezetében olvashatjuk: „A többnyire külföldön élő amatőr, tudósok' tevékenysége szélesebb körben alig vált ismertté (ti. a Kádár-korszak könyvkiadási politikája miatt). A rendszerváltás után (...) a szabadsággal és liberalizmussal együtt nemcsak a gazdasági, társadalmi, hanem a szellemi élet területén is valóságos anarchia köszöntött be” (Rédei 1998: 49).

Némileg átláthatóbbá válik ez az ideológiai zűrzavar, ha a fent egységesen „újpogány szellemi orientációként” címkézett irányzatokat, jellegzetességeik mentén csoportosítva vetjük alá elemzésnek.

⁴⁹ Itt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által megjelentetett Magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek (2001–2002) kiadványára támaszkodtunk, és csak a bejegyzett egyházakat vettük alapul.

⁵⁰ Mivel nem áll rendelkezésünkre semmilyen konkrét kutatás eredménye ebben a tárgykörben, csupán hipotéziseket fogalmazhatunk meg.

◆◆ Az eredet bűvöletében

„A kaján germán és sémita szaktekintélyek által elvetett konkolyt alázattal aratták tovább, nemzedékeken át, magyar nyelvészek, erősítve a hitet, hogy a honfoglaló magyarság totemeket tisztelt és vallása primitív babona volt” – írja Bobula Ida,⁵¹ aki – a témánk kapcsán elsőként érintendő irányzat –, a sumér-magyar rokonság kutatásának úttörője és lelkes propagálója volt, és az idézetből is kiérezhetően a magyar történelemtudomány egyik „alternatív” iskoláját képviseli. Ez az irányzat, ami a magyar nyelv és a magyar nép közvetlen a sumér eredetét hirdeti, nagy népszerűsége miatt a huszadik század folyamán, főként a nyugati emigrációba kényszerült kutatók munkásságának köszönhetően. Az elszánt magyar eredetkutatók százszámra gyártották (egymásnak nemegyszer ellentmondó) elméleteiket a magyar nép eredetéről, nyelvéről és vallásáról. Egy nagy közös jellemzővel bírnak ezek a teóriák, hogy a magyarságot kiemelik közép-európai partikularitásából, és a történelem „nagy” történéseinek főáramába igyekeznek elhelyezni, még ha ehhez az szükségeltetik is, hogy az egész világ őstörténetét átírják. Ezek a kutatók (a legismertebbek Badiny Jós Ferenc, Bobula Ida, Baráth Tibor és Padányi Viktor) az egykoron volt történelmi valóságot előszeretettel rendelik alá elméleteinek, és interpretálják az ismert történelmi eseményeket a maguk szájíze szerint.

Magyarországon a rendszerváltás után kapott széles nyilvánosságot ez az irányzat, amikor többen (pl. Badiny Jós, Endrey Antal) hazatértek az emigrációból, valamint néhány könyvkiadó – mint a Püski – egyfajta nemzeti misszióként felvállalta eszméik terjesztését. Badiny Jós Ferenc, az egykori emigráns, a sumerológia doyenje a kilencvenes években lehetőséget kapott arra, hogy saját tanszéket alapíthasson a Miskolci Bölcsész Egyesület Nagy Lajos Király Magánegyetemén, ami az „magyarságtudományi” kutatások egyik központja. Napjainkban talán Badiny Jós az, akit ebből az irányzatból a legjelentősebbnek tekinthetünk, ha az újpogány gondolkodásra gyakorolt hatását vesszük figyelembe. Badiny Jós a Jézus király a pártus herceg című könyvében például azt állítja, hogy Jézus Krisztus származását tekintve nem a zsidó néphez tartozott, hanem a Galileában ekkor mindenhol megtalálható pártus (szkíta, hun) nép köréből származott, mi több ennek királyi vérvonalából. Az érvelés abban csúcspodzik ki, amikor felfedezi, hogy az „Álmos-Árpádi magyar királyi ház, Jézus urunk – az Adiabani pártus királyi herceg dinasztijának – minden megszakítás nélküli – folytatása

⁵¹ Az idézet forrása: Sumér-magyar rokonság <http://www.terebess.hu/kelet-kultinfo/sumer.html> (2006-03-23)

és vérotója” (Badiny Jós 2003: 457). A nemzet szakralizálására való törekvés jellegzetes példája ez. A magyarság már az eredete és a vallása révén is kiemeltetik a többi nép köréből, múltja és küldetése van, kulturálisan felsőbbrendű a többi népnél, és mint az igaz hagyományok hordozója, a sorsa az egész emberi civilizáció alakulását érintő kérdés. A kortárs újpogány gondolkodásban visszatérő motívumok ezek. Az itt említett szerzők művei, nagyrészt bekerültek az alternatív magyar őstörténi „kánonba”, és állandó hivatkozási forrásai a második–harmadik generációs eredetkutatóknak.

◆◆ **Ellopott századok és a Föld szívcsakrája**

A magyar újpogány gondolkodást meghatározó második jelentős áramlat, a Szántai Lajos és Pap Gábor nevével fémjelzett vonal. Ennek az irányzatnak a képviselői, a népművészet, a népi hagyományok, valamint a magyar nemzeti-kulturális sajátosságok kutatóiként lépnek a nyilvánosság elé. Pap Gábor művészettörténész a magyar Szent Koronát érintő vizsgálódásaival, valamint Csontváry elemzéseivel lett ismertté, Szántai mint mese-kutató jelent meg először, de alapvetően mindkettőjük munkássága érinti a „magyarságtudomány” több területét is. Művészettörténeti, ikonológiai elemzések, történelmi-őstörténeti kutatások, nyelvészeti tárgyú írások egyaránt napvilágot láttak az irányzathoz sorolható szerzők tollából,⁵² és különféle nyilvános előadásokon is rendszeresen a közönség elé tárják nézeteiket az ország minden részén. Alapvető feltételezéseként jelenik meg elképzeléseikben egy szkíta–hun–avar–magyar etnokulturális kontinuitás megléte, ami a magyar hagyományban töretlenül benne rejtőzik, miáltal a magyarság a jelenkorban is fontos szellemi üzenet hordozója lesz.

Pap Gábor nevéhez köthető a Heribert Illig nevéhez köthető „kitalált középkor” teória (Illig 2002) hazai megjelenése és elterjedése is, amely több ponton is alátámasztja a Pap és követői által hangoztatott elméleteket.

A teória lényege az, hogy a középkor (vagyis az általunk középkornak ismert történelmi korszak) során három évszázad egyszerűen nem létezett, e századok beiktatása csak a három korabeli nagyhatalom, Róma, a Német-Római Császárság és Bizánc urainak a celszövése volt, így a 614. és a 911. közötti időszak pusztá hamisítás eredménye. Miért fontos ez a magyarok számára? A honfoglalás időpontja így az 500-as évek végére kerül. A kró-

⁵² A Pap-Szántai vonalat az eredetkutatók második nemzedékének is tekinthetjük. Meglehetősen sok szerzőt lehetne felsorolni, akik ezzel az irányzattal kapcsolatban állnak, így csupán a honlapjukra szeretnénk hivatkozni, ahol ezek nevei és munkái fellelhetők: <http://www.kitalaltkozepkor.hu/magyarsagtudomany.php>

nikák szerint Attila és Álmos vezér között öt generáció van, ami a Pap Gábor-i matematikában 150 év, vagyis pontosan az Attila halála és a magyarok „bejövetele” között eltelt állítólagos idő: máris bizonyított a hun-magyar kontinuitás. A magyar szakrális királyságot is ugyanez az összeesküvés szünteti meg, helyette kreálják a nemlétező Nagy Károly alakját és birodalmát. Ennek tükrében az egész magyar történelem más fénybe kerül, teret engedve a további alternatív elméletek terjedésének.

Az újkeletű magyar őstörténeti paradigmák propagálóinak és ezek híveinek stabil pontot jelent a Pilis-hegység, mint az általuk hangoztatott és vallott ős-kontinuitás kézzelfogható bizonyítékait felvonultató terület. A számos könyvben és folyóiratban felbukkanó elmélet szerint a Pilisben fellelhető romok egy valamikori hun-magyar ősök által alapított szakrális központ létezésére utalnak. Itt állt egykoron – a krónikák szerint az Attila városára épült – Ős-Buda vára, az Árpád-házi királyok koronázási és temetkezési helye, és Árpád vezér sírját is valószínűsíthetően a romok valamelyike rejt. (Noszlopi 2003). Szántai Lajos szerint a pilisi háromszögben ősidőktől felismerhető egy kontinuitásnak nevezhető jelenlét, amely legjelentősebb emlékeit egy szkíta-hun-avar-magyar folytonossági sor hagyta hátra, amit régészeti kutatások leletei is bizonyítanak.

A Pilis azonban nem csak uralkodói központként fontos, a hagyományok szerint itt építik fel első templomukat a pálosok,⁵³ a „fehér táltsok”, az ősmagyar vallási hagyományok titkainak őrzői és hordozói is, ami szintén a térség szakrális szerepkörét erősíti. A Pálos-rend kapcsán több legenda is él a néphagyományban, ezek napjainkban némileg új formát öltve bukkannak fel egyes pogány narratívákban, a pálosokat sajátos vallástörténelmi kontextusban helyezve el. Az egyik elmélet szerint, a pálosok rendje a Pilisben és környékén rejtőzködő pogány papokat, remetéket valamint a régi hithez ragaszkodó és emiatt üldözésnek kitett személyeket gyűjtötte egybe, és a rend alapítója, Őzséb ezek élére állt (Mireisz 2004: 127). Szántai Lajos állítja, hogy Boldog Őzséb egy kereszténység előtti szellemi mozgalmat újított meg a Pilisben. A pálosok és a magyarság sorsa szorosan összefonódott, a rend tagjai egyfajta nemzeti küldetést visznek tovább, „amelynek egyetlenegy nagy fontos célja van, hogy a magyarság

⁵³ A Pálos-rend ez egyetlen magyar alapítású férfi szerzetesrend, amelyet egy esztergomi kanonok, Őzséb hívott életre a XIII. században. A rend tagjai kezdetben fekete, majd 1342-től fehér csuhát hordanak, ehhez kapcsolódik a nép körében a „fehér barátok” elnevezés.

olyan időkben is nagyon tisztán lássa a múltját, jelenét, jövőjét, amely időkben a nemzet felső irányítás nélkül marad”.⁵⁴

A Pilis-titok megfejtésére vállalkozó kutatók közül néhányan, így Aradi Lajos vagy a már említett Szántai Lajos, bevezetnek egy hindu tradícióból kölcsönzött terminust, ekként a Pilis az ő interpretációjukban „a Föld szívcsakrája” lesz. Az emberi test mintájára, ahol hét fő energiaközpontot – vagyis csakrát – különít el a hagyományos indiai orvoslás, a Földön is hét ilyen központ létezik állításuk szerint, és e hét központból kettő – a korona és a szívcsakra – a Kárpát-medencében, jelesül a Pilis-hegységben található. Maga a Pilis hegység, a Duna és a hegyek vonalának köszönhetően szív alakot formáz és ennek a középpontjában áll a Dobogókő, amelyet a kutatók a Föld szívcsakrájaként jelölnek meg, és ami a Föld legfontosabb energetikai központja. Aradi Lajos kijelentésével élve, itt „nemcsak fizikális szinten, hanem energetikai szinten is közvetlen kapcsolódás van a Jóistenhez.”⁵⁵ Aradi szerint ma már tudományosan elfogadott tény az, hogy az Orion (Nimród) csillagkép mintája szerint épültek az egyiptomi piramisok, és e csillagkép csillagait a pilisi hegyek is kirajzolják: elrendezésük ugyanaz, mint a piramisoknál. Persze az sem meglepő, hogy a csillagkép további pontjainak földi megjelenítődését vizsgálva, azok majdnem mindegyikénél pálos rendi kolostorok romjai találhatóak. A Pilis jelentősége kozmikus méretűvé terebélyesedik: a terület feletti uralom, hagyományainak helyes követése és védelmezése az egész teremtett világ sorsát befolyásoló tényezővé válik. Nem véletlen hát, hogy a magyarok ősei e vidéken kerestek új hazát, illetve találták meg régi honukat, mivel tisztában voltak a hely kiemelt szentségével, és küldetésük rendkívüli fontosságával: „Úgyis értelmezhetjük, hogy az Árpád-háziakban – vagy akár mondhatnánk Atilla-háziaknak is, hiszen vele indul újra útjára a szakrális királyság – folytatódik egyfajta jézusi küldetés. Ehhez pedig létfontosságú – az ő számukra még egyértelműen tudott, ismert – földi energiaközpont birtoklása, megvédése, tisztítása és működtetése. Ez az energiaközpont maga a PILIS, az itt található építmények, szentélyek, templomok, kastélyok pedig az energia (SZERETET) áramlást voltak hivatva biztosítani”(uo.). Kovács András, az Ősmagyar Táltos Egyház alapítója is hangsúlyozza a Pilis szakrális szerepét, és egyháza tagjaival rendszeresen felkeresik a környék „szent helyeit”. Kovács megfogalmazásában: „Ez az a pont, az a hely, amely összekötötte a föld urát az ég

⁵⁴ Elhangzott a Magyar Rádió Vasárnapi újság című műsorában készült interjúban 2005. szeptember 4.

⁵⁵ Elhangzott a Magyar Rádió Vasárnapi újság című műsorában „A Pilis kulturális helyei” címmel készült interjúban 2004. január 5-én

urával a bölcsesség táltoslétráján keresztül, amelyet Jézus hagyott hagyaték-ként népünkre korunkban. Ez a hely királyaink legnagyobb álmainak és azok beteljesülésének fészke, és életük utáni kisugárzásuk szent pontjai anyaföldünkön.”⁵⁶

◆◆ Telepések a Szíriuszról

A magyar újpogány gondolkodás szempontjából meghatározó harmadik irányzatot az ezoterikus jelzővel illehetjük. Olyanok tartoznak ide, mint az Univerzum Egyházának alapítója és „élnöke” Kisfaludy György, a már említett Kovács András vagy Kozsdi Tamás. Ezt az irányzatot a neopogány vallási pluralizmus ezoterikus szintéziseként lehetne jellemezni. Jól megfér egymás mellett az előzőekben felsorolt elképzelések mindegyike, amelyek egyfajta vulgáris ufó-hittel, és a New Age világképét idéző elemekkel keverednek. Az eredet kérdésében pl. Kisfaludy egészen meghökkentő elméleteket vall a Szíriusz csillagképből érkező hun ősről, akik egy világ-méretű katasztrófában Atlantisszal együtt elpusztuló őskontinentst, Ataiszt népesítettek be eredetileg. Nem meglepő persze, hogy ennek a szíriuszi-hun vérvonalnak a magyarság az örököse, aminek bizonyítéka az is, hogy egy magyar ember kapja meg a hun őstörténet kinyilatkoztatott forrásait, az Arvisurákat.

A kortárs pogány gondolkodásban az Arvisurák megítélése nem egyseges. Vannak akik elfogadják kinyilatkoztatott voltát (pl. Kisfaludyék) és úgy mond „kanonizálják”, de sokan kételyeket fogalmaznak meg kapcsán, és csupán a költői képzelet termékének tekintik. Az Arvisura (a jelentése Igazszólás) egy ózdi munkásember, Paál Zoltán írása. A háttértörténet szerint Paál a II. világháború sodrában találkozott Szalaváré Turával, az utolsó manysi fősámán unokájával, aki nagyapja akaratának megfelelően a két nép közös őstörténetét felfedte előtte. Ez a találkozás ami meghatározza Paál Zoltán életének további alakulását, maga is „róvósámánná” lesz és lejegyzí a hallottakat, kiegészítve saját képzelete és az általa ismert mesék világával. Az Arvisura első kiadása 1998-ban látott napvilágot, amit azóta több újrainyomás követett, de a szöveg igazán csak az elmúlt években került az érdeklődés középpontjába. Önjelölt kutatói és értelmezői honlapokon és már könyvekben is próbálják rejtett összefüggéseit feltárni.⁵⁷

Kovács András és köre talán a legismertebb magyar újpogány szellemi vonulat, amely a követőit tekintve is valószínűleg a legnépesebb. Kovácsék világképe alapvetően nem lóg ki a magyar pogányság eddig vázolt orien-

⁵⁶ Forrás: <http://www.taltos7.hu/index.php?inc=osmagyartaltos> (2006–03–29)

⁵⁷ Ilyen honlap pl. a <http://www.arvisura.van.hu> (2006–03–29)

tációjából. Náluk is hangsúlyt kap az ősi múlt, az eredet kérdésköre (a finnugor származáselméletet elvetik), megjelenik a magyarság őskereszténységének elképzelése, valamint a Pilis-mítosz is. Az irányzat ismeretségre, inkább profán tevékenységei kapcsán tett szert. Országszerte működő – sőt a határokon is túlnyúló – természetgyógyászati és oktatási hálózatot építettek ki, Kovács rendszeresen jelen van a médiában, karizmatikus figurája sokakat képes megszólítani. Az Ősmagyar Táltos Egyház honlapján talált sorai jól körvonalazzák egy pogány vallásalapító és az általában vett újpogány gondolkodás alapelveit: „Az Úristen rendelte nekünk ezt a hazát! Az Úristen népe és nemzete vagyunk! Elhagyta e valaha is az Úr azokat, akik őbenne bíztak, akik az ő törvénye szerint éltek, akik az Ő parancsolatait követték? Soha! Az Úr nem hagyta elé az Ő magyarjait! A magyarok hagyták el az Urat! Térjetez vissza hozzám, és Ő megvédelmez benneteket, magasra emel, de tudjátok is ezt, lássátok magatok előtt a boldogságos szép jövődöt, amit az Úr számotokra készített, lássátok magyarok, mert ahol nincs látomás, ott elpusztul a lélek s a lélekkel együtt, elpusztul a nép!”⁵⁸

◆ Magyarországön bejegyzett egyházak

Úgynevezett ősmagyar vallási elemekkel a hazai viszonylatban létrejött „vallási turbulenciában” gyakran találkozhatunk; azaz nem beszélhetünk arról, hogy ez a magyar újpogány szerveződések sajátja lenne. A továbbiakban sorra vesszük az említett gondolatkörök konkrét megvalósulásait a bejegyzett egyházak szintjén. A kiválasztásban a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékének 2004-es kisegyházkutatását vettük alapul, amely ma a legfrissebbnek számító hivatalos adatfelvétel a magyarországi bejegyzett egyházakról. A kiválasztott vallási entitások esetében (amennyiben vezetők hajlandók voltak az adatközlésre) a tanszék kéziratban lévő, félstrukturált interjúit és jegyzeteit is felhasználtuk, majd mindezek alapján összesen 10 olyan közösséget találtunk, amelyekre a fent említett jelzők illenek. Ezek közül négy esetében sikertelen volt az adatfelvétel: vagy a cím változott meg, vagy pedig elutasították az együttműködést. Az összesítésből kimaradtak azok a bejegyzett egyházak, amelyekről nincsen hasznosítható adat, így pontosan nem sorolhatóak egyetlen irányzathoz sem. Ezek a következők: a Jövő Hídja Szabadegyház, az Életenergia Közössége Független Szellemi Rend, valamint A Sophia Perennis Egyháza.

Az említett egyházak csoportosítását a megadott hitvallások, valamint a vezetők által hivatkozott kiadványok alapján végeztük el. Az ismétlődések néhány esetben elkerülhetetlenek, mivel az osztályozásokat követően a megalkulás körülményein túl az adott mozgalmak alaptételeit is ismertetjük.

	Neopogány mozgalmak	Heterogén vallási elemeket egyesítő csoportok
Nemzeti hagyományok alapján szerveződő csoportok	Magyar Vallás Közössége Ősmagyar Egyház	Ezoterikus Tanok Egyháza (A Szent Korona Egyháza) Univerzum Egyháza Ősmagyar Táltos Egyház
Más kultúrkörök hagyományai alapján szerveződő csoportok	Kelta-Wicca Hagymányörzők Egyháza Magyar Boszorkányszövetség Sodalitas Mithraica Hitvalló Egyház	ANKH Az Örök Élet Egyháza

Táblázat 3: A neopogány csoportok osztályozása.

A táblázatban látható, hogy két csoportot különítettünk el: az úgynevezett újpogány mozgalmakat, valamint a heterogén vallási elemeket egyesítő csoportokat. A kettő közötti alapvető különbség az, hogy míg az előbbiek általában jól érzékelhetően egy bizonyos, körülhatárolt kultuszra, illetve hagyományra építenek, addig az utóbbiak több vallás tradícióiból és/vagy új vallási elemekből álló hitrendszert dolgoznak ki. A két elkülönített típus tovább árnyalható aszerint, hogy hitvallásaikban más kultúrából átvett, avagy nemzeti sajátosságokat (illetve ha keveredik, melyik a hangsúlyosabb) találunk.

Az ismertetés szempontjából a legkézenfekvőbb a „nemzetközi” mozgalmakkal kezdeni, ezek közül is a Wiccával, mivel az újpogányságon belül ez az a csoport, amelyik a legnagyobb lélekszámban van jelen Európában.

A Kelta-Wicca Hagymányörzők Egyházat Magyarországon 1998-ban jegyezték be. Vallási tradíciójukat a természetközpontságban határozzák meg, honlapjukon a következőket olvashatjuk: „Az alapítók az ősi Európa mágikus hitvilágának őrzői, a kelta druidák, filik és bárdok hagyományait ötvözve a modern nyugati Wicca vallás tanításával egy egységes, mégis szabad szellemiségű szervezet létrehozására törekedtek. (...) a Wicca egy olyan, korunkban újjáéledő természetkultusz, amely a régi hit és tudás felébresztésére és használatára ösztönzi a kereső embert” (wicca.hu). A tagságról pontos adatok nem állnak rendelkezésre.

A Magyar Boszorkányszövetséget Zamárdiban alapították meg 1990-ben, majd 1992-ben került hivatalosan bejegyzésre. Az adatfelvétel során vallási tradíciójukat az okkultizmusban és a mágiában határozták meg, a tájékoztató füzetükben olvasottak alapján az újpogány csoportokhoz kapcsolhatók: „Korunk boszorkányai sok elfeledettnek hitt, ősi „titkos” tanítást keltettek életre. Napjainkban a világban több tízezer boszorkánytársaság működik, de szép számmal akadnak magányos boszorkányok is. Többekévesbé elfogadják a Wicca tanításait, de gyakran kiegészítik az adott vidékkelő néphagyományának mágikus elemeivel, pogány kultuszok egykori beszámolóik alapján rekonstruált szertartásaival, ősi mítoszokkal vagy régi és új okkult elméletekkel és módszerrel.” (Magyar Boszorkányszövetség tájékoztató füzet).

A jelzett harmadik közösség a Sodalitas Mithraica Hitvalló Egyház, amely a többihez képest további érdekességgel bír annyiban, hogy ókori hagyományrendszert követ (a klasszikus ókor filozófiai és vallási irodalmára hivatkozik), mégis egyedülállóan magyar jelenség, vagyis semmilyen más országban nincs jelen. Vallási tradícióját az Augustus-kori hivatalos római vallásból, a sztoikus filozófiából, valamint a Mithras-misztérium felújításából nyeri, amelyben a zoroasztriánus, neopüthagoreus, orphikus, platonikus, mágikus és asztrológiai elemek keverednek a görög-római antikvitás közgondolkodásának elemeivel. A mélyinterjú során a vezető (Primus Magister) a tagságot 179 főben, továbbá az összejeveteleket látogatók számát 350–400 főben határozta meg. Az egyház hivatalos működését bejegyzett szervezetként 1999-ben kezdte meg (interjú, 2002).

Hazai viszonylatban az egyetemes hagyományok alapján szerveződő heterogén vallási elemeket egyesítő csoportokhoz a Valláskalauz alapján az 1999-es alapítású, Ankh Az Örök Élet Egyháza közösség tartozik. Habár a közösség magát az ősi egyiptomi tradícióból eredezteti, mégis a honlapjukon megadott információk szerint inkább sorolhatók a heterogén elemeket egyesítő csoportok közé, mintsem a „tisztá” újpogánysághoz: „Az ősi tanok akkor keletkeztek, amikor az istenek itt jártak a Földön, amikor a törvényeket átadták az embereknek, beavatkoztak az emberiség fejlődésébe. (...) Az isteni beavatkozás több kontinensen, több országban történt, évszázadokon keresztül tartott. (...) Hitünk és kutatásaink alapja az a tény, hogy az ősi kultúrák legendavilágában (...) számos megegyezés fedezhető fel. A mítoszok egy Teremtő Istenről szólnak, amely mindent magában foglal, tudatos és tudattalan részeinek megnyilvánulása a teremtés” (ankh.hu).

Három egyház tartozik a nemzeti hagyományokon alapuló, heterogén vallási elemeket egyesítő csoporthoz; s mint az a címkéből kiderül, olyan

szerveződéseket érint, amelyekben kiemelt szerepet kap a magyarságtudat más vonatkozású vallási jelenségekkel együtt.

Az Ezoterikus Tanok Egyháza, más néven a Szent Korona Egyháza már nevében hordozza azt a kettősséget, amelyet a címke jelöl. Az 1996-ban alakult és 1997-ben bejegyzett közösség vallási tradícióját a transzcendens világokkal való foglalkozást jelölte meg, és mind szimbólumrendszerében, mind pedig kapcsolódó intézményeiben mutatja ezt a heterogenitást. Néhány példával illusztrálva: szimbólumaik között van a DNS-spirál, az egyiptomi piramis, valamint a turulmadár, fején egyházi tiarával, hogy csak a legjelentősebbeket említsük. Az egyház fenntartásában működik az ÓD Ezoterikus Teológiai és Parapszichológiai Akadémia, valamint a Boldogasszony Anyánk Nemzeti Akadémia, amelyek esetében éppen elég a négy jelzõt figyelembe vennünk, hogy érzékeljük a vallási dimenzió összetettségét. Az „ezoterikus”, „teológiai”, „parapszichológiai”, illetve „nemzeti” szavak azt a benyomást keltik, mintha az alapító kifejezetten törekedett volna arra, hogy a modernitást ötvözze a tradicionálissal. Nem nehéz észrevennünk, hogy a négy – egymásnak némiképp ellentmondó- melléknév négy különböző jelenségterülethez tartozik, ebben pedig egyfajta szintetizálási kényszert vélhetünk fölfedezni.

Az Univerzum Egyháza ugyan elutasította a 2002-es felkérést, azonban Pávay Tibor, debreceni egyetemi hallgató rögzített interjút készített Kisfaludy György Péter Pál „élnökkel”, amelyet azután felhasznált 2005-ös diákköri dolgozatában (Pávay 2005. kézirat). További forrásként az egyház honlapja⁵⁹ állt a rendelkezésemre. Mindezek alapján a következő megállapítások tehetőek a közösség hitvallásáról: egyrészt keverednek benne világvallási elemek (elismerik a Bibliát, a Koránt és a Védákat), másrészt – amint azt már említettük – a magyarság őstörténetére vonatkozó állítások, és ezekhez tartozó szentíratok (a hunok hatezer éves betelepülésétől kezdődő őstörténeti mondák, valamint az úgynevezett Erdélyi Arvisurák), végezetül domináns szerephez jut a földönkívüliek (a „szíriusziak”) jelenléte, mindez egyfajta tudományos stílussal vegyítve. „Mi hunok a végtelenből jöttünk és a végtelenbe is tartunk. Ősapáink olyan titkokat bíztak ránk, amelyhez mérve a legmélyebb óceánok is csak pocsolyák, és a legmagasabb hegy is csak vakondtúrás. (...) 6043 évvel ezelőtt, amikor egy nagy hullámban érkeztek a Földre őseink, már ugyanazt az Istent tiszteltük, amelyet a magyarok (és a világ) jelentős része ma is tisztel”.

⁵⁹

www.terembura.hu

Az Ősmagyar Táltos Egyház alapítója Kovács András, aki egykor Kisfaludy előadásait hallgatta, így a közösség transzcendens világgépe emlékeztet valamelyest az Univerzum Egyházéra. A közösségi narratíva szerint az ösrezgésként, illetve energiahalmazként létező Atyaistennek befogadóra volt szüksége (Anyaiisten), s kettejük frigyéből született a Napfiú, azaz Krisztus. Az istenhármasság kedvelt népe a hunok (magyarok) lettek. Az őstudás újrafelfedezője Kovács András, akinek karizmájában a táltos ősműveltségen alapuló, kozmikus ösrezgést felhasználó gyógyító tevékenysége is közrejátszik, illetve aki a szentháromságra különböző szintű aspektusokat határozott meg, Jézus személyét pedig az Aquilea csillagképből eredezteti. Egyházának célja alapvetően a gyógyítás, valamint a gyógyítás tanítása, táltos-technikák elsajátítása. Ebből a célból a csoport Kovács András vezetésével megalapította a Táltos Akadémiát, ahol az érdeklődők, hívek oktatása folyik. A gyógyítás folyamatára vonatkozó elképzelések azonban néhol ellentmondóak: egyrészt a táltos isteni segítséget kér (ritkább esetekben szellemektől kér támogatást), más esetben pedig más bolygók rezgéseit kérik, hogy a beteget kezelni lehessen.

A táltos személyét Kovács András úgy határozza meg, mint a magyarok bölcse, tanácsadója, papja, és tanítója, valamint aki egyben a nemzettudat fenntartója is, az általuk képviselt vallás pedig egyfajta monoteista hit, amely a természet és univerzum törvényszerűségeivel összekapcsolódik.

„A táltos kultúra hagyománya az UNIVERZUM sokrétű üzenetinek megértésére és tolmácsolására épül, elsősorban eszközök nélkül, az emberek több ezer éves természeti tapasztalataira alapozva. A TÁLTOS Egyházi Közösség magyar őseink hitét hirdelve vallja, hogy miként az UNIVERZUMBAN is megtalálhatóak a különböző szintek (Galaxis, Nap, Föld, Teremtények) úgy az ember is testi, lelki, szellemi egységként működik harmónikusan”.⁶⁰ A heterogenitás nemcsak a helyesírási hibákban észlelhető, hanem a hitvallás tartalmi részében is tetten érhető: egyrészt a magyar hagyományrendszerre való, illetőleg az emberek több ezer éves, illetve űrbéli tapasztalatokra való hivatkozás szembenállásában. Mindazonáltal először, épp a nemzeti elemek határozott hangsúlyozása miatt, a magyar tradíciók alapján szerveződő csoportok közé soroltuk az Ősmagyar Táltos Egyházat, s csak a későbbiekben módosítottuk ezt az elképzelést. Heterogénnek tekintjük ezt a csoportot azért, mert mind istenképében, mind transzcendens világlátásában, mind pedig vallásgyakorlásában, de legfőképp öndefiníciójukban egyértelműen fölfedezhetőek szinkretista elemek.

⁶⁰ kiemelés az eredetiben: www.taltos.hu

❖ Nemzeti hagyományok alapján szerveződő újpogány egyházak

Kissé részletesebben világítjuk meg a nemzeti hagyományok alapján szerveződő újpogány csoportokat: az Ősmagyar Egyházat, illetve a Magyar Vallás közösségét.

A mogyoródi székhelyű Ősmagyar Egyház hivatalosan 1998-ban alakult, de a későbbi egyházat alkotó ősmagyar hitű vallási csoport már a 1990-től elkezdett Budapesten szerveződni. Az egyház nemzetközi központja – ahol 1972 óta szintén hivatalosan bejegyzett formában létezik Ancient Hungarian Church néven – Los Angelesben van, mivel az alapító, Hajdú Nimród László az év nagy részét (8 hónapot) az Egyesült Államokban tölti.

Vallási tradíciójukat a magyar vallásból, a keleti vallásokból (buddhizmus, konfúcionizmus, sintoizmus, taoizmus), valamint a kereszténységből eredeztetik, s bár ez a megállapítás elsöre szinkretista megfontolást sejtet, lényeges hozzátenni, hogy a vallási hagyományok sokféleségét azért fogadják el, mert úgy gondolják, hogy az előbb említett vallások a magyar – turáni hitvilágból fejlődtek ki. Az öndefiníció szintjén ez azt jelenti, hogy nem más vallásokból emelnek át egymástól távol álló elemeket, hanem az ősi turáni – magyar vallás szétszóródott részeit egyesítik újra. Ezt úgy indokolják, hogy hitvallásuk alapján, a Magyar Őskrónikákból csak bizonyos részek maradtak fenn, de a hiányzó elemeket megőrizte a buddhizmus és a kereszténység. További fontos forrásként hivatkoznak Bobula Ida, Fehér Mátyás Jenő, Badiny Jós Ferenc és Wass Albert munkásságára, illetve az Ősi Gyökér című folyóíratra, amelyben nemritkán az előbb említett szerzők írásai jelennek meg. Saját kiadványuk a „Magvető”, amely azonban csak időszakosan jelent meg a korábbi években.

Sajátos vallási előírásaként határozták meg azt az öltözködési szabályt, amely szerint az igehirdetők fehér – lila ruhát viselnek népművészeti díszítéssel. Az egyház ünnepei között szerepelnek a keresztény ünnepek, a napfordulók, a nemzeti ünnepek és a nagy magyarok születésnapjai.

Önmeghatározásuk szerint „nem új vallást jegyeztettek be, hanem viszatértek, illetve újraélesztették az eredetit” (interjú 2002). A californiai bejegyzést követően létrehozták a Körösi Csoma Sándor Társaságot, amelynek célja egy olyan szellemi műhely kialakítása volt, ahol a legfontosabb területek az őstörténet-, nyelvtörténet és a magyarságtudat kutatása. A tagságot illetően nyitott irányultsággal van dolgunk: a betérőnek 12 alkalommal részt kell venni az összejöveteleken, illetve az egyház tanítását magáévá kell tennie, de a más felekezetekhez való tartozás nem gátolja a belépést. A

vezető a rendes tagságot 150 – 200 főben, a pártoló tagságot körülbelül 500 főben határozta meg.

A Magyar Vallás Közösségének bemutatásához egyrészt a már említett Turáni Egyistenhívőkhöz, illetőleg a sumér-magyar rokonság kérdésköréhez kell visszatérnünk. Ahogyan azt már megvilágítottuk, az elmélet 19. századi kiindulópontja az a feltevés volt, amely szerint a sumér az úgynevezett turáni nyelvek közé tartozik. A turáni, azaz az „uráli-altáji” nyelvcsalád hívei olyan kétes tipológiai és népetimológiai érvekkel igyekeztek igazolni elméletük helyességét, amelyekről azóta bebizonyosodott, hogy nem helytállóak. Ilyen volt például a magyar, illetve a sumér nyelv agglutináló struktúrájára való hivatkozás, amely éppen megállja a helyét, azonban a két nyelv grammatikai elemei egymással már nem állíthatóak párhuzamba, mivel a nyelvtudomány álláspontja szerint bizonyos tipológiai egyezések grammatikai egyezések nélkül csak véletlenszerű egybeeséseknek tulajdoníthatóak. (Maga a „Turán” szó az iráni történeti forrásokban a területet jelöli, amely egy a Kaspi-tengertől keletre lakó olyan nomád népcsoport földje volt, akik Iránnal ellenséges viszonyban álltak (Rédei 1998: 80).)

A turanista hipotézis első hirdetője a századfordulón tevékenykedő Ferenczi Gyula volt, majd nem sokkal később jelent meg a magyar-sumér rokonságot valló szerzők teóriája. A két világháború között jelent meg a debreceni vallástörténész professzor, Varga Zsigmond összefoglaló munkája, az „Ötezer év távlatából”, amelyben a sumér nyelvet az uráli-altáji nyelvek egyik leágazásaként elemezte. A sumér-magyar nyelvrokonítási elméletek új hullámát Bobula Ida, és Badiny Jós Ferenc nevével lehet fémjelezni. A Turáni Egyistenhívők mozgalma a 20. század húszas éveiben is már feltűnést keltett („a turanizmus (...) egy levegőbe épített felhőkakukkvár, amelynek építőmestere a fantázia, palléra a dilettantizmus...” (Nyugat 18/1925: 197), napjainkban pedig szintén megrökönyödést kelt a tudósokban. Nemcsak nyelvészeti megfontolásaiban, hanem azért is, mert mindezen túl a magyar-turáni-sumér rokonságot nyelvi és faj alapon gondolja el. További újdonságot jelent, hogy ebbe a rokonsági kapcsolatba került bele a kihalt pártus nép is, amelynek nyelve a közép-iráni nyelvcsoporthoz tartozott.

A turáni testvériségnek óriási identitásformáló hatása van, elég, ha Bobula Ida A magyar nép eredete című gyűjteményes kötetének Oláh Béla által írott előszavát olvassuk:

„A magyarokról a külföldieknek szerte a világon, általában rossz a véleménye. Régi ellenünk szított propaganda eredménye az a megalapozatlan, tudománytalan és valótlan nézet, hogy a magyarok egy elő-ázsiai primitív, nomád nép, amely ezer évvel ezelőtt tört be Európába és sok bajt okozott. A gobineauizmustól elfordult, faji

önszeretet és gőg eddig azt a hitet terjesztette, hogy a fenséges fehérbőrű árják, a germánok teremtették meg és tartották fenn az emberi kultúrát elsősorban. Az ilyen öndicsérő (...) köröket zavarja a turáni, szittyai őskultúra felfedezése.” (Bobula 2000: 8)

A Turáni Egyistenhívők immár Magyar Vallás Közössége néven újra 1992-ben jelent meg Magyarországon, és ezt megelőzően (de már 1930 után) Kanadába emigrált magyarok által létezett bejegyzett vallási csoportként. A kanadai – magyar alapító Homonai Ottó János halála után Pál János vette át a közösség vezetését. Az anyaországi egyház vezetője Kovács Attiláné, a tagságot 1992-ben 100 fő körül, 1996-ban 850–1000 fő körül határozta meg.

A közösség – öndefiníciója szerint – a pogány csoportokhoz tartozik, hitvallásukat az őskeresztény korban létező „paganis”-ból eredeztetik, így tehát narratívájukban fontos szerephez jut a kontinuitás. Saját meghatározásuk szerint a magyarság őshazája a Kárpát-medence, ugyanakkor úgy vélik, hogy népünk fontos állomása volt a „Turáni fensík” is. Hirdetik továbbá a hun – avar – szabir – szkíta (szittyai) – pártus – magyar azonosítást, illetve a szigorú monoteizmust.

Alapvetően kereszténység-ellenes mozgalom, a magyar nép történelmének súlyos töréspontját látják a Szent István-i kereszténység meghonosításában, illetve nagyjából ehhez kötik a magyar vallás elnyomását is. Kiemelten fontosnak tekintik az őstörténeti kutatásokat, a nyelvrokonság (magyar – sumér) kérdéskörét, a rovásírás terjesztését, valamint annak megvallását, hogy a magyarság büszke lehet eredetére, történelmére, tradícióira és kultúrájára. Jellemző rájuk az ősök, illetve a hagyományok tisztelete. Csakúgy, mint az Ősmagyar Egyháznál a tagságot tekintve itt is nyitott irányultsággal találkozhatunk. Hivatalos létrejöttüket azzal magyarázzák, hogy új igény jelent meg a vallásosságban: „más vallásoknak nincs kielégítő szolgáltatása, és szembesülni kell azzal, hogy a mai embernek modern problémái vannak” (interjú 2006).

A „Napjaink”, illetve a „Napkelet” című ma már nem létező folyóiratuk az egyház kiadványai közé tartozott, valamint fontos vallási és elméleti hátterüket képezi a rendszerváltás után újra megalakult Turán című folyóirat.

A két egyház között több ponton találunk egyezéseket és eltéréseket is, mind a hittartalmi rész esetében, vagy a műltra vonatkozó megállapításokban, mind pedig strukturális szinten. A következőkben néhány pontban foglaljuk össze a legfontosabb hasonlóságokat és különbségeket.

	Magyar Vallás Közössége	Ősmagyar Egyház
tradíció	magyar vallás	magyar vallás (keleti vallások kereszténység)
Kereszténységhez való viszony	negatív	pozitív
Hivatkozott források	Bencsi Zoltán Turán folyóirat Bobula Ida	Magyar Őskronikák (ill. a felsorolt vallások szent-iratai) Badiny Jós Ferenc Bobula Ida Wass Albert Ősi Gyökér folyóirat
Kontinuitás	igen	igen
Alapítás a rendszer- váltás előtt	1930. Bencsi Zoltán, Magyarország Majd Homonai Ottó, Kanada	1972. Hajdú Nimród László, California
Alapítás a rendszer- váltás után	1992. Kovács Attiláné	1998. Hajdú Nimród László
Legfontosabb „tudományos” célkitűzések	őstörténet kutatás nyelvtörténet kutatás a Rovásírás terjesztése a magyarság öntudatának erősítése	őstörténet kutatás nyelvtörténet kutatás a Rovásírás terjesztése a magyarság öntudatának erősítése
A tagság felé való irányultság	nyitott	nyitott

Táblázat 4: A MVK és az ŐE összehasonlítása

A fenti táblázat alapján világosan megállapítható, hogy radikális eltérés a kereszténységgel szembeni attitűdben, valamint a hivatkozott források esetében található, ez utóbbinál a Badiny Jós-féle pártus – magyar Jézus alak adja a legfőbb különbséget. További különbség a tradíció kérdése, amelyet fentebb már részletesebben kifejtettem.

Teljes egyezés található a két egyház között a célkitűzések terén, valamint a tagság felekezeti megoszlásával kapcsolatos állásfoglalásokban is, valamint az önmeghatározás globalitásának megragadására irányuló törekvés Végül hasonlóságot állapíthatunk meg az alapítás tényezői között,

mégpedig annyiban, hogy mindkét csoport hosszabb időt töltött emigrációban. Ennek a ténynek nagy jelentősége lesz a későbbiekben vizsgált identitás, valamint etnicitás szempontjából is (Gereben 2000), hiszen az idegen környezetben élő etnikai csoportok nemzeti identitásának erősödése magától értetődő tény. A továbbiakban a vizsgált egyházak esetében a következő folyamatról lehet beszélni: a nemzeti és vallási önmeghatározás összekapcsolódása esetén a nemzeti – etnikai elemek beépülhetnek az adott csoport hittartalmi dimenzióiba, ezáltal a csoportok etnikai identitása az anyaországba visszakérülve megőrzi azt a többségi társadalom irányába mutató reakciót, amely őket külföldön jellemezte. Ez a viselkedésmód ettől kezdve pedig – éppen a hitigazságokba való beékelődése okán – vallási oldalról is alátámaszthatóvá válik.

◇ Újpagány narratíva magyar módra ◇

◇ **Identitáskeresés és posztmodernitás**

Felmerül a kérdés: vajon mivégre alakulnak meg ezek a csoportok? Mi okozza e jelenség egyre nagyobb térhódítását? Olyan új spirituális igénnyel van-e dolgunk, amely a modern korok kihívásaira reflektál? A továbbiakban két olyan orgánomot vizsgáltunk meg, amelyben a neopogány narratíva előkelő helyet foglal el. A témában való elmélyülésünk során több olyan kiinduló hipotézist állítottunk föl, amely az identitás, a posztmodernitás és az etnicitás kérdéskörét érinti. Ha visszaemlékszünk a 2. fejezetben említett metakulturális jegyekre, akkor itt egy fontos eltérést kell megvilágítanunk. A korábbiakban a neopogány narratívát a következőképp pozícionáltuk: egyrészt kötődik hozzá mind a tudatos ökológiai gondolkodás kialakulása, mind a szexualitás és a gender vonatkozások újraértékelése. Ezenkívül fontos bázisát képezi a pluralizmus mint vezérelv. Azonban vizsgálódásaink azt sugallták, hogy eltérés tapasztalható a jelenség nyugati világban meggyökeresedett ága, illetve a közép-kelet európai jegyek tekintetében. Jóllehet az újpagányságot a posztmodern léthelyzet indukálja, azonban a hazai (tágabban értelmezve közép-kelet európai) mozgalmak éppen nem a posztmodern heterogenitást hasznosítják elképzeléseikben, hanem ellenkezőleg: mintegy ellenmagatartással reagálnak a kialakult pluralizmusra.

A vizsgálat célja az volt, hogy feltevéseinket verifikálni vagy falszifikálni tudjuk a megadott sajtóorgánumok esetében, ezáltal pedig a magyarországi neopogány metakultúráról érvények kijelentéseket fogalmazzunk meg.

Kiindulópontunk szerint tehát a hazai újpagány mozgalmak a posztmodern léthelyzetre olyan ellenmagatartással válaszolnak, amelyben minél átfogóbb érvényű önmeghatározást kísérelnek meg kialakítani, azaz törekednek arra, hogy plauzibilis egységbe ötvözzék a nyelvi – nemzeti, a vallási és esetlegesen politikai identitásformákat. Tovább lépve egy újabb vizsgálható tartományt jelenthet az a felvetés, hogy bizonyos szempontból ezek a mozgalmak úgy viselkednek, mintha etnikai alapú közösségeket alkotnának, azaz mintha szervező elvük az etnicitás lenne. Ez korántsem azt jelenti, hogy így ítéli meg őket a többségi társadalom, hanem éppen fordítva, a vizs-

gálandó entitások sok esetben a kisebbségek attitűdjeivel (erős csoportszolidaritás, etnocentrizmus, csoportbezárkózás) reagálnak a környező világra, amelytől etnikailag nem feltétlenül különböznek.

Mindenekelőtt összegezzük hipotéziseink kulcskifejezéseit, a posztmodernitás, az identitás és az etnicitás fogalmait!

Richard Rorty mondja egy helyütt, hogy a modernitást jobban tetten érhetjük Dickens műveiben, mint Heideggernél, mivel az angol író által ábrázolt társadalmi létállapotra az a jellemző, hogy állandóan elutasító rosszallással tekint az eddigi és az eljövendő fejlődésre. A Dickens által ábrázolt világ létállapota tulajdonképpen egy létállapot lehetetlensége, s mint ilyen, a modernitásra inkább találó, mint bármely árnyalt és intellektuálisan igényes képlet, amit a nagy szintetikus filozófusok állíthatnának fel róla (Bauman 1999, továbbá Rorty 1997). Az a változás pedig, amire a modern úgy tekint, mint rettegett jövőképre, az maga a posztmodern. Akár egyetértünk a szerző véleményével, akár nem, annyit bizonyosan állíthatunk, hogy a jelenkor problematikájával számtalan szerző foglalkozott már az elmúlt évek során. Az általam – az identitás oldaláról – olvasott munkák között, kiemelhető tengelyeként a következő összegezhető megállapításokra juthatunk.

A modernizmus egyet jelent azzal, hogy a tudományok megingatták a mítoszok, az ősi nagy elbeszélések világát, a posztmodern pedig megingatta a tudománynak, mint egyetlen világmagyarázó elvnek a felfogását. Így tehát fontos egyrészt szembeállítanunk a modernitást és a posztmodernitást. Míg az előbbire a viszonylagosan strukturált tér-idő szemlélet, az éppen megfelelő vonatkoztatási rendszer, és egy olyan szilárd tartás a jellemző, amelyben az emberi cselekvés ésszerűen és biztosan beillesztve érezheti magát, addig a posztmodernben mindez feloldódik. Másrészt, ahogyan azt Lyotard elemzi, a posztmodern nem áll ellentétben a modernnel, inkább a modern folytatásáról, illetve betetőződéséről, azaz az állandóan fejlődő világról, valamint az új helyzetekre mehökkentően gyorsan kialakuló reakciókészletről beszélhetünk. Az érett posztmodernizmus tehát nem a végnapjait élő, hanem az állandóan születőben lévő modernizmus állapota (Habermas, Lyotard, Rorty 1993: 129).

A szakirodalom állítása szerint a csúcsmernítés alapélménye a töredezettség, a hiányzó struktúra, a megszűnő egyértelműség, illetve folytonosság. A kor embere úgy érzi, mintha megszűnne az átfogó törvények érvényessége és kiszámíthatósága, fokozódik a bizonytalanság, nő a kockázat, szaporodnak a konfliktusok, megváltozik a valósághoz való viszony, csak úgy, mint a térszerkezet érzékelése, az időpercepció, és a szent és profán

viszonya is (Tomka 2001). Másképpen megfogalmazva: a posztmodern gondolkodást elsődlegesen a „lehetőségekben foglalt eklektikával”, az „interdiszkurzivitással” és az „új, szabad kultúraalakítási lehetőségekkel” azonosíthatjuk. Ez azt jelenti, hogy szabadon, az egyes irányzatok belső koherenciájához már nem kizárólagosan alkalmazkodva választhatunk az eddigi kulturális diskurzusok tartalmaiból (Kiss 2001).

Az identitás keresésében, valamint kifejlődésében nyomon követhetjük az említett változásokat, a szilárdság és a folytonosság elvesztésében, illetve a töredezettség és a megosztottság jelentkezésében. Egy olyan hagyományokban gyökerező társadalomstruktúrában, ahol az egyén pszichikai képességei és vágyai nagyjából egybeestek társadalmi lehetőségeivel, az identitás kérdése ellentmondásmentesnek tűnik. Az előre meghatározott identitásprogramot az emberek nagy része szükségszerű ténynek kezelte, az ettől való eltérés a premodern társadalmakban az egész környezettel való szembefordulást is jelentette egyben. Egyszerűbben kifejezve, ahol kevés az azonosulási modell, és a szerepek száma is korlátozott, az identitás kialakítása viszonylag könnyű.

Ezzel ellentétben a komplexebb, illetve gyorsan változó társadalmakban szinte végtelen számú viselkedési- és normatív mintalehetőség kínálja magát. Így tehát az identitáskeresés a modern kor beköszöntével vált tömegeket érintő problémává, amikor az egyéni lét elveszítette a hagyományban gyökerező alapját, és egymásnak ellentmondó alternatívák között találta magát. Ennek következményeként a posztindusztriális társadalmakban az egyénnek és a csoportnak egyre komplexebb módon kell kialakítania és védenie az identitását. Egyrésztől azért, mert az egyénnek egyre kisebb lehetősége van arra, hogy a közéletet befolyásolja, illetve mert a közélet intézményei pedig egyre kevesebbet törődnek azzal, hogy az egyénnek értelmezési rendszert biztosítsanak. Másrésztől a posztmodern „identitáskínálatban” meglehetősen széleskörű és nagyszámú világértelmezési struktúrával találkozhatunk szembe magunkat, amelyből a kor embere kedvére válogathat. Az identitáskeresés, és ezenfelül annak megőrzése egyre nagyobb kihívássá válik, főként azért, mert a környezeti elvárások, illetve a személyes preferenciák folyamatos feszültségben állnak egymással.

A témakör tehát fontos szerepet játszik korunk társadalomtudományaiiban; az önmeghatározás elméleteivel olyan különböző területeken találkozhatunk, mint a pszichológia, a szociológia, vagy akár (a narrativitáshoz kapcsolódva) az irodalomtudomány, fogalma éppen ezért nehezen ragadható meg egyszerűen. Az alábbiakban sorra vesszünk néhány meghatározást:

„Identitás: azonosság tudat; annak tudatosítása, hogy „én- én vagyok”. Az identitás kialakítása társadalomtudományi értelemben nem magányos spekuláció eredménye, hanem a szocializációs folyamat társadalmi terméke. (...) Az identitás különböző, gyakran egymásnak ellentmondó elemeket foglal magába, a koherencia kialakítása komoly erőfeszítéseket igényel. Tradicionális társadalmakban általában kötöttebb, a közösség által szigorúbban meghatározott elemekből épül fel (...), mint a modern társadalmakban, ahol már évszázadok óta téma az identitás válsága”⁶¹

„Az identitás abban a metszéspontban helyezkedik el, ahol az egyén társadalmi reprodukciója (a szocializáció) és az említett (tudniillik regionális, szakmai stb.) részrendszerek reprezentációja találkozik és egybefonódik” (Pataki 1982: 56)

„az identitás az a lelki konstruktum, ami alapján a személy viszonylagos állandósággal viszonyíthatja magát önmagához és társas világának elemeihez, s ezen viszonyítás alapján az állandóság és a folytonosság, az egyediség az önmagáról való azonosság élményét élheti át. Ez a viszonyítás testi és lelki, valamint szociális elemekre egyaránt vonatkozik. Vannak identitáselemek, amelyek tartósak és folytonosak: a nem, az életkor, az etnikai és vallási csoporttagság” (Veress, Kapás 1996: 49).

Az önazonosság értelmezésének az előbbieket szerint tehát legalább két értelmezési tartományát különíthetjük el: egy szűkebb és egy tágabb referencialalmazat; előbbi az én-identitásra vonatkozik, utóbbi pedig a nemi, a nemzeti és a foglalkozási önmeghatározásra.

A társadalmi identitás – elméletek a személyek pozitív társadalmi szükségletét emelik ki: kiindulási pontjuk szerint az egyének a pozitív önértékelésüket, önbecsülésüket csoport-hovatartozásuk révén tudják kielégíteni. A csoport mint szociális kategória jelenik meg, amivel azonosulni kell, majd ez az azonosulás az én-fogalom részévé válik, úgy, hogy a kollektív nézetrendszer beépül a személyes identitásba, és azt a felfogást, amelyet a tagok egymás közti kommunikációja formál, az egyén is képviselni tudja. A csoportidentitás fontos jellemzője továbbá, hogy nemcsak valami mellett, valaminek mentén, hanem valamivel szemben is identifikálja magát az egyén. Így tehát az idegen csoportok létezése elengedhetetlen a csoportidentitás kialakulásához (Bögre 2002: 56–69).

⁶¹ - www.enc.hu

Ami az önmeghatározás különböző típusainak ismertetését illeti, abban Jan Assmann munkájára támaszkodunk (Assmann 1999: 132). A szerző az önazonosságnak alapvetően a következő három formáját különbözteti meg: az egyéni identitás az egyén tudatában kiépült és fenntartott kép, amely őt mindenki másától megkülönbözteti, és amely a reprodukálhatatlan saját-szerűség tudatát adja. Ezzel szemben a személyes identitás minden olyan társadalmi szerep, képesség és tulajdonság mentén szerveződik, amely gyakorlatilag a társadalmi besorolhatóságra vonatkozik az egyén életében. Mindezekhez képest a kollektív identitás egy csoport önmagáról festett képe, amellyel tagjai azonosulnak; önmagában tehát nem létezik; csak és kizárólag akkor beszélhetünk róla, ha az adott csoport tagjai hitet tesznek mellette. A kollektív önazonosság ereje mindig attól függ, hogy mennyire él elevenen a tagok tudatában.

A kollektív önmeghatározás másik definíciója szerint:

„az identitásnak fontos alkotóeleme a csoport-hovatartozás, a szűkebb értelemben vett társas identitás. A társas identitás egy csoporttal való azonosulás, tehát az „én” „mi”-vé alakítása. Sok mai társadalomban nyer teret az identitáspolitika: a faji, etnikai, nemzeti, kulturális, nemi, szexuális orientáción stb. alapuló identitások csoport-képzővé, az így kialakított csoportok (kisebbségek) pedig fontos politikai tényezőkké válnak.”⁶²

Összegezve tehát, ahogyan arra több kutató felhívta a figyelmet, és az általunk idézett részletek is példázzák, az identitás bármely formájának meghatározásánál a következő pontok mindenképpen kiemelendők (Vajda 1996):

- ◆ az egyéni és a társadalmi vonatkozás együttes megjelenése,
- ◆ a belső szekvenciák társadalmi környezettel való interakciójának dinamikája,
- ◆ az egyes életfázisok céljaként / végpontjaként való értelmezhetőség,
- ◆ a szándékos és tudatos reflexió,
- ◆ valamint az önmeghatározás globalitásának megragadására irányuló törekvés.

❖ **Etnikum, nemzet, vallás**

Egyik központi kérdésünk itt tehát az, hogy a posztmodern hibridizáció korában egyrészt a szubjektum mennyire képes együtt élni identitásának fragmentáltságával, ellentmondásosságával, másrészt az általunk vizsgált csoportok miként alakítják ki kollektív öndefiníciójukat. Lényeges elem, hogy a nemzeti és a vallási identitás ilyen tekintetben a kollektív önmeghatározás része, amennyiben egy csoporthoz való mély elköteleződést jelent.

A kollektív identitás, azaz a tudatosult társadalmi hovatartozás legkézenfekvőbb példája a nemzettudat, amely erejét leginkább saját múltbeli eseményeinek köszönheti. Ahogyan Arisztotelész rámutatott, az ember zoón politikon, azaz olyan társas állat, amely politikai rendekben, közösségekben, csoportokban él. A viselkedéskutatás megerősítette ezt a meghatározást azzal, hogy bizonyította: a csoportalakítás az ember alapvető lelki adottsága, a közösségalkító magatartás és cselekvés pedig elemi viselkedésmód. Amely ezeket a csoportokat hatványozottan összetartja – az ösztönön kívül – az a beszéden és a kommunikáción alapuló közös tudás. Ez azt jelenti, hogy a kollektív identitást mindig a megfelelő kulturális alakulat alapítja meg és reprodukálja (Assmann 1999).

A nemzeti identitás viszonylag új keletű fogalom; a 18. század előtt nem beszélhetünk róla, és mint jelenség tipikusan európai, amely a 19. és 20. században vált széleskörűvé a világon (Zimonyi 1994: 1–8). Voltaképpen olyan kategória, amelybe az egyén besorolja, beletartozónak tekinti önmagát, s amely így különleges szerephez jut a szociális információk feldolgozásában és az önértékelésben.

Az önbesorolás tekintetében az egyik legfontosabb alapot képezi az a kollektív múlt, amely a történelem egyes kiemelt személyeit és eseményeit a jelenre magyarázatokat adó közös emlékké alakítja olyan módon, hogy szimbolikus jelentőségű legendákba sűríti azt. A hősök/ösök cselekedetei, valamint a régmúlt eseményei olyan idő- és térbeli pontot jelentenek, amelyből kiindulva az egyén és a közösség képes magát definiálni, illetve aktuális történelmi kontextusát meghatározni, s egyben ez biztosítja a folytonosságot is. Mindezek „a történelmi narratívák a nemzeti kontinuitás és a nemzeti szerepmegfogalmazások lényeges elemei, a csoportszolidaritás és a társadalmi legitimitás központi kategóriái” (Bindorffer 2002: 339–351.).

Bodó Barna „Kultúra, identitásnarratívák, politika” című tanulmányában egy érdekes problémára hívja föl a figyelmet. Egyrészről a tanulmány fő gondolatmenete a kultúra és a nemzet összefüggéseiről szól a posztmodern

multiidentitás korszakában, másrészt pedig az etnicitás meghatározásait, illetve definíciókísérleteit veszi szemügyre (Bodó 2001). A továbbiakban nagymértékben támaszkodunk az említett tanulmányra, nevezetesen, hogy vajon az etnicitás dimenziói mennyiben alkalmazhatóak a magyarországi bejegyzett neopogány csoportok „hivatalos csoportidentitására”?

Bodó tanulmánya szerint a premodern társadalmakra jellemző törzsi, regionális, illetve vallási azonosulás napjainkban áttevődött a nemzeti kultúrára. A nemzeti kultúrák úgy alkotják meg az identitásokat, hogy a „nemzet” fogalmát jelentésekkel töltik fel, amelyekkel azonosulhatunk. Ily módon a nemzeti identitás egy elképzelt közösséghez is, illetve saját öntudattal rendelkező etnikai csoporthoz is kötődhet.

A szerző feleleveníti a legfontosabb „eticitás” definíciókat, majd arra a megállapításra jut, hogy a felsorolt értelmezési kísérleteknek egyetlen visszatérő eleme van, ez pedig „az etnikai csoportoknak a posztmodernitás különbözőség-kultuszának jegyében jelentkező társadalmi–politikai reprezentációs igénye”. Tanulmányunkban munkadefinícióként Glazer és Moynihan meghatározását vesszük alapul, amely azt állítja, hogy „az etnicitás ’jelzés’; mégpedig azon igénynek a megmutatkozása, miszerint egyre több (nép)csoport érzi szükségét, hogy csoportjellegzetességeit kihangsúlyozza. És az ’etnikai csoport’ kifejezés nem csupán alcsoportokra, kisebbségekre vonatkozik, hanem minden olyan társadalmi csoportra, amely saját kultúrával és eredettudattal rendelkezik, miáltal az etnicitás egyre szélesebb értelmezést nyer” (Glazer, Moynihan 1975, id. Bodó 2001)

A későbbiekben Bodó a nemzeti kultúra narratívái közül öt olyan dimenziót emel ki, amelyek véleményünk szerint mindenképpen figyelmet érdemelnek az újpogányság elemzése kapcsán is. Ezek a következők:

- ◆ a nemzetet jelentéssel felruházó közös tapasztalatok – diadalok, bálnatok, tájak, ceremóniák
- ◆ az eredet, a kontinuitás, a hagyomány, az időtlenség – vagyis hogy a nemzeti karakter ősi, lényegi jellemzői változatlanok
- ◆ a hagyomány feltalálásának szimbolikus gyakorlata – a rituálék olyan készlete, amely ismétlés által vési be a viselkedés bizonyos értékeit és normáit
- ◆ az alapítás mítosza, amely a nemzet eredetét olyan távolra helyezi hogy az elvész a mitikus idő ködjében
- ◆ a tiszta, eredeti nép eszméje

A nemzeti kultúra tehát ebben az értelemben olyan narratívaként funkcionál, amely képes magába olvasztani azt a töredezettséget, amely a

posztmodern kort jellemzi: az etnikai, a politikai, a regionális, a kollektív történelmi tudat identitásformáinak esetleges ambivalenciáiból fakadó hiátusokat kitölteni, majd olyan jellegű plauzibilis egységbe ötvözni, amely inkább a premodernitásra volt jellemző.

A vallásos önmeghatározás fogalmának megragadását az új kor tendenciái szintén kihívások elé állítják, hiszen az identításelemek szétforgácsolódása, illetve a pluralizálódás a vallásban is megjelenítődött, amely pedig a vallásossági típusok megváltozását vonta maga után. Azt a tényt, hogy a vallásosság nem kezelhető többé egységes jelenségnek, Glock és Stark ismerte fel, majd dolgozta ki leíró szinten ötdimenziós modelljében. Az elmélet szerint öt jól elkülönülő területet lehet vizsgálni a vallásosságon belül: a hit – ideológiai, a vallásgyakorlati – rituális, az érzés – élmény, az intellektuális, és a mindennapi élet vallásossága szintjeit (Glock, Stark 1965). Bár ez a modell nem feltétlenül alkalmas a mérésre és tipizálásra, azonban mindenképpen hasznosítható a vallási identitás összetevőinek vizsgálatára.

Meglehetősen fontos mind az egyén, mind az intézmény szintjén is vizsgálni a különböző típusokat (Földvári, Rosta 1998.). Éppen az intézményi struktúra számbavétele esetén figyelni kell arra a tényre, hogy a posztkommunista államokban az új vallási mozgalmaknak csak bizonyos (inkább kisebb) része létezik intézményesült formában, a neopogány mozgalmak esetében pedig gyakori az első generációs (nem beleszületett, hanem „választó”) tagság, vagyis szerkezetileg az egyház nem feltétlenül kiforrott. A vallási szubjektivizálódás következtében (Berger, Luckmann 1975) pedig számolnunk kell azzal is, hogy a különböző mozgalmak esetén valóban egy olyan típusú vallásossággal találkozhatunk, amelyben a tradicionális vallási formák helyét kevésbé ismert kategóriák veszik át.

Egyszerű megfogalmazással, vallási identitásról akkor beszélhetünk, ha az egyén spirituális (a fizikai világon túlmutató, horizontális) dimenzióban határozza meg önmagát. Ez a spirituális tengely jelenti számára azt a viszonyítópontot, amelyhez saját életét, tetteit, etikai- és világszemléletét méri, így tehát lényeges „szervező” ereje van mind személyes, mind pedig csoportos szinten. A vallási önmeghatározás „vegytisztá” esetében a vertikális kiterjedés elemei egyértelműen alárendelődnek a horizontális szempontoknak, vagyis a különböző identitásrészek ennek függvényében határozhatók meg. Ahogy azt fentebb már kifejtettük, a posztmodernitásból következően a függőlegességnek ez a tulajdonsága azonban nem mindig érvényesül: a vallási-, a foglalkozási-, a politikai stb. részidentitások sok esetben egymás mellé rendelve jelennek meg, és gyakran nem rendelkeznek

szilárd struktúrákkal. Ez a képlékenység leginkább a privát vallásosság esetében jelenik meg, hiszen közösségi szinten a kollektív önmeghatározás – csoport által megalkotott – jellegzetességei érvényesülnek, vagyis az egyén és a közösség interakciójából származó „önbesorolás” erősebben ellenállhat a változásoknak.

A neopogány közösségek identitáskultúráját vizsgálva azt a megállapítást előlegezzük meg, amely szerint mind a vallási-, mind pedig a nemzeti identitást olyan halmaznak tekintjük, amely egységes keretet tud nyújtani a különböző részidentitásoknak. Így fordulhat elő, hogy ezek az önmeghatározási formák, kölcsönösen erősítve egymást, összekapcsolódnak (Daniel, Durham 1997). Az újpogány csoportok esetében ez a folyamat a posztmodernre jelentkező reakciókészlet egyik kiindulópontja lehet, hatásmechanizmusa pedig különösen megnő azáltal, hogy a vallási „hitigazságokat” a nemzeti oldalról, illetve a nemzeti hovatarozást a vallási oldalról lehet alátámasztani. Elképzelésünk szerint a vizsgált közösségeket jellemző vallási és nemzeti dimenzió úgy fonódik össze a többi (politikai, kulturális, nyelvi stb.) részrendszerrel, hogy azt komplex és diffúz módon járja át. Másképpen megfogalmazva, olyan nemzeti – vallási formák termelődnek ki, amelyek egységesítik a különböző hibrid identitás-elemeket. Ezt a jelenséget értelmezhetjük úgy is, mint az adaptálódás szélsőségesebb esetét a pluralista társadalom szimptomáihoz.

Ebben a típusú kollektív önmeghatározásban gyakran a hangsúly a csoporthoz tartozás elsődlegességére helyeződik, azaz a kultúra, a nyelv, a vallás kérdései helyett egyre inkább a csoport tagjainak az érdekei válnak fontossá, ehhez mérten „a kulturális, vallási, nyelvi sajátosságok másodlagossá válnak, illetve annyira lesznek fontosak, amennyiben mozgósító erővel rendelkeznek” (Bodó 2001).

❖ Dokumentumelemzés

❖❖ A vizsgálat menete, módszertana

Tanulmányunk megírásakor egyik célunk az volt, hogy érvényes kijelentéseket tudjunk tenni a hazai újpogányság identitás-narratíváiról. Lényegesnek tartjuk kiemelni a következőket: nem a csoportok kollektív, sem pedig a csoporttagok egyéni identitásának konkrét és megnyilvánult formáiról szólnunk; kijelentéseink a formális identitáskészletről fogalmazódnak meg. Azaz a Magyarországon megjelenő két orgánus elemzése kapcsán a

neopogány metakultúrára, illetve ezen keresztül megjelenő „hivatalos” identitáskészlet részegységeire, valamint az ebben a készletben megjelenő elemek viszonyaira és arányaira fókuszálunk. Mint azt a bevezetőben jeleztük a kutatás későbbi fázisaiban a jelenleg kapott eredményeinket vetjük össze a vezetői interjúkból, illetve a tagság lekérdezéséből nyert adatokkal, így pontosabban fogjuk látni azt, hogy a sajátos és konkretizált identitási formák mennyiben térnek el a sajtótermékekben megjelenő önmeghatározási lehetőségektől.

Jelen fejezetben tehát két, általunk kiválasztott sajtótermék cikkeit vetetük tartalomelemzés alá. Választásunk burkolt célja azt volt, hogy megpróbáljunk az előzőekben elemzett két „nemzeti-vallási mozgalomhoz” minél közelebb álló médiumot keresni. Így esett a választás az Ősmagyar egyház esetében az Ősi Gyökér című, a Magyar Vallás Közössége esetében pedig a Turán című folyóiratra. A vizsgálat célja annak kiderítése volt, hogy a munkahipotézisben megfogalmazottak szerint a hivatalos identitáskínálatban mennyire jelenik meg a nemzeti – etnikai identitásforma.

Mindkét újság esetében a 2000. évfolyamot választottuk több okból is. Egyrészt a nemzeti identitás témakörén túl áttételesen a politikai preferenciákat is számottevőnek gondoljuk, így feltétlenül szerettük volna elkerülni a választási időszakok évfolyamait, a politikai aktivitás esetleges deformáló hatása miatt. Ezenfelül a két orgánus megjelenési időszakjai nem feltétlenül fedik egymást: az Ősi Gyökér című folyóirat 2000-től 2003-ig állt a rendelkezésünkre, míg a Turán 1910-től 1940-ig, valamint 1998-tól 2001-ig. Ugyanakkor egyszerűbb volt az olyan alapművek beszerzése, mint például Badiny Jós Ferenc munkái, amelyek – mintegy részletesebb háttér adva – megkönnyítették az Ősi Gyökér szövegeinek értelmezést. A Turán című folyóirat esetében (az összehasonlítás kedvéért) áttekintettük a folyóirat előbb említett korábban megjelent számait, s hogy az összevetés adekvát legyen, a rendszerváltás utáni számokból ebben az esetben is a 2000. évfolyamot vettük alapul. A vizsgálatot ugyanazokkal a lépésekkel végeztük, hogy a két tartalomelemzés eredményei összehasonlíthatóak legyenek.

Az elemzés kétfázisú volt: elsőként a 2000. évfolyam tartalomjegyzékeit összesítettük, illetve a különböző cikkeket kulcsszavakkal láttuk el, majd ezeknek mentén besoroltuk őket egy-egy jellemző témába. Ezután, összevetve a megjelenő csomópontokat, olyan rangsort állítottunk fel, amelyben megfigyelhető a egyes kulcsszavak aránya, azaz megjeleníthetővé válik a kiadvány vallási dimenziója is. Ezt követően kiválasztottunk egy tanulmányt, amelynek témája a magyar vallás, ezt pedig mélyebb kvalitatív

elemzésnek vetettük alá, a manifeszt- és látens tartalom kódolásával. Ennek során, hogy hipotéziseinket ellenőrizni tudjuk, az identitás vallási és nemzeti összetevőit, az etnicitás esetleges megjelenéseit, illetve a posztmodernitásra utaló magatartásmintákat tanulmányoztuk. Ebben az esetben a százalékos arányok a megjelölt kulcsszavak darabszámára vonatkoznak, és nem a 2000. évfolyam összes cikkének darabszámára. Az így kapott eredmények százalékos megoszlásaira csak annyiban volt szükség, hogy az adott tartalmakat és kulcsszavak alá besorolt kifejezéseket a két orgánium kiválasztott cikkeiben össze tudjuk hasonlítani, illetve az egymáshoz való arányukat meg tudjuk határozni.

Mindkét orgánium esetében az első fázis (a megjelenő cikkek elolvasása és részletes kódolása) után a következő tágabb kulcskifejezések hálóját állítottuk fel:

- ◆ magyar vallási és mitológiai elemek megjelenése
- ◆ magyar kultikus/szagrális tárgyak és személyek megjelenése
- ◆ magyar őstörténeti, történelmi, illetve régészeti eredmények
- ◆ magyar nyelvtörténeti eredmények
- ◆ néprajzi/antropológiai eredmények
- ◆ egyéb „társtudományok” eredményei

Ezt követően besoroltuk a tartalomjegyzékben szereplő cikkeket a megadott hálóba, és megállapítottuk az egymáshoz való arányukat, továbbá a kulcsszavakon kívül még két dolgot tartottunk fontosnak: egyrészt azt, hogy mennyire hangsúlyos a „nemzeti”, illetve a „magyar” jelző használata (amennyiben a népre, nemzetre vonatkozik), másrészt pedig milyen erősen jelenik meg az akadémikus tudással szembeni attitűd. Mivel többségében rövidebb írásokról van szó, így a magyar/nemzeti jelző esetében a minimum háromszori előfordulásnál erősnek ítéltük meg ezt a tendenciát. A „hivatalos” (nyelvészeti és őstörténeti) tudás elleni reakciót pedig aszerint vizsgáltuk, hogy legalább egyszer megjelenik-e az adott szövegben az erre történő bármilyen utalás.

A kiválasztott tanulmány esetében az alábbi kifejezések előfordulásait vizsgáltuk:

- ◆ magyarság (nemzet, közösség, magyar, nép stb. kifejezésekkel)
- ◆ vallás (Isten, táltos stb. kifejezésekkel)
- ◆ az akadémikus tudáshoz való viszony (modern tudás, nyugati tudás stb.)
- ◆ a modernhez és a globalizációhoz való viszony (modern világ, nyugati világ stb.)

A nemzeti identitás kulcsszavain belül azt is vizsgáltuk, hogy vajon a Bodó Barna által felállított tengelyek érvényesülnek-e (közös tapasztalat, alapítás, hagyomány és eredet, rítus-készlet, tiszta és eredeti népeszme), s ha igen, akkor mennyiben tekinthetőek a közösségek az etnicitás mentén szerveződő csoportoknak, azaz mennyiben hozzák a következő attitűdöket: erős csoportszolidaritás, etnocentrizmus (a kívülállók iránti gyanakvás, ill. mások kultúrájának saját szemszögből való értelmezése), illetve az ezzel összefüggő csoportbezárkózás (a csoportok fenntartanak olyan határokat, amelyek elválasztják őket másoktól) (Giddens 1997: 256–258.).

◆◆ Tartalomelemzés – Ősi Gyökér

Az Ősi Gyökér című folyóirat impresszuma szerint az újság alapítója és örökös főszerkesztője Prof. Dr. Badiny Jós Ferenc, további szerkesztőségi tagjai pedig Dr. Gyárfás Ágnes, Prof. Dr. Pap Gábor, Prof. Dr. Végvári József. A folyóiratot Badiny Jós indította még Buenos Airesben, jelenlegi kiadója a Miskolci Bölcsész Egyesület.

A 2000. (XXVIII.) évfolyamban 3 kötet jelent meg: a január-márciusi, az április-júniusi, valamint az október-decemberi számok. Míg az első kötetben 15, addig a másik két kötetben 10 és 10 cikk található, tehát összesen 35 kisebb szöveg, azaz elemzési egység jelentette a kiindulópontot. Minden szöveget a fent említett tematikus kulcsszavakkal láttuk el, s miután egy tanulmányra nem egy esetben több téma is jellemző volt, ezért a kulcsszavazás végén a rá legjellemzőbbnek ítélt csomópont alá soroltuk be.

A három kötetben olvasható 35 tanulmány tematikai megoszlásait összegezve arra a megállapításra jutottunk, hogy az identitáselemek között a legelőkelőbb helyet a „magyar nyelv” foglalja el, majd rangsorban következőként a magyar nép alternatív „őstörténete, történelme” áll. Harmadikként a magyarság „néprajzi, antropológiai” (néphit, származás) adatai következnek, és csak negyedikként jelenik meg a konkrét „vallás” és hitvilág. Felmerülhet az a kérdés, hogy az ötödik helyen álló „szakrális tárgyak és személyek” kategóriája miért nem tartozik szervesen a vallási dimenzióhoz, ezt a kérdést maguk az olvasott szövegek válaszolják meg, ugyanis az adott írások mindegyike egyértelműen „történeti, őstörténeti” jelleggel bír. Végül utolsó a sorban áll a „társtudományok” témája, mégpedig egyetlen elemzési egységgel, amely csillagászati eredményeket használ föl.

csofópontok	1	2	3	összes	%
vallási és mitológiai elemek	2	1	2	5	14
szakrális tárgyak és személyek	2	0	1	3	9
östörténet, történelem, régészet	4	3	1	8	23
nyelvészet	5	3	4	12	34
néprajz, antropológia	2	2	2	6	17
társtudományok	0	1	0	1	3
összes cikk	15	10	10	35	100

Táblázat 5: Az „Ösi Gyökér” tematikus megoszlásai.

A vizsgálat másik részét illetően teljesen egyértelmű eredményre juttunk. Mind a magyarságtudat, mind pedig a hivatalos tudás elleni megnyilvánulás szignifikánsan jelen van az említett számokban. A 35 cikkből 25-ben tendenciózusan minimum háromszor fordulnak elő a „magyarság”, a „magyar” vagy a „nemzeti” szavak, illetve 28-ban nyilvánvaló a vállalt alternatív tudomány szemlélet.

csofópontok	1	2	3	összes	%
magyarság	12	7	6	25	71
akadémikus tudás elvetése	15	6	7	28	80
összes cikk	15	10	10	35	100

Táblázat 6: Az „Ösi Gyökér”-ben megjelenő „nemzeti” tendencia, és a hivatalos tudás elleni állásfoglalások arányai.

A kiválasztott tanulmány, amelyben szemügyre vettük a fent említett négy jellemzőt és a nemzeti kultúra narratíváit (közös tapasztalat, alapítás, hagyomány és eredet, rítus-készlet, tiszta és eredeti népszeme), Grandpierre Attila „A magyar mágikus világlátás” című esszéje, amely a 2000. évfolyam 1. kötetében jelent meg. A választásunk oka az volt, hogy egyfelől ez a cikk foglalkozott behatóbban a magyar vallással, másfelől terjedelmét tekintve ez az írás volt a leghosszabb, tehát az elemzésre mindenképpen hasznosabbnak bizonyult.

A vizsgálat a következő eredményeket hozta: a kulcsszavak tekintetében a „magyarsághoz” kapcsolódó névszók voltak egyértelmű többségben, míg a „valláshoz” kapcsolódó fogalmak fordultak elő a legkevesebbszer (a „Magyarok Istene” összetétel esetében az „istene” kifejezést a „vallási” kulcsszavakhoz, a „magyarok” kifejezést pedig a „magyarság” alá soroltuk be, hogy ne forduljon elő kettőzés.)

Az „akadémikus tudáshoz” való negatív viszony egyértelműen kiviláglik az írásból: 36 olyan szövegrészletet találtunk, amely nyílt ellenérzéseket fogalmaz meg a szaktudományosság ellen.⁶³ Hasonlóan az előzőhöz, a „modern” világ, illetve világszemlélet is kétséget kizáróan negatív színezetben jelenik meg, sok esetben az ősi világ pozitív ellentételezésével.⁶⁴

kulcsszavak	darab	%
magyarság (nemzet, magyar, nép stb.)	58	40
vallás (isten, táltos stb.)	22	15
akadémikus tudás	36	24
modernitás	31	21
Összesen:	147	100

Táblázat 7: „A magyar mágikus világlátás” című cikk tematikus megoszlásai.

A „vallás” csomópontot újabb kódolással kiegészítettük a „misztikus” (1 találat), a „mágikus” (4 találat), illetve a „világlátás” (12 találat) kifejezésekkel, így összesen 17 újabb rekorddal bővült az adott címszó. Az összes szóelőfordulás tehát ez esetben 164-re nő, s ezen belül a százalékos megoszlások a következők lesznek:

kulcsszavak	darab	%
magyarság (nemzet, magyar, nép stb.)	58	35
vallás (isten, táltos stb.)	39	24
akadémikus tudás	36	22
modernitás	31	19
Összesen:	164	100

Táblázat 8: „A magyar mágikus világlátás” című cikk kiegészített tematikus megoszlásai.

Az elemzett tanulmányban második fázisként kódoltuk a Bodó Barna által felvetett nemzeti – etnikus dimenziókat is. Az ebbe tartozó kódszavak némelyike a „magyarság” kulcskifejezésekhez is besorolható volt, így tehát a két eredményt számszerűen nem lehet összevetni. Ez a vizsgálat azonban

⁶³ Példa erre: „félrevezetés”, „csúztatás”, „manipuláció”, „valótlan és alaptalan” stb

⁶⁴ Példa erre: „a nyugati kultúra szemellenzős nézetei”, „a mai világképek ki-zárnak és rostálnak”, „a mai civilizáció fejlett de csonka és torz, egyoldalú, ember-, élet-, és értelemellenes”, „a modern szemlélet ködösít” stb.

annyiban szükséges volt, hogy kiderüljön a kiinduló hipotézis igazolhatósága, azaz, vajon alkalmazható-e a nemzeti narratíva az Ósmagyar Egyház által hivatkozott dokumentumra. A táblázatban látható, hogy mind az öt faktor alá jelentős mennyiségű konkrét szövegrész sorolható be, amelyekből a legjelentősebb helyet a „hagyomány – eredet” rekordjai foglalják el. Ezután következik a „tisza, eredeti nép eszméjére” vonatkozó leírás-részletek, majd a „rítusokra” vonatkozó megállapítások, kisebb számban a „közös tapasztalatokat” érintő állítások, végül legkisebb számban az „alapítás” mítoszát illető megfogalmazások.

nemzeti dimenziók	darab	%
közös tapasztalatok	8	15
alapítás	7	13
hagyomány – eredet	18	35
rítusok	9	18
eredeti, tiszta népeszme	10	19
összesen:	52	100

Táblázat 9: „A magyar mágikus világlátás” című cikk nemzeti narratíváinak vizsgálata

Összegezve: a tanulmány fő motívumát a „magyarság” és az ehhez kapcsolódó kifejezések adják, még abban az esetben is, ha a „vallás” címszóhoz hozzárendeljük a cím szerinti „mágikus” és „világlátás” szavakat. Előbbi esetben a vallási dimenzió az utolsó, utóbbi esetben a második helyen áll. A magyarsághoz tartozó fogalmak hálózatában bizonyíthatóan jelen vannak a nemzeti-etnikus kultúra narratív elemei, mind a magyar nép eredetére, történelmére, hagyományaira, mind az ősi, mindent átfogó bölcsességére vonatkozóan (itt jegyzem meg, hogy a szerző hivatkozik Horváth János munkásságára is; vö. A magyar neopogányság gyökerei c. fejezet). Számottevők azok a részek, amelyek elutasítják a tudományt (ami sok esetben a bölcs világlátás ellentételezéseként jelenik meg, s mint ilyen, csak felszínes és túlzó lehet), valamint a modern civilizációt, amely azon fáradozik, hogy egybemossa a már kialakult évezredes, letisztult tapasztalatokat.

◆◆ Tartalomelemzés – Turán

A Turán című kiadvány A Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó Kht folyóirata, 1998-ban indult újra, kiadja a debreceni PIREMON Nyomda. A szerkesztőbizottság tagjai: Bárdi László, Benkő Mihály, Böröczky Gábor, Csete György, Erdélyi István, Esztergály Előd, Forrai Sándor, Szelestey

László és Szörényi Levente, tiszteletbeli elnöke pedig a már elhunyt László Gyula. A folyóirat kéthavonta jelentkezik, tehát a 2000. évfolyamban, februárral kezdődően 6 szám jelent meg. Ezek közül azonban az első számot „az 1999 őszi megrendezett 'Keleti gyökereink' nemzetközi konferencia megörökítésének” szentelték, így a különkiadásnak megfelelően a konferencián elhangzott előadások anyagai találhatóak benne, s éppen ezért az elemzésben csak az ezt követő öt szám került bele.

A folyóirat sajátossága, hogy néhol folytatásokban közöl tanulmányokat, így ezeket értelemszerűen csak egy (és nem több) elemzési egységnek tekintettünk, továbbá nem kerültek bele a kódolásba a könyvismertető, olvasói levelek, rövid hírek. Az előbbieket alapján 56 darab cikket láttunk el kulcsszavakkal, illetve soroltunk be a megadott hálóba, amelynek alapján a tartalmak egymáshoz való arányai a következőképpen határozhatók meg: a folyóirat legnagyobb részét az „őstörténet, történelem, régészet” tartalmú írások teszik ki, majd ezt követően nagyjából feleannyi szöveg témája a „vallási és mitológiai elemek” csomópont tartozik. Ezután következnek csökkenő sorrendben a különböző társtudományok (matematika, lélektan, orvostudomány) szemszögéből kiinduló egyedi témákat vizsgáló tanulmányok. Ugyanannyi cikket találtunk a „szakrális tárgyak és személyek”, mint a „néprajzi, antropológiai” eredmények beszámolóinak sorából, s végül a legkisebb százalékban a „nyelvészeti” ihletettséggű tartalmak szerepeltek.

Csomópontok	1	2	3	4	5	összes	%
vallási és mitológiai elemek	0	2	0	0	8	10	18
szakrális tárgyak és személyek	2	1	1	1	1	6	11
őstörténet, történelem, régészet	4	4	5	9	0	22	39
nyelvészet	1	2	2	0	0	5	9
néprajz, antropológia	0	1	1	3	1	6	11
Társtudományok	1	1	1	2	2	7	12
összes cikk	8	11	10	15	12	56	100

Táblázat 10: A „Turán” tematikus megoszlásai.

Hasonlóan az Ősi Gyökér folyóirathoz, itt is külön vizsgáltuk a „szakrális tárgyak és személyek” címszó alá tartozó cikkeit, és arra az eredményre jutottunk, hogy a 7 rekordból 6 vallási jellegű, és csak 1 olyan van, amely

történeti – művészettörténeti szempontból közelíti meg az adott tárgyat (kivétel nélkül a magyar szent korona az íráskor témája). Ebből következően tehát változnak bizonyos szinten az arányok is, azonban a sorrenden ez csak annyiból változtat, hogy a „szakrális tárgyak és személyek rovat” a „néprajz” mögé kerül, a „vallás” pedig a második helyen marad.

csofópontok	1	2	3	4	5	össze s	%
vallási és mitológiai elemek	0	2	0	0	8	15	27
szakrális tárgyak és személyek	2	1	1	1	1	1	2
őstörténet, történelem, régészet	4	4	5	9	0	22	39
nyelvészet	1	2	2	0	0	5	9
néprajz, antropológia	0	1	1	3	1	6	11
társtudományok	1	1	1	2	2	7	12
összes cikk	8	11	10	15	12	56	100

Táblázat 11: A „Turán” kiegészített tematikus megoszlásai.

A nemzeti dimenzió, valamint az akadémikus tudáshoz való viszony vizsgálatában ugyanúgy jártunk el, mint az előzőekben. Azonban már a folyóirat olvasásakor föltűnt a modernizmusra reagáló szövegrészek sokasága, ezért az elemzésnek – nemcsak a későbbi, hanem – ebbe a részébe is beiktattuk ezt a változót. Az eredmények szerint az Ősi Gyökérnél ugyan kisebb mértékben, de a tanulmányok több mint a felében megjelenik a „magyar nemzeti” tengely, s ugyanígy az akadémikus tudás ellen is kevesebb (körülbelül feleannyi) felszólalás akad. A modernítésra való negatív reflektálás viszont (az Ősi Gyökér újraolvasásakor 2 ilyen cikket találtunk, amely az összes írásnak az 5,71%-a) nagyobb arányú.

csofópontok	1	2	3	4	5	összes	%
magyarország	5	5	8	7	5	30	54
akadémikus tudás elvetése	3	3	5	7	5	23	41
modernitás	2	2	1	1	3	9	16
összes cikk	8	11	10	15	12	56	100

Táblázat 12 A „Turán”-ban megjelenő „nemzeti” tendencia, és a hivatalos tudás elleni állásfoglalások arányai.

Turán folyóiratból kiválasztott tanulmány a 2000. (III.) évfolyam 6. számában (december – január) olvasható, Szörényi Levente „Veled, Uram, vagy nélkülöd” című munkája. A megjelölt kötet a magyar ősvallás tematikus száma, így egészen sok tanulmány kínálkozott az elemzésre, mi mégis az említett szöveg mellett döntöttünk két okból is. Egyrészt mert a Turán folyóirat többször is hivatkozik Szörényi Leventére (szerkesztőségi tag), ezáltal úgy gondoljuk, hogy személyének tekintélye van az olvasótábor számára, másrészt mert talán ő fogalmazza meg legvilágosabban a magyar valláshoz kötődő specifikus identitás – jegyeket ebből a számból, tehát egyszerre bizonyos szinten vezéralakja és követője ennek a mondanivalónak, csakúgy mint Grandpierre Attila.

Az elemzés befejeztével megállapítható, hogy a kulcsszavak közötti megoszlások tekintetében a „magyarság” címszó alá tartozó kifejezések aránya a legnagyobb, ennél kevesebb a „vallás”-hoz kapcsolódó fogalmak száma, s bár nem olyan számottevő, mint Grandpierre munkájában, de itt is megjelenik az akadémikus tudással⁶⁵ és a modernitással szembeni magatartás verbális kifejeződése⁶⁶.

kulcsszavak	darab	%
magyarság (nemzet, magyar, nép stb.)	22	45
vallás (isten, táltos stb.)	15	31
akadémikus tudás	5	10
modernitás	7	14
Összesen:	49	100

Táblázat 13 A „Veled, Uram, vagy nélkülöd” című cikk tematikus megoszlásai.

A nemzeti – etnikus dimenziók kódolását szintén külön végeztük el, s a táblázatból megfigyelhető, hogy a szerző mind az öt tematikában egyértelműen képviselteti álláspontját. Az adott kulcskifejezések alá tartozó szavakhoz párosuló jelzők kétséget kizáróan pozitív irányultságúak („tisztaság”, „bölc”, „dicsőség” stb.)

⁶⁵ Példa erre: „elfogult”, „porig aláz”, „tévedés”, „félretájékoztatás”, „kisajátítás” stb.

⁶⁶ Példa erre: „globalizáció”, „zsarolás és rablás”, „import vallások”, „pláza és mammon”, „hamburger” stb.)

nemzeti dimenziók	darab	%
közös tapasztalatok	8	29
alapítás	4	14
hagyomány – eredet	9	32
rítusok	4	14
eredeti, tiszta népeszme	3	11
összesen:	28	100

Táblázat 14: A „Veled, Uram, vagy nélküled” című cikk nemzeti narratíváinak vizsgálata

Összegezve: mind a Turán folyóirat 2000.évfolyamának egészében, mind pedig a hivatkozott cikkben a „magyarság”-ra utaló kifejezések vannak döntő többségben. Ugyanakkor az összes cikkszámot figyelembe véve, második helyen állnak a „vallási” csomópont eredményei, s csak ezután következnek a további, általunk kiemelt tartalmak. A modernitás elleni, illetve az antiglobalizációs tendenciák némiképp erősebben, míg a „tankönyvi” tudást tévesnek felfogó megnyilvánulások gyengébben jelentkeznek az „Ősi Gyökér”-ben vizsgáltakhoz képest. Végül pedig hasonlóan nagy intenzitással tűnnek fel a nemzeti narratíva dimenziói is.

❖ **Az eredmények összevetése, az etnicitás dimenzióinak vizsgálata**

A tartalomelemzési adatokat összevetve arra az eredményre jutottunk, hogy mindkét közösség identitásnarratívájában a magyar történelemnek és -nyelvnek kiemelt szerepe van, amelyekhez képest a vallási elbeszélést és jelképrendszert csak másodlagosnak tekinthetjük. A nemzeti – etnikai dimenziók láthatóan erőteljesen jelen vannak az adott szövegekben, szinte kivétel nélkül a modernitással ellentételezve: a globalizált világ minduntalan olyan kontextusban jelenik meg, mint amely a tradicionális világszemléletet tudatosan fenyegeti, az akadémikus tudás és képviselői pedig ennek a fenyegetésnek hathatós fegyvereit képezik. A vallási elemek –mint az az arányokból is kitűnik –következtesen alá vannak rendelve ennek a két pólusú világszemléletnek. A két élesen elkülönülő oldalt több szempontból meg lehet közelíteni: elsőként annak a vallási „gyakorlatnak” az oldaláról, amelyben a vallási elit és a hozzá tartozó közösség birtokolja az igazságot („mi”), és a kívülálló pedig („ők”) ezt nem interiorizálják. Másodsorban

az egyén és a közösség interakciójából származó kölcsönös beállítódás oldaláról, amely jelentős mértékben meghatározza, képviseli és szimbolizálja a csoport értékeit és viselkedésmódjait. Harmadsorban pedig megközelíthető a kisebbség és a többség oldaláról is, és amennyiben ezt a szempontot összevetjük a kapott eredményekkel, akkor a „magyarság” mint kisebbség jelenik meg a „magyarsággal” mint többséggel szemben. Ez azt jelenti, hogy a kisebbségi létformában felerősödött magyar nemzeti, -vallási és -etnikai tudat ellentéte az a többségi társadalmat képviselő csoport, amelyik mind a modernizációt, mind pedig a hivatalos tudást magáénak vallja, s amely történetesen szintén magyar. Két „magyarság” fogalommal állunk tehát szemben: a kisebbségi, mint az (vallási és nemzeti) igazságot birtokló szimbolikus mag, a többségi mint objektív hovatartozási kategória jelentődik meg a közösségek metaelbeszélésében.

Vajon mennyire tekinthető a csoportok részéről egy ilyen különbségtétel etnikai megfontolásnak? „Az etnikai csoportok tagjai kulturális értelemben megkülönböztetik magukat a társadalom egyéb csoportjaitól, és ezt a különbséget a többi csoport is elismeri” – olvashatjuk a Giddens-féle definíciót (Giddens 1997: 256.) A magyar neopogány közösségek sajátos elkülönülése kulturálisnak tekinthető-e abban az értelemben, hogy az össznarratívának csak bizonyos elemeit tekintik, illetve nem tekintik megalapozottnak? Valamint melyik az a többség, akikről azt állíthatjuk, hogy akceptálja ezt a különbözőséget?

A Magyar Vallás Közössége, valamint az Ősmagyar Egyház önmeghatározásainak ismeretében is nehéz válaszolni a feltett kérdésekre. Az olvasottak alapján annyi bizonyossággal kijelenthető, hogy az általuk nyújtott identitáskínálat formális részében hangsúlyos szerephez jut a csoportszolidaritás és a csoportbezárkózás is. Utóbbi abban az értelemben, hogy a közösségek olyan határok fenntartására törekednek, amelyek alapján egyértelműen elkülöníthetőek másoktól. Ezen túlmenően lényegesebb elem a csoportok etnocentrizmusa, amellyel a kívülálló idegen kultúrákra, vagy épp a saját kultúrában lévő akadémikus magyarázatokra tekintenek.

Mindezek ismeretében (az emic/etic módszertani vonatkozását is figyelembe véve), nézetünk szerint a nemzeti sajátosságokkal rendelkező neopogány mozgalmak öndefiníciójából eredő identitáskultúra és viselkedésmód leírható a kisebbségi csoportok attitűdjeinek jellemzőivel, továbbá az elemzett folyóiratok alapján meghatározható olyan módon is, mint a posztmodernitásra tevékenyen reflektáló magatartás, amely a liberalizálódás és a pluralista tendenciák irányába erősen bezárkózó jelleget ölt. Ebből következően a politikai preferenciák is nyomatékos alkotóelemét képezhetik a közösségek által meghatározott identitásképek.

Összegzés, kitekintés

„Történelmi tapasztalatainkból tudjuk, hogy a kulturális folyamatokban gyakran jelentkezik a régi áruhájában az új, és fordítva – a régi könnyen vesz fel divatos öltözetet” – írja Leszek Kolakowski (Kolakowski 2004). Ha a korunk vallási „piacára” tekintünk, ez kétszeresen is igaz. A hatvanas években megjelenő vallási ellenkultúra – az általa idejétmúltnak tekintett vallási és társadalmi konvenciók egyfajta tagadásaként – felfedezte magának a keleti vallásokat, amelyek némileg „korszerűsítve” (vagyis leginkább a nyugati gyakorlók ízléséhez igazítva) széles körben elterjedtek, és számos esetben a kor elleni lázadás szellemi-ideológiai alapjaként is szolgáltak. Ennek az áramlatnak a jegyében tűnik fel a Krisna-tudatú hívők közössége, hirdeti a tanait Maharisi Mahesh Yogi, a Transzcendentális Meditáció⁶⁷ alapítója, de különféle zen-buddhista, taoista vagy éppen szúfi irányzatok felbukkanása is színesíti a korunkat jellemző spirituális környezetet. Megindul a vándorlás Kelet és Nyugat között: vallási tanítók, jógik utaznak a nyugati országokba, hogy ott találjanak követőket tanításaiknak, de nyugati fiatalok is előszeretettel kelnek útra keleti országokba, hogy a „forrásnál” nyerjék el a spirituális céljaik megvalósításához elengedhetetlenül szükséges beavatást. Az évezredes keleti vallási kultúrák divatos árucikké válnak az ezoterikus piacon, és a hagyományok autenticitásukat veszítve, kénytelenek megfelelni a piac diktálta követelményeknek: „eladhatóvá” kell őket tenni.

Kamarás István írja „Kis magyar religiográfia” című munkájában a következőket: „1989 – 90-ben Magyarországon is sok minden feltárult abból (...) ami addig a vallási világból még a szakemberek számára is részben rejtve maradt. (...) Az utca embere számára is érzékelhetővé váltak az egzotikus öltözkű krisnások, az elegáns öltözetű mormon hittérítők, az utcákon és tereken prédikáló, zenélő, pantomimet előadó vallási csoportok, a műve-

⁶⁷ Maharisi (eredeti neve Mahesh Prasad Warna) már az ötvenes években is kísérletet tesz a meditációs módszerének elterjesztésére az Egyesült Államokban, de nem jár sikerrel. A figyelem középpontjába csak akkor kerül, amikor a Beatles tag George Harrison hatására a zenekar többi tagja is csatlakozik a mozgalmához. A hetvenes évek hozzák meg az igazi áttörést: az USA-ban, és Európa szerte is számos csoportja alakul meg a TM-nak. Követőinek száma ma is sok százezerre tehető.

lődési házakban és stadionokban programot hirdető guruk, a dianetikai és nyelvtanfolyamokat hirdető szcientológusok (...) (Kamarás 2003: 198).

„A transzcendencia árupiaca a terjesztésre épül a tömegmédiákon – könyveken, újságokon, rádión, televízión – keresztül, akadémiák és szemináriumok, lelki terápiás gyakorlatok és a világ minden tájáról való kóbor guruk útján. Ezenfelül konkurálnak még a «nagy» transzcendenciákra irányuló specifikus vallási orientációk, melyek a tradicionális «szent univerzumokból» származtatják magukat, és most a világvallások képzeletbeli múzeumában gyülekeznek, nemcsak a hasonszőrűek társaságában” – jellemzi a korunkat Thomas Luckmann (Luckmann 1996).

A fenti idézetek hüen érzékeltetik azt a – több kutató által megerősített – tény, amely szerint a társadalmi változások sok esetben identitásváltozáshoz vezethetnek, hiszen a megváltozott környezeti reakció, még ha az egyénben nem is változik semmi, kihat az identitás megtartása érdekében végzett folyamatra (Daniel, Durham 1997).

A 3. fejezetben már idézett McIntosh-tanulmány fő kérdése az volt, hogy vajon tekinthetünk-e az újpogányságra úgy, mint a jövő vallására. A szerző véleménye szerint a neopogányság terjedését több pont is elősegíti. Ezek között legelső helyet foglal el az a tény, hogy az újpogány tendenciák új spirituális igényt elégítenek ki, illetve erőteljesebb természet- és környezetbarát-, valamint a nők megítélésében jóval „kedvezőbb” álláspontot képviselnek, mint a monoteista vallások. Ezenkívül a posztmodern relativizálódásra (a globalizációra és a kulturális homogenizálódásra) adekvát választ próbálnak adni (Denis D. Carpenter „Emergent Nature Spiritually” című tanulmányában a neopogányságot úgy definiálja, mint a posztmodern spiritualitás egyik formáját), valamint hogy ezek a mozgalmak az internet terjedésével és a pluralitással összefüggően lényegesen könnyebben elérnek bárkihez.

A folyamatnál azonban természetesen léteznek akadályozó tényezők is: egyrészt az újpogányság inkább helyi, sajátos és specifikus, mintsem általános jegyekkel rendelkezik, nincs egységes doktrína-rendszere és erős központosított vezetője, így kevés esélye van arra, hogy tömegeket irányítson. Másrészt ahogyan nő az egyes mozgalmak tagsága, fokozatosan úgy veszít titokzatos misztérium jellegéből, amely a mozgalmak egyik nagy vonzerejét adja

Ha a tárgyunkat képező újpogányságot próbáljuk elhelyezni a transzcendencia eme „árupiacán”, egyértelmű helyét nehéz kijelölnünk. Az újpogányság vitán felül – egy archaikus köntösben megjelenő – modern vallási forma. Az eredet és a kontinuitás problematikája irányzatokként változó

hangsúllyal bír, és az „újjáélesztés” vagy „újraalkotás” kérdése, egy idő múltával valószínűleg csak a vallástörténészek számára lesz fontos tényező. Az újpogányság azonban továbbra is marad egyszerre a modernitás radikális tagadása, és a pluralizmus diadala, amely elveti az egyetemes igazságok, a nagy végső közös alap elvét, és az Egységgel szembe a sokaságot állítja. Egy olyan irányzat, amely szembefordul a technikai civilizációval, és történelem előtti korok mágiáját gyakorolja, elveti a ráció szerepét, és intuitív úton próbál tudást nyerni a természetből. A modernkori pogány kimondhatatlan nevű isteneknek mutat be áldozatot, erdei réteken meztelen táncot jár, és tudatmódosító szerek keltette kábulatban szellemekkel társalog. A modernkori pogány házakat tervez, felnőtteket tanít, újságot szerkeszt, könyveket ír és számítógépet javít. Melyik vajon a újpogányság valódi arca? Egy újabb termék-e az egyre bővülő ezoterikus piacon, vagy az évezredek üldöztetés után végre önmagára találó ősi hagyományt és bölcsességet képviseli? Nem könnyű választ adni.

Tanulmányunkban azt igyekeztük felvázolni, hogy a posztmodernitás és a globalizáció világában miképpen jelennek meg a magyarországi neopogány mozgalmak, milyen identitáselemekkel erősítik meg a helyzetüket, illetve milyen más dimenziókkal fonódnak össze. Kiinduló hipotézisünk a vallási és nemzeti kategóriák összeolvadásáról a kvalitatív elemzés által beigazolódott, és bizonyítást nyert az a tétel is, amely a modernitásra való válaszként határozta meg e mozgalmak narratíváinak irányultságát. Pontosabban azt a tendenciát, amellyel az újpogányságot jellemezni lehet, a modernitással járó töredezettség és bizonytalanság hozta létre. A jelenség némileg ellentmondásos léthelyzetét talán a „tradicionalista lázadás” szókapcsolattal lehet a legjobban megragadni és érzékeltetni, amely a fogyasztási és anyagi javak felülértékelődése váltott ki.

Elemzésünk során végül arra az eredményre jutottunk, hogy a multikulturalizmus korszakában e közösségek úgy válaszolnak a töredezettségre, hogy az etnikai csoportokra jellemző kollektív/társas (és ezáltal közvetve személyes) identitást alkotnak meg, vagy választanak az anyaországon belül. A tartalmi adatok százalékos megoszlásai arra utalnak, hogy a közösséghez tartozás elsődlegességét az olyan kiemelt elemek adják, amelyek mozgósító erővel rendelkeznek (Bodó 2001), s amelyekhez képest a vallás és egyéb kulturális kérdések csak másodlagosak.

Eileen Barker állítása szerint az új vallási mozgalmakba belépő emberek nagy része Kelet-Európában azokhoz az értékekhez csatlakozik, amelyek ugyan a nyugati kapitalizumból származnak, de amelyektől már a nyugati ember elfordul (Barker 1997: 35–62). Jóllehet a mai napig valószínűsíthe-

tően ez így van, azonban az elmúlt években már az említett elfordulásnak is szemtanúi lehettünk az újpogányság esetében, egész Közép-Kelet Európában.

Kutatásunk tervezett későbbi fázisaikban a tulajdonképpen már megjelölt téziseket szeretnénk továbbvizsgálni más-más módszerek vonatkozásában (újabb adatfelvétel a vezetői interjúkkal és a tagsági lekérdezéssel) a bejegyzett egyházak frissített listája alapján. Az újabb – még pontosításra váró – kérdések között előreláthatólag lényeges pozíciót foglal majd el a civil – vallási jellemzők számbavétele a tagság hitrendszerében és gyakorlatában, résztvevő megfigyelés alapján. Választ szeretnénk kapni azokra a kérdésekre is, hogy ennek a jelenségnek vannak-e specifikus jegyei (a tartalmi meghatározásokon túl) az összeurópai tendenciákhoz képest, valamint hogy a tradicionális elfordulás által megfogalmazódott új vallási igény vajon befolyásolja-e a már meglévő vallásossági struktúrákat. A későbbi adatgyűjtés és –elemzés talán ehhez is nyújt további fogódzókat.

Felhasznált irodalom

- Adler, Margot: Drawing down the moon. Witches, Druids, Goddess-Worshippers, and Other Pagans in America Today. Beacon Press, Boston, 1986
- Assmann, Jan: A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999
- Bárczi, Géza – Benkő, Lóránd – Berrár, Jolán: A magyar nyelv története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1978
- Bauman, Zygmunt.: Turisták és vagabundok. –A posztmodern kor hősei és áldozatai-<http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre35/01bauman.htm>, 2005. 09. 30. 15.42.
- Békés, Vera: „Nekünk nem kell a halzsíros atyafiság!” –Egy tudománytörténeti mítosz nyomában. In. Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből. szerk.: Kiss Jenő és Szűts László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991
- Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas: A valóság társadalmi megformálása. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, VI./36.
- Berger, Peter, L.: McJesus Kft. – Egyházak mint vállalkozók. A pluralisztikus társadalom új stratégiákat kíván. <http://ourworld.compuserve.com/homepages/merleg/201ta1.htm>, 2005. 10. 12. 14.00
- Bindorffer, Györgyi: Történelmi tudat, nemzeti identitás. In.: Pál E. (szerk): Forrásvidékek. Társadalomtudományi tanulmányok Némedi Dénes 60. születésnapjára. Új mandátum Kiadó, Budapest, 2002
- Bodó, Barna: Kultúra, identitásnarratívák, politika. In. Multikulturalizmus és öikuménia. Temesvár, 1999
- Boros, János: Jean-Francois Lyotard, a különbözőség elgondolója. In.: Jelenkor 1993/3.
- Borowik, Irena: New Religious Phenomena in Central and Eastern Europe. Nomos, Kraków, 1997
- Bögre, Zsuzsanna: Társadalmi-politikai változások hatása a vallásos identitás alakulására Magyarországon. Budapest, 2002 PhD dolgozat
- Caesar, Julius: A gall háború. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1964

- Comte, Auguste.: Előadások a pozitív filozófiáról. In: Felkai Gábor – Némedi Dénes – Somlai Péter (szerk.): Olvasókönyv a szociológia történetéhez. I. kötet. Új Mandátum, Budapest, 2000
- Concise Dictionary of World Religion Oxford University Press, Oxford, 2000
- Daniel, Krystyna – Durham, W. Cole: A vallási azonosságtudat mint a nemzeti identitás összetevője. in.: Fundamentum. 1997/2.
- Diószegi, Vilmos (szerk.): Az ősi magyar hitvilág – Válogatás a magyar mitológiával foglalkozó XVIII–XIX. századi művekből. Gondolat Kiadó, Budapest. 1978
- Dobszay János: Újpogány vallások Magyarországon. In. HVG 2003/39
- Dowden, Ken: European paganism. The realities of cult from antiquity to the Middle Ages. Routledge, London, 2000
- Durkheim, Emile: A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987
- Eagleton, Terry: A kultúra két fogalma. in. Lettre 2001 tél, 43. szám [online] <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre43/eagleton.htm> (2005–02–10)
- Eliade, Mircea: A szent és a profán. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987
- Eliade, Mircea: Megjegyzések az európai boszorkányságról, in: Okkultizmus, boszorkányság és kulturális divatok. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Eliade, Mircea: Vallási hiedelmek és eszmék története I-III. kötet Osiris Kiadó, Budapest, 1995–97
- Erikson, Erik: Identity: Youth and Crisis. W.W Norton Company, New York, 1994
- Faivre, Aantoiné: – Hanegraff, Wouter J. (eds.): Western Esotericism and the Science of Religion. Leuven, 1998.
- Fazekas Csaba: Kisegyházak és szektakérdés a Horthy-korszakban. TEDISZ – SzPA, Budapest, 1996
- Földvári, Mónika – Rosta, Gergely: A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. <http://mtapti.hu/mszt/19981/foldvari.htm>, 2005. 08. 21. 16.45
- Frazer, James G.: Az aranyág. Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- Garland Publishing Inc., New York, 1982
- Geertz, Clifford: Az értelmezés hatalma. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Gereben, Ferenc: Vallási és nemzeti identitás – Történelmi visszapillantás. In.: Tomka Miklós – Gereben Ferenc: Vallásosság és nemzettudat. Kerkai Intézet, Budapest, 2000
- Giddens, Anthony: Szociológia. Osiris, Budapest, 1997

- Glock, Charles-Stark, Rodney Y: Religion and Society in Tension. Chicago, 1965
- Graves, Robert: The White Goddess: A historical grammar of poetic myth. Farrar, Straus, and Giroux, New York, 2000 (1948).
- Greenwood, Susan: Gender and Power in Magical Practices In. Steven Sutcliffe és Marion Bowman (szerk.) Beyond New Age. Exploring Alternative Spirituality. Edinburgh University Press, Edinburgh, 2000
- Habermas, Jürgen – Lyotard, Jean-Francois – Rorty, Richard: A posztmodern létállapot. Századvég, Budapest, 1993
- Hamilton, Malcolm B.: Vallás, ember, társadalom. Aduprint, Budapest, 1998
- Hanegraff, Wouter J.: New Age Religion and Western Culture. Esotericism in the mirror of secular thought. E. J. Brill, Leiden, 1996
- Harscsa, Béla: „Akárki” a XXI. század kommunikációs világában. Gondolatok Monroe E. Price A televízió, a nyilvános szféra és a nemzeti identitás c. könyve alapján. <http://zetna.org/zek/folyoiratok/62/pub.html>, 2005. 09.30.19.45.
- Harvey, Graham: Listening people, speaking Earth. Contemporary Paganism. Hurst&Company, London, 1996
- Hegedüs, Rita: A vallásosság kérdése Magyarországon nemzetközi és magyar kutatások eredményeinek tükrében <http://mtapti.hu/mszt/19981/hegedus.htm>, 2005.08.21. 18.30
- Hutton, Ronald: Modern Pagan Witchcraft In. Bengt Ankarloo és Stuart Clark (szerk.) Witchcraft and Magic in Europe: the Twentieth Century. University of Philadelphia, Philadelphia, 1999
- Kamarás István: Régi-új pogányok, régi és új istenségek. In. Napút 2001/6 [online] http://www.inaplo.hu/na/2001_06/080.htm (2006–03–12)
- Kamarás, István: Kis magyar religiográfia. Pannónia Könyvek, Pécs, 2003
- Kis-Halasz, Judit: Újboszorkány kultuszok a 20. században. A wiccától a cyberboszorkákig. In. Rubicon 2005/7.
- Kiss, Endre: Közép-európai tudat tegnap és ma. <http://www.hhrf.org/europaiutas/20011/5.htm>, 2005. 10. 02.
- Kolakowski, Leszek: A civilizáció a vádlottak padján. In. 2000 2004/4. [online] <http://www.ketezer.hu/> (2005–08–12)
- Lewis, James R.: New Religion Adherents: An Overview of Anglophone Census and Survey Data. In. Marburg Journal of Religion 2004/1 Volume 9.
- Löb, Ladislaus: Forms of identity. Definitions and Changes. Attila József University, Szeged, 1994

- Luckmann, Thomas: A láthatatlan vallás. A vallás fenomenológiája. In. Lettre 1996 Tél, 23. szám [online] <http://www.lettre.c3.hu/> (2006–03–29)
- Máté-Tóth András: Vallástudományok és felsőoktatás In. Magyar Tudomány 1999/5. 569–591. o.
- McIntosh, Chritpopher: The Pagan revival and its prospects. <http://www.highbeam.com/library/doc3.asp?DOCID=1G1:123414373&num=2&ctrlInfo=Round19%3AProd%3ASR%3AResult&ao=&FreePremium=BOTH>, 2006. 04.12. 11.30.
- Melton, Gordon J. : Magic, witchcraft, and paganism in America. A bibliography.
- Molnár Tamás: A pogány kísértés. Kairosz Kiadó, Budapest, 1997
- Molnár, Attila Károly: Szekták, új vallási jelenségek. Pannonica, Budapest, 1998
- Ochshorn, Judith: Goddesses and the Lives of Women In. Karen L. King (szerk.) Women and Goddess Traditions in Antiquity and Today Fortress Press, Minneapolis, 1997
- Pataki, Ferenc: Az én és a társadalmi azonosság tudat. Kossuth Kiadó, Budapest, 1982
- Pávay, Tibor: Szoftmodern vallási hálózatok. 2005 kézirat
- Putelis, Aldis: Folklore and Identity: The Situation in Latvia. In. Electronic Journal of Folklore vol. 4. June, 1997 [online] <http://haldjas.folklore.ee/folklore/vol4/aldis1.htm> (2006–04–06)
- Rahner, Karl-Vorgrimler, Herbert.: Teológiai kisszótár. Szent István Társulat, Budapest, 1980
- Russel, Jeffrey B.: A History of Witchcraft. Thames and Hudson, London, 1980
- Rédei, Károly: Őstörténetünk kérdései. A nyelvészeti dilettantizmus kritikája. Magyar Őstörténeti Könyvtár. Balassi Kiadó, Budapest, 1998.
- Róna-Tas, András: Nyelvtörténet és őstörténet. In.: Tanulmányok a magyar nyelv tudomány történetének témaköréből. szerk.: Kiss Jenő és Szűts László. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1991
- Rorty, Richard: Heideggerről és másokról. Jelenkor, Pécs, 1997
- Scholem, Gershom: A kabbala helye az európai szellem-történetben. Atlantisz, Budapest, 1995
- Schöpflin, György: Az identitás dilemmái. Kultúra, állam, globalizáció. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2004
- Shnirelman, Victor A.: Russian Neo-Pagan Myths and Antisemitism [online] <http://sicsa.huji.ac.il/13shnir.html> (2006–03–01)

- Shnirelman, Viktor A.: Orthodoxy as a Jewish Conspiracy. Neopagans in Search of Enemies and Allies [online] <http://www.stetson.edu/~psteeves/relnews/0205e.html> (2006–03–01)
- Tirykian, Edward A.: Keresztény, gnosztikus, pogány In. Lettre 1996 tél, 23. szám [online] <http://www.c3.hu/scripta/lettre/lettre23/13tiry.htm> (2006–03–02)
- Tomka Miklós : A magyar vallási helyzet öt dimenziója. In. Magyar Tudomány 1999/5 549–559.o.
- Tomka, Miklós: A felekezeti struktúra változása Kelet- és Közép-Európában. <http://www.mtapti.hu/mszt/19961/tomka.htm>, 2005. 08.22. 11.25.
- Tomka, Miklós: A vallásszociológia új útjai. Replika 1996/ 21–22.
- Tomka, Miklós: Csak katolikusoknak. Corvinus, Budapest, 1995
- Tomka, Miklós: Egy új társalami – politikai szereplő (Vallás és egyház a rendszerváltozás folyamatában).In.: Társadalmi Szemle 1998/8–9.
- Tomka, Miklós: Három vallásszociológiai kongresszus 1991 nyárutóján. Dulin – Torino – Moszkva. In.: Szociológiai Szemle 1992/3.
- Tomka, Miklós: Inkulturáció. <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/teol/tomka.htm>, 2005. 10. 12. 13. 30.
- Toynbee, Arnold J. :A Study of History. Oxford University Press, 1947
- Toynbee, Arnold: A vallás, ahogyan a történész látja [online] <http://www.c3.hu/~bocs/eletharm/toynbee/toynbee.htm> (2006–04–11)
- Török Péter: Magyarországi vallási kalauz. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004
- Tupesuo, Janis: The ancient Latvian Religion – Dievturība. In. Lithuanus – Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences Volume 33, No.3 – Fall 1987 [online] http://www.lituanus.org/1987/87_3_06.htm (2006–01–06)
- Vajda, Zsuzsanna: Az identitás külső és belső formái. In. Erős Ferenc (szerk.): Azonosság és különbözőség – Tanulmányok az identitásról és az előítéletről. Scientia Humana, Budapest, 1996
- Van der Leeuw, Gerardus: A vallás fenomenológiája. Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Västrik, Ergo-Hart: The Heathens in Tartu in 1987–1994: Heritage Protection Club Tõlet In. Contemporary Folklore – Changing World View and Tradition, 1996 [online] <http://www.vinland.org/heathen/pagancee/taara.html> (2006–01–06)
- Veres, Sándor-Kapás István: Az identitás válsága és a „lélek nyugalma” In. Erős Ferenc (szerk.): Azonosság és különbözőség – Tanulmányok az identitásról és az előítéletről. Scientia Humana, Budapest, 1996

- Vergote, Antoine: Valláslélektan. Semelweis Egyetem – Párbeszéd (Diálógus) Alapítvány – HÍD Alapítvány, Budapest, 2001
- Wallis, Robert J.: Shamans/Neo-shamans. Ecstasy, alternative archeologies and contemporary Pagans. Routledge, London, 2003
- Weber, Max : A tudomány mint hivatás. In. Tanulmányok. Budapest: Osiris Kiadó, Budapest, 1998
- Weber, Max : Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987
- Wiench, Piotr: Neo-paganism in Cenral Eastern European Countries In. Irena Borowik és Gregorz Babinski (szerk.) New religious phenomena in Central and Eastern Europe. Nomos, Krakow, 1997
- Wood, Juliette: The concept of the Goddess In: Sandra Billington és Miranda Green (szerk.) The Concept of Goddess. Routledge, London, 1996
- York, Michael: Defining Paganism. In. The Pomegranate, 2000, 11. szám 4–9. o.
- York, Michael: The Emerging Network. A Sociology of the New Age and Neo-pagan Movements. Rowman&Littlefield Publihers Inc., Lanham, 1995

Forrásjegyzék

A forrásjegyzékben a könyvhöz közvetlenül felhasznált forrásokat tüntettük fel. Az internetes hivatkozások esetében a dátum, az adott honlapok utolsó lehívásának idejét jelzi.

A Pilis kultikus helyei – Interjú Aradi Lajossal Kossuth rádió, Vasárnapi újság, 2004. január 5 Írott változat: http://www.radio.hu/index.php?cikk_id=70209&rid=PWd6TQ (2006–04–15)

Aradi Lajos: A Pilis rejtély in.: Dobogó I. évf. 4. szám 2002 augusztus

Badiny Jós Ferenc: A magyar Szent Korona. Magyar Ház, Budapest. 2004

Badiny Jós Ferenc: A magyarság eredete és a Boldogasszony. Magyar Ház, Budapest. 2004

Badiny Jós Ferenc: A táltos Isten. Magyar Ház, Budapest, 2004

Badiny Jós Ferenc: Az istenes honfoglalók. Magyar Ház, Budapest. 2004

Badiny Jós Ferenc: Az Ister-Gami oroszlánok titkai. Magyar Ház, Budapest. 2004

Badiny Jós Ferenc: Jézus király a pártus herceg. Magyar Ház, Budapest, 2003

Badiny Jós Ferenc: Jézushitű Attila. Magyar Ház, Budapest, 2004

Badiny Jós Ferenc: Szabadkőműves volt Badini Uram. Magyar Ház, Budapest. 2004

Bobula Ida: A magyar nép eredete valamint a sumir műszaki tudományok: ősi mezopotámiai régészeti leletek vizsgálata : 2000 magyar név szumír eredete és más rövidebb tanulmányai Anahita-Ninti. 2000

Illig, Herbert: Kitalált középkor. Allprint Kiadó, Budapest, 2002

Interjú Szántai Lajossal Kossuth Rádió, Vasárnapi újság, 2005. szeptember 4. Írott változat: <http://www.naput.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=1064>

Királyi Dobogó-beszélgetés Szántai Lajossal a Pilis szívéről, működéséről és a Krónikáról Dobogó I. évf. 1. szám 2002. február

Kovács András: Az egykori Fehérvár (Alba Regia) és Buda, szent helyeink. Táltos Mén-Hír I. évfolyam 1. szám (1999. Tavasz)

Magyar Boszorkányszövetség: A boszorkányság a mágia vallása. Tájékoztató füzet.

Mireisz László: A magyar vallás. Vizsom Kiadó, Budapest, 2004

Noszlopi Németh Péter: Az Árpád-kori Buda nyomai a Pilisben. Püski, Budapest, 2003

Ősi Gyökér 2000/ 1., 2., 3.

Ősi Gyökér 2001/ 1., 2., 3.

Ősi Gyökér 2002/ 1., 2., 3.

Ősi Gyökér 2003/ 1., 2., 3.

Paál Zoltán: Arvisura (Igazszólás). Püski Könyvkiadó, Budapest, 2003

Páll János: A magyar vallás. Kanadai Magyar Egyház kiadása, 1992

Szántai Lajos: Két Hollós. Új Forrás könyvek 1. Budapest, 2001

Szántai Lajos: Pálosok (előadás jegyzet) [online] http://www.kitalalt-kozepkor.hu/szl_palosok.html (2006–04–20)

Turán 1910–1944 –összes megjelent szám

Turán 1998/1., 2., 3., 4., 5., 6.

Turán 1998/1., 2., 3., 4., 5., 6.

Turán 1999/1., 2., 3., 4., 5., 6.

Turán 2000/1., 2., 3., 4., 5., 6.

Internetes hivatkozások

✧ Idegen nyelvű honlapok

- <http://www.seax.org/> (2006-04-11)
- http://www.branwenscauldron.com/resources/Celtic_Wicca.html
(2006-03-19)
- <http://www.tylwythteg.com/> (2006-04-11)
- <http://www.runestone.org> (2006-04-05)
- <http://www.asatru.org/> (2006-04-05)
- <http://www.odinic-rite.org/> (2006-04-05)
- <http://www.gippeswic.demon.co.uk/odinshof.html> (2006-04-05)
- <http://www.runegild.org/> (2006-04-05)
- <http://www.druidry.org/obod> (2006-04-02)
- <http://www.geocities.com/mikerdna/> (2006-04-02)
- <http://www.adf.org> (2006-04-21)
- <http://www.wcer.org> (2006-04-10)
- <http://www.vinland.org/heathen/pagancee/dievturi.html> (2006-04-12)
- <http://www.haldjas.folklore.ee/folklore/vol4/aldis1.htm> (2004-04-06)
- http://www.lituanus.org/1987/87_3_06.htm (2006-04-06)

✧ Magyar honlapok

- <http://www.taltoshub.uni.hu> (2006-03-29)
- <http://www.web.telia.com/~u40916719/> (2006-03-30)
- <http://www.oshagyomany.fusi.hu/OH06/OH0602.html> (2006-03-29)
- <http://www.aranytarsoly.hu/> (2006-03-29)
- <http://www.arvisura.van.hu/> (2006-03-29)
- <http://www.balehel.tar.hu> (2006-03-29)
- <http://www.dobogommt.hu/main.php> (2006-03-29)
- <http://www.grandpierre.zenenet.hu> (2006-04-04)
- <http://www.hadak-utja.dynamicweb.hu/> (2006-03-29)
- <http://www.honfoglalok.n1.hu> (2006-04-01)

<http://www.it.nemezis.hu> (2006-03-29)
<http://www.maghar.hu/> (2006-03-29)
<http://www.naput.fw.hu/> (2006-03-30)
<http://www.osemlekezet.hu/> (2006. március 29)
<http://www.saman.hu/> (2006-03-29)
<http://www.solyomfia.hu/> (2006-03-29)
<http://www.taltos7.hu> (2006-03-29)
<http://www.taltossaman.hu> (2006-03-29)
<http://www.tar.hu/netudki> (2006-03-30)
<http://www.terembura.fw.hu> (2006-03-30)
<http://www.tudasnepe.hu> (2006-04-04)
<http://www.wicca.hu> (2006-02-24)

X 56123

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősége végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Kiadja a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Dr. Máté-Tóth András egyetemi docens, tanszékvezető
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: 13,5 x 20,5 cm, példányszám: 300, munkaszám: 7/2007.

Researching

Religion

Az elmúlt évtizedekben különös események tanúi lehettek a nyugati társadalmak vallási jelenségeinek alakulását figyelemmel kísérő kutatók. A hatvanas-hetvenes években bekövetkező nagy "spirituális robbanás" eredményeképpen, a számtalan modern vallási mozgalom mellett megjelent egy izgalmas vonulat, amelyben mintha egyes archaikus vallási formák élednének újjá. A szerzőpáros ezt az újpogány jelenségcsoportot vizsgálja nemzetközi szinten és sajátos magyar vonatkozásában, amely a vallási és a nemzeti identitás összefonódásának és politikai vetületének érdekes tendenciáit mutatja.